

KOKKOLAN KAUPUNGIN KANSAKOULUT
1874–1974
GAMLA KARLEBY STADS FOLKSKOLOR

Uudelleenjulkaisu

Återutgivning

2024

Kokkolan kaupunki

Karleby stad

© Kokkolan kaupunki ja tekijät, Karleby stad och upphovspersonerna

Kansi/Pärm: Kokkolan kaupunki, Karleby stad

Taitto ja toimitus/Layout och redigering: Peter Johnson

Julkaisija/Utgivare: Kokkolan kaupunki 2024, Karleby stad 2024
(alkuperäinen/original 1974)

ISBN 978-952-5619-39-3 (PDF)

Förord

1974 var det intressanta tider i Gamlakarleby stads skolor: Den riksomfattande grundskolereformen, som startat två år tidigare i Norra Finland, hade nått Gamlakarleby. Stadens skolor blev grundskolor och ersatte det 100 år gamla folkskolsystemet. I år, 2024, har det gått 150 år sedan stadens folkskolverksamhet grundades, men samtidigt också 50 år sedan grundskolan började i Gamlakarleby.

Staden blev större och utvecklades kraftigt på 1900-talet speciellt under årtiondena efter kriget. Särskilt ny metall- och kemiindustri uppkom, vilket ledde till att många flyttade till staden från kommunerna i omkringliggande landskapet men också från orter längre bort. Speciellt den finskspråkiga befolkningen ökade således kraftigt och till följd av befolkningsökningen grundades flera nya skolor och byggdes nya skolbyggnader i staden. Snart efter att grundskolan startat slogs Gamlakarleby och omkringliggande Karleby kommun samman år 1977, vilket möjliggjorde en ytterligare utveckling av regionens skolnät.

I samband med grundskolereformen 1974 skrevs 100-årshistoriken Gamlakarleby stads folkskolor tillsammans av Yngve Jungner, Gamlakarleby stads och Karleby kommuns skoldirektör för det svenska skolväsendet, och Aaro Timonen, Yxpila skolas föreståndare och senare rektor. Dåvarande skoldirektören för det finska skolväsendet Paavo Grönholm skrev verkets förord. Historiken som Jungner och Timonen skrev ger en bra allmän bild av olika faser under 100 års tid i Gamlakarleby stad och både det finsk- och svenskspråkiga folkskolväsendet, men samtidigt berättar den också om skolor som var verksamma i staden redan före den här tiden.

Historiken som Jungner och Timonen skrev är inte längre tillgänglig. Därför publicerar Karleby stads nämnd för undervisning och fostran det här verket på nytt i digital form. I historiken har lagts till översatta avsnitt på så sätt att den nu är helt tvåspråkig. Dessutom har skolrådet Peter Johnson kompletterat historiken med biografiska uppgifter om Yngve Jungner och Aaro Timonen. Den nya digitala publikationens pärm är förenlig med den ursprungliga publikationens layout.

Vi hoppas att de olika faserna i stadens skolhistoria i och med denna återutgivning blir bättre kända i våra skolor och bland stadens invånare. Den digitala publikationen främjar också tillgången till information och arbetet bland forskare i skolhistoria.

I Karleby då vårens skolarbete avslutas 1.6.2024

Terho Taarna
Bildningsdirektör

Ronnie Djupsund
Chef för svenskspråkiga
undervisningstjänster

Alkusanat

Vuonna 1974 Kokkolan kaupungin kouluissa elettiin mielenkiintoisia aikoja: Pohjois-Suomesta kaksi vuotta aiemmin alkanut valtakunnallinen peruskoulu-uudistus oli saavuttanut Kokkolan. Kaupungissa siirryttiin peruskouluihin, jotka korvasivat aiemman 100 vuoden ajan Kokkolassa toimineen kansakoulujärjestelmän. Tänä vuonna 2024 tuleekin kuluneeksi sekä 150 vuotta Kokkolan kaupungin kansakoulutoimen perustamisesta sekä 50 vuotta peruskoulun alkamisesta Kokkolassa.

Kokkolan kaupunki kasvoi ja kehittyi 1900-luvulla etenkin sotien jälkeisinä vuosikymmeninä voimakkaasti. Kaupunkiin syntyi etenkin uutta metalli- ja kemianteollisuutta, minkä myötä kaupunkiin muutti runsaasti väestöä niin ympäröivän maakunnan kunnista kuin kauempaakin. Etenkin kaupungin suomenkielinen väestö kasvoi näin ollen voimakkaasti ja väestönkasvun seurauksena kaupunkiin perustettiinkin useita uusia kouluja ja rakennettiin uusia koulurakennuksia. Pian peruskoulun käynnistymisen jälkeen, vuonna 1977 Kokkola ja sitä ympäröinyt Kaarlelan kunta yhdistyivät, mikä mahdollisti alueen kouluverkon kehittämisen edelleen.

Peruskoulu-uudistuksen yhteydessä vuonna 1974 Kokkolan kaupungin ja Kaarlelan kunnan ruotsinkielinen koulutoimenjohtaja Yngve Jungner sekä Ykspihlajan koulun koulunjohtajana ja myöhemmin rehtorina toiminut Aaro Timonen kirjoittivat Kokkolan kansakoulujen 100-vuotishistoriikin, johon esipuheen kirjoitti silloinen suomenkielinen koulutoimenjohtaja Paavo Grönholm. Jungnerin ja Timosen kirjoittama historiikki antaa hyvän yleiskuvan Kokkolan kaupungin sekä ruotsin- että suomenkielisen kansakoululaitoksen vaiheista 100 vuoden ajalta, mutta samalla se kertoo myös, millaisia kouluja kaupungissa toimi jo ennen sitä.

Jungnerin ja Timosen kirjoittamaa historiikkia ei ole enää saatavilla, minkä vuoksi Kokkolan kaupungin opetus- ja kasvatuslautakunta julkaisee sen nyt uudelleen digitaalisena versiona, johon on lisätty käännettyjä osuuksia siten, että se on nyt kokonaisuudessaan kaksikielinen. Lisäksi historiikkia on täydennetty kouluneuvos Peter Johnsonin kokoamalla Yngve Jungnerin ja Aaro Timosen elämäkertatiedoilla. Uuden sähköisen julkaisun kansi on alkuperäisen julkaisun ulkoasun mukainen.

Toivomme, että tämän uudelleenjulkaisun myötä Kokkolan kaupungin kouluhistorian vaiheet tulevat paremmin tunnetuksi kouluissamme ja kaupunkilaisten kesken. Sähköinen julkaisu edistää myös tiedon saatavuutta ja kouluhistorian tutkijoiden työtä.

Kokkolassa kevään koulutyön päättyessä 1.6.2024

Terho Taarna
Sivistysjohtaja

Ronnie Djupsund
Ruotsinkielisten opetuspalvelujen johtaja

INNEHÅLL SISÄLLYS

Förord Återutgivning 2024	2
Terho Taarna & Ronnie Djupsund	
Alkusanat Uudelleen julkaisu 2024	3
Terho Taarna & Ronnie Djupsund	
Förord	6
Paavo Grönholm	
GAMLAKARLEBY STADS FOLKSKOLVÄSENDE 100 ÅR – KORTFATTAD HISTORIK	7
Yngve Jungner	
Yngve Jungner (1917–1996)	24
Mer information om skolväsendet på 1800-talet	26
DE FINSPRÅKIGA FOLKSKOLORNAS STADIER I GAMLAKARLEBY	27
Aaro Timonen	
Aaro Timonen (1933–2020)	45
Alkusanat	47
Paavo Grönholm	
KOKKOLAN KAUPUNGIN KANSAKOULUTOIMI 100 VUOTTA – LYHYT HISTORIIKKI	48
Yngve Jungner	
Yngve Jungner (1917–1996)	65
Lisätietoja koulutoimesta 1800-luvulla	67
KOKKOLAN SUOMENKIELISTEN KANSAKOULUJEN VAIHEET	68
Aaro Timonen	
Aaro Timonen (1933–2020)	79
Lähteet – Källor	86
Viitteet – Referenser	88

KOKKOLAN KAUPUNGIN KANSAKOULUT

1874 – 1974

GAMLAKARLEBY STADS FOLKSKOLOR

Alkuperäinen kansi 1974
Original omslag 1974

**KOKKOLAN KAUPUNGIN KANSAKOULUT
1874–1974
GAMLAKARLEBY STADS FOLKSKOLOR**

Förord

Gamlakarleby stads folkskolväsen fyller år 1974 etthundra år. I janurari månad 1974 tillsatte stadsstyrelsen en festkommitté för att planera firandet av 100-årsjubileet. Kommittén vidtog skynsam nödiga åtgärder och beslöt härvid, att – trots den knappa tiden – en kortfattad historik över stadens folkskolväsen borde åstadkommas. Den svenskspråkiga historiken åtog sig skoldirektör Yngve Jungner att skriva och den finskspråkiga delen skolföreståndare Aaro Timonen. På grund av att jubileet eljest medför dryga kostnader har historiken icke kunnat tryckas, utan utkommer i duplicerad form. Oaktat det ringa sidantalet torde historiken dock ge en allmän bild av såväl den svensk- som finskspråkiga folkskolväsendets utveckling och öden I Gamlakarleby stad.

Enär den svenskspråkiga folkskolan är äldre, har skildringen av dess öden placerats först. I den svenskspråkiga historiken har samtidigt tecknats den allmänna bakgrunden till folkundervisningen, varför placeringen i början också av denna orsak är motiverad.

Ett hjärtligt tack till författarna, som trots den korta tiden enligt vår uppfattning åstadkommit en belysande framställning.

Gamlakarleby den 10 maj 1974

Paavo Grönholm
Festkommitténs ordförande

GAMLAKARLEBY STADS FOLKSKOLVÄSENDE 100 ÅR – KORTFATTAD HISTORIK

Yngve Jungner

Bakgrunden

Kravet på allmän folkundervisning leder sitt ursprung från reformationen och dess formalprincip. Bibeln som enda rättesnöre för kyrkans lära och tro skall kunna läsas av alla och envar. Mot denna bakgrund bör kyrkans aktivitet för åstadkommande av en allmän läskunnighet ses. I synnerhet biskoparna i Åbo ivrade för läskunnighetens höjande.

År 1660 kunde biskop Johan Terserus i ett brev till greve Per Brahe förklara, att de flesta i Österbotten i synnerhet i de norra prosterierna kunde "läsa i bok". Samma omdöme upprepades år 1662 i förordet till biskop Terserus katekes.

För år 1699 föreligger en statistik över läskunnigheten i våra församlingar avgiven av kontraktsprosten i Nykarleby efter visitation i socknarna. Kontraktsprosten särskiljer de som läser "aliquo modo" (på något sätt) från dem som läser "exacti" (noggrant)¹.

Läskunnigheten år 1699			
Församling	Antalet av dem som läser aliquo modo	Antalet av dem som läser exacti	Sannolik folkmängd år 1700
Gamlakarleby stad	342	81	1 050
Karleby socken (Karleby och Nedervetil)	316	90	1 500
Karleby kapell (Kaustby, Vetil, Halso och Perho)	154	59	770
Kronoby	191	40	1 010
Terjärv	68	78	530

Från pedagogie till läroverk

Också utom kyrkans krets förefanns på 1600-talet ett stort intresse för skolor och skolundervisning i Sverige-Finland. Den världsberömda pedagogen Johan Amos Comenius besökte Sverige år 1641. Comenius är den första som ivrat för en allmän folkundervisning på enhetskolbasis. Besöket i Sverige resulterade i nya skolor, nya läroböcker samt den berömda skolordningen av år 1649.

Ett synlig resultat av aktiviteten på 1600-talet var grundandet av pedagogier, vilka var ett slags elementarskolor. I Gamlakarleby inrättades en pedagogi renda under förra hälften av 1600-talet. Denna pedagogi synes ha varit den första i Österbotten.

Pedagogien i Gamlakarleby fick ett eget skolhus år 1696. Detta skolhus har bevarats och användes nu som museum. Skolhistoriskt är pedagogihuset synnerligen unikt.

Skolordningen av år 1649 omnämner tre skoltyper: akademier, gymnasier och trivialskolor. Trivialskolorna uppdelades ytterligare i högre och lägre trivialskolor.

Skolhistoriskt har pedagogierna, som också inrättades på landsbygden i enstaka fall, uppfattats som föregångare till folkskolorna. I egenskap av trivialskolor var pedagogierna i städerna dock ett led i den kedja, som ledde fram till våra läroverk.

Pedagogin i Gamlakarleby var anknyten till kyrkan sålunda, att sockneadjunkten tjänstgjorde som lärare vid skolan.

Under 1700-talet och början av 1800-talet skedde inga större förändringar i fråga om skolväsendets praktiska utformning. Först skolordningen av år 1843 innebar en omorganisering av skolväsendet. Nu skärskilde man på lägre elementarskolor med två klasser, högre elementarskolor med fyra klasser, gymnasier som förberedelse till högskolor samt slutligen fruntimmersskolor. Pedagogin i Gamlakarleby omändrades nu till en lägre elementarskola med två klasser.

De tidigare nämnda trivialskolorna hade från andra skolåret en parallellklass, som var praktiskt inriktad och ofta benämndes skrivarklass. I Gamlakarleby lyckades skolans inspektör, kyrkoherde S W Appelgren få till stånd en tredje klass som påbyggnad till den två-åriga elementarskolan. I denna klass ersattes latinet med moderna språk såsom ryska, tyska och franska. Gamlakarleby stads utveckling till Finlands främsta sjöfartsstad på 1830-talet hade medfört ett ökat behov av språkkunskap. Under åren efter kriget 1808–09 hade bl.a. handlandena Roos och Donner sänt sina söner till St Petersburg för att de skulle lära sig ryska.

År 1861 fick Gamlakarleby en fyrklassig högre elementarskola. I reskriptet om den högre elementarskolan bestämdes samtidigt, att den lägre elementarskolan igen skulle bli tvåklassig. Högre elementarskolan arbetade först i Rooska gården, men år 1866 kunde den flytta in i eget skolhus, samma skolhus som senaste vinter hotades av eldsvåda.

Genom 1872 års skolordning sammanslogs elementarskolor och gymnasier till 7-klassiga lycéer. Från år 1874 kallades Gamlakarleby elementarskola Gamlakarleby lycéum. Namnändring var endast av formell natur, i det att skoltiden inte förlängdes.

Från år 1883 gavs möjligheter att grunda reallycéer utan latin. Gamlakarleby lycéum slog in på den nya linjen, och latinet kom mer och mer att förlora sin dominerande ställning.

Parallellt med elementarskolan verkade i Gamlakarleby en privat flickskola, grundad år 1859. Denna skola sammangick med elementarskolan år 1899. År 1899 grundades också Privata svenska samskolan, vilken skola utgjorde fortsättningsklasser till mellanskolan. Den första studentkullen dimitterades år 1907.

Småbarnsskolan

Om man följer utvecklingen av skolväsendet i Gamlakarleby stad under senare hälften av 1800-talet och början av 1900-talet, kan man särskilja tre huvudlinjer:

- 1) En undervisning med huvudvikten fäst vid latin, syftande till fortsatta studier i högskolor.
- 2) En undervisning i reala ämnen och moderna språk.
- 3) En allmän folkundervisning.

Folkskolans uppkomst och utveckling i Gamlakarleby stad bör ses mot denna bakgrund.

På 1800-talet förvärrades de sociala förhållandena i städerna enkannerligen i Gamlakarleby stad. Sjöfarten var känslig för konjunkturerna. Under dåliga år gick många sjömän arbetslösa, och deras familjer, som eljest hade det svårt, råkade i ett nödläge. Också andra yrkesgrupper kom i misär. Efter toppåren på 1830-talet gick näringslivet bakåt i Gamlakarleby med utflyttning och folkminskning som följd.

Godhjärtade ståndspersoner försökte att taga sig an de fattiga för att rädda dem undan sedligt förfall. Ett sådant försök var småbarnsskolan. Idén härtill kom från England, varifrån den spriddes till Gamlakarleby.

Den första småbarnsskolan i Finland inrättades år 1839 i Gamlakarleby. Handelsmännen Anders Donner och Matts Hongell stod bakom företaget. De skickade B S Pasanen med dotter till Stockholm för att bekanta sig med småbarnsskolornas

undervisningsmetoder. I Helsingfors Morgonbladet nr. 65 år 1847 finns en utförlig redogörelse för småbarnsskolan i Gamlakarleby. Redogörelsen hade tidigare ingått i Wasa tidning.

Den inrättade skolan benämndes en Småbarnsskola och en Slöjdskola för medellösa flickor.

”Liksom dessa läroinrättningar bära det ojäfaktigaste vittnesbörd om den människovänliga anda som hos stadens invånare förefinnes, så skola äfven den allmänt rådande ordning och borgerskapets företagsenhet, som ej skyr några uppoffringar då det gäller stadens allmänna gagn, uppenbarligen tillkännagifna en verksam och upplyst Magistrat.”

”Härvarande Småbarnsskola organiserades år 1839, från hvilken tid densamma varit, med undantag af korta ferier, i oafbruten verksamhet och blifvit med jemt stigande förtroende af samhällets medlemmar omfattad, hvarpå det i nämnde inrättning nuvarande inskrifna antalet elever, uppgående till 129 lemнар ett talande bevis.”

”Undervisningen i denna skola ombesörjes af tvenne Lärarinnor, hvarutom, i anseende å barnens vårdande, en piga är antagen; och på det barnens föräldrar, vid erhållande arbetsförtjenst utomhus, må för dagen kunna vara obekymrade för dem af de sina, som freqventera skolan, så är det tillåtet att eleverna, försedda med mat till middagen, få uti inrättningen införas kl. 6 på morgonen, och derstädes under Lärarinnornas tillsyn qvarblifva till kl. 9 på aftonen, då föräldrarne efter hemkomsten från arbetet böra dem afhemta.”

Barndaghem och omhändertagande av nyckelbarn är icke vår tids påfund utan fungerade redan från år 1839 i vår goda stad.

I fortsättningen av ovannämnda redogörelse i Morgonbladet berättas om det nya skolhuset, som den 18 december högtidligen invigdes. Detta nya skolhus kom i fortsättningen att härbärgera småbarnsskolan ända fram till år 1872, då denna skolform övergick i den nyinrättade lägre folkskolan. Sedan folkskolans högre klasser begynt sin verksamhet, ställdes det nya skolhuset till dessa klassers disposition, och folkskolans lägre klasser förlades till pedagogihuset. I vår tid har skolhuset fått användning som församlingshem för stadens svenska församling. Under en mellanperiod kom skolhuset till användning som finskspråkig folkskola, men därom berättas mera i avsnittet om den finskspråkiga folkundervisningens utveckling.

Som en påbyggnad till småbarnsskolan inrättades i början av juni år 1847 ”Slöjdskolan för flickor”. Till denna skolform anmälde sig

genast 22 flickor. Småbarnsskolans utveckling i Gamlakarleby stad är synnerligen intressant. I fall man inte strängt håller fast vid gängse kategorier i fråga om skolväsendet, kan man påstå, att Gamlakarleby i praktiken haft en ordnad folkundervisning motsvarande folkskola från och med år 1839.

Folkbildningstankens genombrott på 1860-talet

På 1860-talet gick en väldig bildningsvår över bygden. Kronofogden och riddaren J Holm och befallningsmannen J G Jung, vars namn lever kvar i Jungsborg, var båda gripna av folkbildningstanken. De bodde visserligen på Karleby-sidan av den dåtida stadsgränsen, men deras inflytande gjorde sig gällande också i Gamlakarleby stad. Vid en allmän kyrkostämma i Karleby den 6 maj 1860, där stadsförsamlingen var representerad, uppläste riddaren och kronofogden J Holm ett aktstycke, som är bifogat protokollet. I detta aktstycke läses bl.a.:

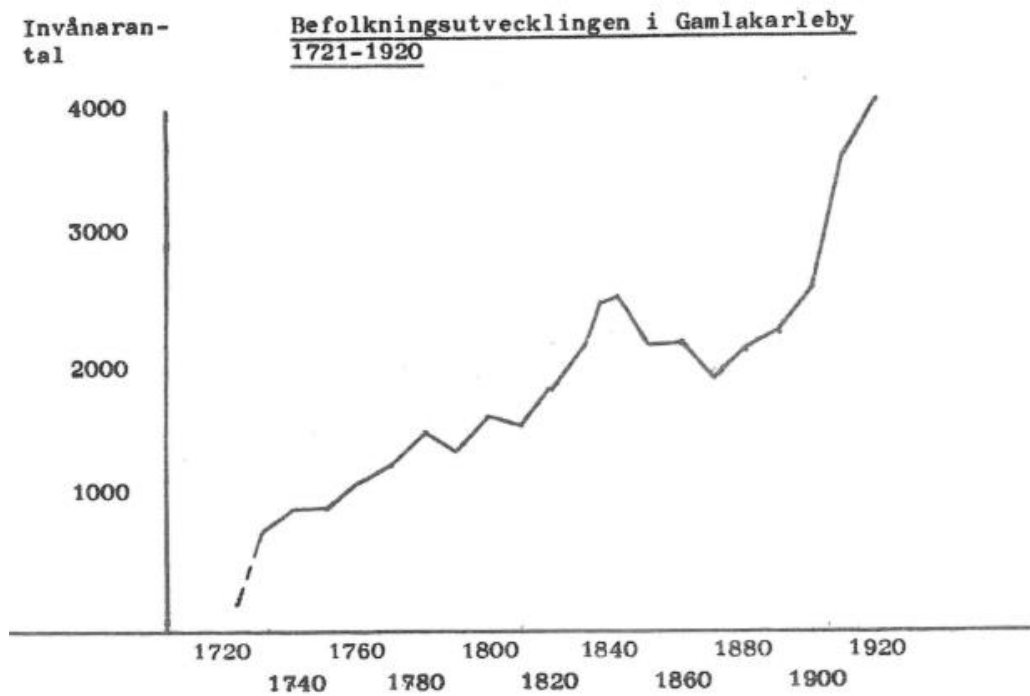
”Överallt ljuder i landet rop på mera bildning, besynnerligen för det egentliga folket och dess barn, än som hittills fallit på deras del, och för denna lednings meddelande har man utan undantag ansett folkskolor av nöden...”

Sagda år 1860 gjordes ihärdiga försök att inrätta en folkskola på Villa kapellansboställe, som hade friställts och vari Gamlakarleby stad också hade intressen att bevaka. År 1869 kröntes ansträngningarna med framgång, och en folkskola inrättades gemensamt för Karleby, Gamlakarleby stad och Nedervetil kapell. Skolan på Villa kom dock att besökas an endast ett tiotal elever från stadsförsamlingen.

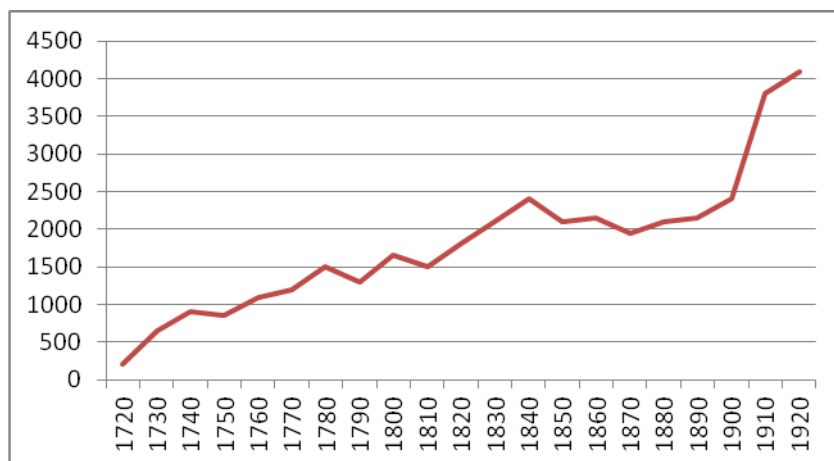
Folkskolförordningen av år 1866 lade en fast grund för folkskolans utveckling. Nödåren 1867–68 verkade för en tid förlamande, men folkskolans framväxt stod ej mera att hejda.

I fråga om befolkningsutvecklingen, som ända sedan 1830-talet varit negativ, inträffade från början av 1870-talet en vändning, och folkmängden i Gamlakarleby ökade i snabb takt. Inflyttningen av unga accentuerade likasom i vår tid behovet av skolor.

Befolkningsutveckling i Gamlakarleby 1721–1920

Figur 1. Befolkningsutveckling i Gamlakarlebys 1721–1920 (originalfigur)

Figur 2. Befolkningsutveckling i Gamlakarleby 1721–1920 (Jungner 1974)
Grafik: Karleby bildningscentral 2014

Folkskola inrättas i Gamlakarleby

Själva folkskolbegreppet innebar för Uno Cygnaeus det som senare kom att kallas högre folkskola. Läskunnighet var sålunda ett villkor för inträde i folkskolan. Den elementära undervisningen borde ges i hemmen. I Gamlakarleby förverkligades folkskolan nerifrån i tre etapper under tre särskilda år.

Den direkta påstöten till inrättandet av en folkskola i Gamlakarleby kom från guvernörsämbetet i Vasa. I april månad 1871 hade senaten beordrat guvernörerna att vidtaga åtgärder för organisering av folkskolväsendet i städerna. I Gamlakarleby försökte man i första hand att organisera folkskolväsendet inom ramen för förefintliga skolor, men förslaget godkändes inte av domkapitlet, som hade talan i ärendet. Efter erhållet besked beslöt kyrkostämman, att en längre folkskola, gemensam för gossar och flickor, skulle inleda sin verksamhet hösten 1872. Sagda år har uppfattats som folkskolväsendets födelseår i Gamlakarleby, och 100-årsjubileumfesten skulle sålunda firas två år för sent. Minnesskriften ”i anledning av skolans 50-åriga tillvaro” har som första rubrik ”Gamlakarleby svenska folkskola 1872–1924”. J L Birck nämner i en brett upplag översikt av skolväsendet i Jakobstad, att Gamlakarleby fick sin folkskola år 1872, dvs. ett år tidigare än grannstaden Jakobstad.

Beaktar man kontinuiteten, är den framförda tankegången riktig. Tar man däremot fasta på det sakförhållandet, att lägre folkskolan inrättades genom beslut av kyrkostämma och att den sålunda var underställd kyrkliga myndigheter samt att statsmedel ej utgick för avlöning av lärare, faller den inom ramen för kyrkliga småskolor. Skillnaden mellan den tidigare småbarnsskolan och den nya lägre folkskolan vari i praktiken ytterst liten. Småbarnsskolan byggde i hög grad på välgörenhet, medan den lägre folkskolan hade församlingens och stadsmyndigheternas stöd, vilket kom till uttryck sålunda, att direktion valdes för skolan.

I december 1872 ansökte direktionen om statsmedel för avlöning av en lärare och lärarinna vid högre folkskolan, som var avsedd att inleda sin verksamhet hösten 1873. Överstyrelsen för skolväsendet beviljade också 1 000 mk per år till lärarnas avlöning, räknat från en tidpunkt, då folkskolväsendet i Gamlakarleby blivit fullständigt ordnat.

På grund av bristen på lärare kunde endast högre folkskolan för flickor inleda sin verksamhet hösten 1873. Följande höst kunde också den manliga lärartjänsten besättas, och den högre eller egentliga folkskolan var sålunda i full verksamhet från hösten 1874. Som synes, är det en bedömningsfråga om året 1872, 1873

eller 1874 skall anses som födelseår för Gamlakarleby stads folkskoleväsende.

De första lärarna

Uno Cygnaeus hade ursprungligen tänkt sig, att såväl finsk- som svenskspråkiga folkskollärare skulle utbildas i Jväsckylä. Snart nog ändrade han uppfattning, och svenskspråkiga seminarier grundades i Ekenäs och Nykarleby. År 1875 dimitterades de första kvinnliga lärarna och två år senare de första manliga lärarna. Under de första åren måste därför inkompetenta lärarkrafter anlitas.

Fröken Amelie Häggström, född 1849, anställdes år 1872 vid den nyinrättade lägre folkskolan. Tidigare hade hon tjänstgjort vid den s.k. småbarnsskolan, där hon tillämpat växelundervisning i form av Bell-Lancastersystemet. I vilken mån detta undervisnings-system kom till användning ännu efter år 1872 i Gamlakarleby framgår inte av handlingarna. Fröken Häggström, som avgick efter tre års tjänstgöring vid lägre folkskolan, är att anse som Gamlakarleby stads första folkskollärare.

När högre folkskolan för flickor inrättades år 1873, anmälde sig inga sökande. Direktionen vidtalade då fröken Maria Kristina Viklund att överta tjänsten. Fröken Viklund var inte kompetent men hade dock en god grundutbildning.

År 1875 fick Gamlakarleby stad som första kompetenta folkskollärare, Rosa Dahl, som hade utdimitterats från Ekenäs seminarium våren 1875. Rosa Dahl övertog tjänsten vid högre folkskolan för flickor, medan Maria Viklund förflyttades till lägre folkskolan, där hon tjänstgjorde till utgången av vårterminen 1902.

Till tjänsten vid högre folkskolan för gossar var det synnerligen svårt att få lärare. Ynglingen Anders William Kullman, sedermera kontorist, handhade lärartjänsten för gossar från höstterminens början 1874 till den 18 mars 1876. Studeranden Karl Gustaf Krohn skötte sedan tjänsten till läsårets slut.

Läsåret 1876–1877 stod ingen lärare att uppbringa för gossklassen, utan tjänsten förblev obesatt.

Åren 1877 dimitterades den första årskullen manliga lärare från Nykarleby seminarium. Bland dessa lärare fanns Anders Gustaf Nyström, född i Nedervetil 1853. Anders Nyström anställdes som lärare för gossklasserna och kom att tjänstgöra i Gamlakarleby i trettio år.

I och med lärare Nyströms tillträde fick skolarbetet en fast utformning i fråga om läsordningar och lärokurser. På den grund som nu lades, kom skolarbetet i Gamlakarleby att vila långt in på 1900-talet. Det tillämpade systemet med särskilda goss- och flickklasser verkade dock hämmande på utvecklingen i fråga om en fast skolorganisation och ett effektivt utnyttjande av lärarkrafterna.

Utvecklingen av läs- och skrivkunnigheten i Gamlakarleby stad

	1880				1890			
	Finskspråkiga		Svenskspråkiga		Finskspråkiga		Svenskspråkiga	
	Män	Kvinn.	Män	Kvinn.	Män	Kvinn.	Män	Kvinn.
Personer med högre skolbildning	1	-	85	101	2	-	177	170
Läs- och skrivkunniga	22	12	351	335	56	21	325	288
Över 10 år och icke läskunniga	-	-	2	1	1	-	4	4
Övriga icke läskunniga minderåriga barn	4	3	107	129	33	27	136	153
	157	161	867	985	201	183	929	989

	1900				1910				1920			
	Finskspr.		Svenskspr.		Finskspr.		Svenskspr.		Finskspr.		Svenskspr.	
	Män	Kvinn.	Män	Kvinn.	Män	Kvinn.	Män	Kvinn.	Män	Kvinn.	Män	Kvinn.
> 15år												
Högre skolbildn. än folkskola	9	6	106	93	36	22	123	107	74	43	216	199
Läs- och skrivkunniga	75	80	424	438	127	202	322	438	217	327	367	493
Endast läskunniga	144	202	210	219	153	219	65	156	67	160	52	76
Icke läskunniga	1	2	1	2	-	-	1	2	-	-	-	-
< 15år												
Högre skolbildn. än folkskola	4	3	31	19	7	5	27	29	18	22	45	49
Läs- och skrivkunniga	30	20	67	86	59	76	68	93	100	114	101	114
Endast läskunniga	3	6	17	10	37	20	55	34	24	21	21	19
Icke läskunniga	49	50	108	132	110	112	170	168	153	129	102	117
	315	369	964	999	529	656	831	1 027	653	816	904	1 067

Folkskolans inre utveckling i Gamlakarleby

Att göra läs- och skrivkunnigheten allmän ansågs länge som folkskolans främsta uppgift. Från och med år 1880 fanns i folkräkningstabellerna kolumner, där prästerna skulle anteckna uppgifter om befolkningens läs- och skrivkunnighet. Dessa anteckningar ger inte full rättvisa åt utvecklingen i Gamlakarleby, emedan en betydande inflyttning skedde från orter, som inte hade ett utbyggt folkskolväsende.

Iögonfallande är den stora olikheten i fråga om timfördelningen för gossar och flickor. Läsåret 1878–1879 hade gossarna sex veckotimmar matematik, medan flickorna fick nöja sig med två veckotimmar.

Tanken att undervisningen skulle så upplaggas att folkskolan kunde fungera som bottenskola för elevernas övergång till elementarskolan återkommer ofta i protokollen. ett arbetsutskott, bestående av rektor Sandelin, doktor Staudinger, pastor Forsman och lärare Nyström, hade utarbetat ett nytt reglemente för folkskolväsendet i Gamlakarleby, som godkändes av överstyrelsen för skolväsendet den 14 augusti 1893. Enligt reglementet skulle lägre folkskolans lärokurs förkortas från tre till två år, och arbetet i goss- och flickskolan samordnas. Högre folkskolan arbetade till en början med endast en ”avdelning”. Från och med läsåret 1878–1879 var ”avdelningarna” två. Först vid tiden för sekelskiftet fick högre folkskolan en indelning med fyra årsklasser.

Genast efter sekelskiftet aktualiserades frågan om sammanslagning av goss- och flickklasserna. Beslut om sammanslagning gjordes den 13 december 1905. Från och med höstterminens början år 1906 genomfördes samundervisningen. Det dröjde dock ända till hösten 1908, innan en gemensam föreståndare för svenska folkskolan utsågs. År 1904 tillträdde Erik Viklund en lärartjänst i Gamlakarleby. Lärare Viklund synes ha varit en mycket dugande kraft och utsågs till föreståndare för folkskolan år 1908. Tyvärr lämnade han sin tjänst år 1919 för att tillträda ett lektorat i sång och musik vid småskollärlära-seminariet i Vasa.

Nytt skolhus i Gamlakarleby

Under mer än ett kvartsekel arbetade högre folkskolans båda avdelningar i det s.k. Hongellska skolhuset, som för närvarande tjänstgör som församlingshem för Gamlakarleby svenska församling. Lägre folkskolan däremot var inrymd i det nuvarande bibliotekshuset. Allteftersom folkskolan fick flera klasser, ökade behovet av klassutrymmen. Sammanslagningen av goss- och flickklasserna år 1906 accentuerade ytterligare bristen på

skolutrymmen. Behovet av en gymnastiksal och andra specialutrymmen gjorde sig allt mera gällande.

Stadsfullmäktige tillsatte en kommitté, som den 9 augusti 1906 avgav sitt betänkande med konkreta förslag om att ett nytt skolhus borde uppföras. Till betänkandet var fogat skissritningar för skolhuset.

Vid sammanträde den 29 september 1906 beslöt stadsfullmäktige, att ett nytt skolhus av trä skulle uppföras och en tävling för uppgörande av ritningar utlysas. Tre pris om 800, 500 och 300 mk skulle utdelas. Totala byggnadskostnaderna fick inte överstiga 100 000 mk. Tomtfrågan synes inte ha vållat diskussion.

Icke mindre än 30 tävlingsförslag inlämnades. Ett av arkitekterna Valter och Ivar Thomé utarbetat förslag vann första priset. Byggmästaren K K Myllylä åtog sig att uppför skolbyggnaden för en entreprenadsumma om 90 046,90 mk. Huset skulle stå färdigt den 1 september 1908 men först den 26 november kunde skolan invigdas.

Skolhuset ansågs till det yttre enkelt och stilrent. Jugendstilen, som denna tid var förhärskande inom byggnadskonsten, kommer icke så utpräglad fram till det yttre som till den inre.

Under årens lopp har många lärarmöten hållits i Renlunds skola. Lärarna från de enkla byskolorna var imponerade av valvbågarna, pelarna, de utsirade kakelugnarna, takfrisen i festsalen och fönsterväggen. Ett visst patos vilar över den gamla festsalen. Här ekas ännu Viktor Rydbergs dikter, som William Häggblom läste med sådan inlevelse. I en halvcirkelformad utbuktning av fönsterväggen står en gips förebilden till frihetsstatyn på Mannerheimplatsen. För lärarna, som läst Elva årtionden, blev arkitektbrödernas namn ett memento.

Vid skolinviqningen den 26 november 1908 var cirka 800 personer närvarande. Lysande tal hölls. Pastor K M Mellberg önskade, "att vid skolans arbete det rätta ljuset måtte sökas, på det att skolan må kunna fylla sin uppgift till förmån för hem och fosterland". Skolans inspektör, magister T Ström höll invigningstalet och önskade, "*att den ungdom för vilken dessa timror hopfogats, måtte här i trivsamtens anda arbeta i idéernas och idoghetens tjänst och känna sin plikt och sitt mål: att detta hus måtte bliva ett tempel, där endräkt, tro och kärlek finna plats, en härd för hembygdens och modernmålets lov*". Skolans föreståndare nämnde i sitt tal, att skolans främsta uppgift är "*att förskaffa stridsmän i det godas led, att åt vardagslivet vinna glans och värde*". Dylik vältalighet kan i vår tid te sig ihålig och rentav skorra falskt, men citaten har tagits med här, för att en eftervärld må veta, vilka

förhoppningar och traditioner, som är förknippade med Svenska folkskolan i Gamlakarleby, sedermera Renlunds folkskola.

Den nya skolan var genast från början för liten. Under åren före det första världskriget ökade elevtalet, och antalet klasser uppgick till nio, medan skolhuset hade endast sex klassrum. Frågan om en tillbyggnad var därför aktuell. Emellertid förändrades läget på 1920-talet, då elevantalet kraftigt minskade, och klassantalet nedgick till sex. På 1930-talet var elevantalet igen jämförelsevis högt, antalet klasser ökade och behovet av tilläggsutrymmen blev allt mera markant. Härtill kom behovet av utrymmen för fortsättningsklasser.

En tillbyggnad i tegel uppfördes och kunde invigas för sitt ändamål i oktober månad 1938. Tiden var ogynnsam för skolbyggande. En tillbyggnad, som skulle harmonisera med den gamla träbyggnaden i jugendstil lät sig inte göra. Lika svårt var det att finna någon ändamålsenlig lösning i modern stil. Resultatet blev en stenkoloss utan egentliga stildrag.

Chydenius folkskola

På Hakalax området, som år 1931 införlivades med Gamlakarleby stad, ökade befolkningen snabbt i början av 1900-talet, och behovet av en egen folkskola gjorde sig all mera gällande. Omsrådet hörde till Villa folkskoldistrikt i Karleby, och kommunalstämman var ovillig att ändra på distriktsindelningen. Den 17 december 1910 godkände kommunalstämman i Karleby en ny distriktsindelning, som likväl inte innebar någon ändring i fråga om Hakalax-området. Upprepade försök att genom besvär få ändring till stånd hade icke framgång. Först den 29 december 1917 godkände kommunalstämman i Karleby en distriktsindelning, som tillfredsställes förstadsborna på Närvilä-Hakalax-området.

Redan 1912 inrättades i Närvila by en privat svenskspråkig folkskola. A L Hagström, sedermera industriråd, var den drivande kraften, när det gällde den nya skolan. Närvila folkskola, vilken benämning först användes, kunde redan år 1913 flytta in i egen lokal.

Till lärare vid skolan kallades Hilda Sarlund (Björkqvist). Den privata skolan med egna lokaliteter, egen lärare och ett tryggt elevantal var av avgörande betydelse, när de kommunala myndigheterna i Karleby tvangs att godkänna Närvilä-området som ett särskilt skoldistrikt år 1917.

Sedan distriktsindelningen var klar, stod Karleby kommun inför valet att antingen inlösa den privata skolbyggnaden eller att uppföra en ny. Karleby valde att inlösa skolfastigheten.

I samband med att Närvila skola övertogs av kommunen, omändrades den inrättade lärartjänsten från kvinnlig till manlig. Gunnar Vedenberg utsågs till lärare vid skolan, och under hans ledning utvecklades Närvila folkskola till en jämförelsevis stor läroanstalt. År 1931 fick skolan namnet Chydenius folkskola i samband med, att skolan övertogs av Gamlakarleby stad. Chydenius skolhus blev snart för litet och kom att omändras och tillbyggas i olika etapper. År 1935 verkställdes den största tillbyggnaden, som den 13 oktober invigdes med stora festligheter. Kyrkoherden Max Oterdahl förrättade invigning av skolhuset i ny utformning och föll ett uppskattat tal, som i sin helhet infördes i tidningen Österbottningen den 15 oktober 1935. Den snabba ökningen an den finskspråkiga befolkningen efter våra senaste krig gjorde, att Chydenius skolhus ställdes till det finskspråkiga skolväsendet disposition hösten 1946. De svenskspråkiga eleverna överfördes till Renlunds folkskola.

Hösten 1964 återuppstod Chydenius folkskola i ny gestalt efter ett uppehåll om 18 år. Det var närmast behovet av lämpliga utrymmen för medborgarskolan, som framdrog skolbygget.

Frågan om tilläggsundervisning utöver den egentliga folkskolans lärokurser synes tidigt ha aktualiserats. I ett protokoll av den 3 november 1874 nämns, att en aftonskola för barn av vardera könet skulle inleda sin verksamhet 1875. Vilken omfattning denna aftonskola kom att få framgår inte vid en ytlig genomgång av protokollen. I början av 1930-talet kom den s.k. fortsättningsskolan, som i städerna snart blev dagsskola. Den 18 januari 1932 ingick i tidningen Österbottningen en annons, enligt vilken fortsättningsskola anordnas i Gamlakarleby under vårterminen 1932. Från och med hösten 1938 blev fortsättningsskolan dagsskola. Övergången till medborgarskola vid slutet av 1950-talet blev därför endast av formell natur.

Håkan Teir kom från sitt tillträde hösten 1939 att huvudsakligast undervisa i fortsättningsklasserna, och blev medborgarskolans föreståndare från år 1960. John Hellberg var föreståndare 1958–1960.

Chydenius nya skolhus, ritad av stadsarkitekt Marjatta Mäkinen, är ett vackert och ändamålsenligt byggnadsverk, avsett för den svenskspråkiga medborgarskolan och Chydenius folkskola. Det nya skolhuset invigdes högtidligen ett år efter färdigställandet i närvaro av bl.a. skoldådet Gösta Cavonius.

Enligt den godkända skolplanen för Gamlakarleby stad skall Chydenius skolhus ingå i ett svenskspråkigt skolcentrum för gymnasiet, högstadiet och Chydenius lågstadium.

Förteckning över lärare som tjänstgjort en längre tid i Chydenius skola		
Gunnar Vedenberg	1919–1947	föreståndare 1919–1945
Hilda Sarlund	1912–1919	Chydenius skolas första lärare
Helfrid Lindström	1923–1965	
Signe Pelo	1923–1958	
Ruth Lönnqvist	1924–1958	
Lennart Stenman	1931–1968	övergick 1959 till medborgarskolan
Gunnar Lindström	1933–1967	föreståndare 1964–1967
Allan Sandström	1935–1950	
Nuvarande lärare vid Chydenius folkskola		
Carl-Gustav Bjon	1951-	föreståndare
Fanny Åkerman	1940-	
Gretel Silvander	1965-	
Elmer Ågren	1967-	

Folkskolans 50-årsjubileum år 1924

Folkskolväsendet 50-årsjubileum i Gamlakarleby kom att firas med stora högtidligheter. Festligheterna skulle börja den 1 september, och redan 13 februari tillsattes en festkommitté. Skolans dåvarande föreståndare M E Kulenius fick i uppdrag att utarbeta en minneskrift, som kom att omfatta 88 sidor.

Festligheterna inleddes med festgudstjänst i stadens kyrka den 1 september kl. 12. Rektor J F Sandelin och pastor Tor Krook var liturger. En kör uppträdde med Knapes ”Livet är stort och skönt”. Sångaren John Halin bidrog med Oratorie ur Elias av Mendelsohn, och kören sjöng ytterligare med herr Halin i solopartiet ”Guds lov i naturen av Wennerberg.

Som text för predikan hade valts *”Tagen på eder mitt ok och lären av mig, ty jag är mild och ödmjuk i hjärtat, och i skolen finna ro till edra själar”*. Själva huvudfesten hölls i skolans festsal kl. 18 på kvällen. I en annons i Österbottningen den 26 augusti meddelades att *”till festen i skolan vinna endast inbjudna och de som skaffat sig inträdeskort tillträde”*.

Tidningen Österbottningen hade ett mycket utförligt referat om festligheterna. ”Festen på aftonen präglades av en hög, varm stämning och bevistades av så många skolans salar kunde rymma”. På programmet stod flera tal, deklamation, körsång, solosång av herr Halin och fröken Helfrid Nyqvist samt musik av kantor

Lybäcks hornorkester. *”Läraren William Häggblom deklamerade Viktor Rydbergs storslagna dikt, Vårdträdet, på ett sätt, som lät åhörarna förnimma livets starka och eviga susning i det gamla stamträdet, Ygdrasil, av vilka vi alla äro försvinnande blad”*. M E Kulenius hyllade Uno Cygnaeus samt talade till de bortgångnas minne. I sitt sluttal teckande rektor Sandelin skolans mål: *”Elevernas fostran till verkliga karaktärer, till ädla män och kvinnor, villiga att tjäna Gud, folk och land, att giva hjärta, liva och blod för Finland, Finland allena”*.

I vår tid skulle dylika orationer skorra falskt, men vid skolinvi gningen 1904 och vid 50-årsfesten 1924 lät orden äkta. Med avund ser vi bakåt på tider, då människor kunde hänföras och tron på idéerna segertåg var obruten. Men förtröstan och självsäkerhet gick den tidens lärare till värvet.

Förteckning över lärare som tjänstgjort en längre tid vid Renlunds folkskola under de sistförflutna femtio år		
Lärare i tjänst 1924		
Anna Andersson	1899–1933	
Sigrid Ljung	1906–1935	
M E Kulenius	1910–1929	föreståndare 1919–1929
Hanna Lybäck	1912–1936	
Majlis Mellberg	1920–1964	
William Häggblom	1920–1950	föreståndare 1930–1950
Herman Häggqvist	1922–1939	
Lärare anställda efter 1924		
John Hellberg	1929–1966	föreståndare 1950–1966
Gunnevi Stenman	1933–1962	
Astrid Andelin	1935–1947	
Margit Cygnel	1936-	tjänstgjord som speciallärare
Håkan Teir	1939–1973	övergick till medborgarskolan
Doris Teir	1947-	
Rufus Hill	1948–1955	
Verner Vidberg	1950–1969	
Signe Jänkälä	1950–1968	
Birgitta Hellberg	1953–1958	
John Storbacka	1955-	föreståndare sedan 1966
Selim Silvander	1956	
Ringa-Lill Brandt	1957-	tjänstgjort som timlärare vid medborgarskolan
Håkan Cygnell	1962-	
Mariann Lillhonga	1965-	

Inspektion

Medan landskommunerna indelades i folkskolinspektördistrikt, fick städerna rätt att lokalt anställa egna inspektörer. I Gamlakarleby har prästmän och läroverksrektorer och –lärare handhaft folkskolinspektörstjänsten som bisyssla. Systemet har

haft sina goda sidor men också nackdelar. Fördelarna låg däri, att gjorda beslut smidigt kunde förverkligas. Till nackdel var, att de valda inspektörerna inte alltid hade en genom erfarenhet förvärvat insikt i de förvaltningsmässiga och pedagogiska frågorna.

Eleverna

Att uppgöra en elevstatistik, som skulle ge en fullständig bild av elevantalets utveckling under de hundra förflutna åren, är synnerligen vanskligt, emedan övergången till läroverk varit mycket olika under olika tider. I synnerhet gäller detta de senast förflutna tio åren, då övergången till läroverk vissa år uppgått till 90 procent. Elevminskningen sedan slutet av 1960-talet är därför missvisande.

1872–1873	59 elever	1924–1925	136 elever
1874–1874	75 elever	1929–1930	165 elever
1874–1875	98 elever	1934–1935	352 elever
1879–1880	123 elever	1939–1940	276 elever
1884–1885	153 elever	1944–1945	269 elever
1889–1890	144 elever	1949–1950	310 elever
1894–1895	171 elever	1954–1955	391 elever
1899–1900	155 elever	1959–1960	325 elever
1904–1905	133 elever	1964–1965	292 elever
1909–1910	186 elever	1968–1919	229 elever
1914–1915	217 elever	1973–1974	203 elever
1919–1920	177 elever		

Slutord

Denna översikt av skolväsendet i Gamlakarleby under 100 år var först avsedd att utkomma i tryck, och innehåller skulle begränsas till en trycksida för vardera språkgruppens skolväsende. Endast några spridda drag har därför kunnat tecknas.

Särskilda avsnitt borde ha ägnats personalen vid skolorna, som troget skött sina sysslor, direktionsmedlemmarna, som vårdat skolan och uppmuntrat arbetet, lärare, som under längre eller kortare tider tjänstgjort vid skolan som timlärare eller vikarier samt andra, som på ett eller annat sätt fört verket framåt.

Elevvården, som synbarligen handhäfts väl i Gamlakarleby, skulle ha tarvat en detaljundersökning. Ett område om metoder och innehåll i undervisningen låter sig icke göra vid en flyktig genomgång av materialet. Att man varit lyhörd för pedagogiska strömningar beror givetvis på lärarnas vakenhet och intresse men

också på det sakförhållandet, att lärarna haft möjlighet att erhålla auskulterings- och resestipendier.

Arkivmaterialet är rikt och mångsidigt och skulle ge material för pedagogisk forskning.

Protokollen är skrivna med omsorg och värdighet. Någon gång faller ett litet löje över allvaret, såsom när ett protokoll av den 23 maj 1879 nämner, att ”Stadens utskänkings- och utminuteringsbolag har till direktionen öfverlämnat 200 mk för att bland folkskolornas flitiga och välartade elever utdelas såsom grundfond till bildande av lifränta”.

Trots den självsäkerhet och tro på uppgiften som protokollen andas, blandas intrycken av tanken att folkskolan är fattigskolan. Drömmen om folkskolan som en allmän bottenskola innebar därför frigörelse från ett mer eller mindre dolt komplex.

Efter 100 års verksamhet upphör folkskolväsendet i Gamlakarleby vid utgången av juli månad detta år och ersätts av grundskolan. Ser man ut över landet i sin helhet, inses vilken väldig roll folkskolan spelat i landets bildningshistoria. Grundskolan införande innebär en slutgiltig lösning på den gamla frågan om folkskolan som bottenskola i ett enhetigt skolsystem.

Gamlakarleby den 30 april 1974

Yngve Jungner

Yngve Jungner (1917–1996)

Yngve Jungner föddes i Kronoby i en lärarfamilj 1917. Han avlade folkskollärarexamen vid Nykarleby Seminarium i 1939. Samma år började han som första lärare i Övre Korplax skola. År 1950 blev han rektor för Kronobys folkskola, men 1951 återvände han till Karleby som lärare vid Villa folkskola och valdes till föreståndare i 1953.

År 1958 inledde Karleby svenska medborgarskola sin verksamhet i Villa skollokaler under ledning av Yngve Jungner. Han var också föreståndare för medborgarskolan tills han 1971 utnämndes skoldirektör för det svenska skolväsendet i Gamlakarleby stad och Karleby kommun. Efter kommunsammanslagningen 1977 var han skoldirektör för det svenska skolväsendet i Karleby stad fram till sin pensionering 1980.

Under några kortare perioder, när han tog tjänstledighet från sin ordinarie tjänst, handhade Jungner som t.f. tjänsten som folkskoleinspektör i Jakobstad distrikt och som inspektör för skolväsendet vid Länsstyrelsen i Vasa län.

År 1947 avlade han studentexamen som privatelev vid Gamlakarleby Svenska Samlyceum. År 1968 avlade han kandidatexamen i humanistiska vetenskaper vid Åbo Akademi och 1969 filosofie kandidatexamen. Han avlade filosofie licentiatexamen, likaså vid Åbo Akademi 1974. President Urho Kekkonen förlänade honom titeln undervisningsråd den 5.6.1981.

Som lärare och skolledare var Yngve Jungner känd som en förespråkare för nya pedagogiska idéer. Skolas julfester ordnades som höjdpunkter i skolarbetet och planeringen av dem inleddes i början av hösten. Han designade, gjorde scenografi och kostymer till fester och pjäser. Musiken spelade en central roll i festens programmet. Han komponerade själv musik som framfördes av skolans egen elevorkester. Han fick SFV-medaljen för nyskapande musikalisk verksamhet.

Han var medlem av kommunfullmäktige i Karleby kommun en period och under många år ordförande för biblioteksnämnden och medlem i olika nämnder.

Inom församlingen verkade han som kyrkoekonom från och med 1955 under lång tid. Samtidigt skötte han också sekreterarens åligganden såväl i kyrkofullmäktige som i kyrkoförvaltningsnämnden.

Under många år var han ordförande i Svenska Österbottens Norra Folkskolläraryörening. Han var också styrelseledamot i Finlands Svenska Folkskolalläraryörening.

Jungner gav ut en lärobok i bokföring att användas i medborgarskolan. Hans intresse för forskning ledde till skapandet av en bok om migration i Karlebynejden och publicering av artiklar i olika tidskrifter om historiska och pedagogiska ämnen².

Yngve Jungner avled i Karleby den 20.5.1996.

Mer information om skolväsendet på 1800-talet

I städerna fanns folkskolor för 7–8-åringar. Från folkskola till gymnasium var det också möjligt att söka från folkskola till gymnasium, från 1905 efter två klasser. Målet var att börja gymnasiet mellan 9 och 13 års ålder. Under tidigare år krävdes inte nödvändigtvis lärokursen för förberedande skolor för sökande till andra stadiet, om eleven till exempel hade fått hemundervisning och hade tillräckliga kunskaper i inträdesprovet.

Läroverket kan ha haft elever över 18 år. I vilket fall som helst var åldersgränserna för eleverna inte särskilt bindande i det tidiga skolsystemet.

ÅLDER

18		LÄROVERK Gymnasium
17		
16		
15		Mellanskola
14		
13	FOLKSKOLA Högre folkskola	
12		
11		
10		FÖRBEREDANDE SKOLA
9		
8	Lägre folkskola	
7		

Figur 1. Parallelskolesystemet enligt 1866 års folkskoleförordning och 1872 års skolförordning.³

Grunderna för det folkskolesystemet skapades med följande beslut:

År

- 1866 *Senaten godkände förordningen för folkskolan*
- 1869 *Skolan var avskild från kyrkans administration*
- 1872 *Skolöverstyrelsen utfärdade en ny skolordning för gymnasieskolor*
- 1898 *Senaten offentliggjorde förordning om indelning av folkskolas distrikt*
- 1921 *Lag om allmän läroplikt⁴*

DE FINSKSPRÅKIGA FOLKSKOLORNAS STADIER I GAMLAKARLEBY

Aaro Timonen

De tidigaste stadierna av den finskspråkiga folkskolan i Gamlakarleby

När det finskspråkiga folkskoleväsendet grundades under 1800-talets sista decennium var förhållandena i Gamlakarleby ganska ogynnsamma. Den finskspråkiga befolkningen var knapp i staden, och den svenskspråkiga befolkningen i staden var vaksam för att förhindra grundandet av en finskspråkig folkskola som skulle upprätthålls av staden.

Norra Posten, var den mest ivrigaste motståndaren till finskspråkig utbildning, i Gamlakarleby. Som en följd av tidningens starkt negativa inställning till den finskspråkiga folkskolan inledde beslutsfattarna – främst stadsfullmäktige – en juridisk strid i flera steg med till och med lustiga inslag för att undvika att en finskspråkig folkskola grundades. På den tiden strävade staden efter att hålla orten så svenskspråkig som möjligt, eftersom inflyttningen ständigt förde med sig finskspråkiga befolkning till staden, vilket skriften i "Norra Posten" från dessa år visar: *"En stark finländsk befolkningsstyrka tränger starkt in österifrån. Här i Gamlakarleby har vi en defensiv position... Vi får inte backa, för erfarenheten har ofta visat att där förfinskningsarbete är tillåtet, drar det sig aldrig tillbaka och är inte rädd för något sätt att tränga in i sin omgivning."*

Även om förutsättningarna för att grunda en kommunal finskspråkig folkskola inte var särskilt uppmuntrande under 1980-talets andra hälft, kan man ändå konstatera att beslutet att grunda en finskspråkig högre folkskola i Gamlakarleby fattades år 1899, då också den finskspråkiga folkskola som upprätthålls av Gamlakarleby stad inledde sin verksamhet.

Järnvägsarbetarnas skola

Innan den av staden upprätthållen finskspråkiga skolas verksamhet började hade det redan funnits en finsk privatskola i Gamlakarleby. Under byggandet av järnvägen mellan Gamlakarleby och Uleåborg 1880–1890 bodde finskspråkiga järnvägsarbetare i Gamlakarleby, vars barn undervisades i flera år i en finsk privatskola.

Mer detaljerad information har inte bevarats om skolans lärare, antal elever eller annat som har med skolans verksamhet att göra. Skolans verksamhet upphörde dock så småningom när

bandarbetena avlägsnades från Gamlakarleby och arbetarna och deras familjer flyttade till de kommuner inom vars områden arbetsplatserna var belägna. Järnvägsarbetarskolan har varit den första finskspråkiga skolan på folkskolenivå i Gamlakarleby.

Finska privatskolan i Gamlakarleby

I slutet av 1890-talet var behovet av en finskspråkig folkskola i Gamlakarleby uppenbar. Under dessa år hade man i staden grundat en förening som hette "*Suomalaisen kansakoulun ystävät*", vars huvudsyfte verkar ha varit att starta finskspråkig folkskoleverksamhet bland den finskspråkiga befolkningen i Gamlakarleby.

Redan år 1893 hade föreningen gjort en undersökning om hur många finskspråkiga barn i skolåldern bor i Gamlakarleby. Syftet med enkäten var tydligt: man försökte hitta grunder för kravet på att det ska finnas en finskspråkig folkskola på folkskolenivå. När endast sex (6) finskspråkiga barn i skolåldern påhittades i staden var man tvungen att avbryta det finskspråkiga skolprojektet.

När antalet finskspråkiga befolkning ändå växte, beslöt barnens föräldrar år 1895 att återigen lista stadens finskspråkiga barn. När antalet barn i skolåldern var 50 och antalet barn under skolåldern något fler, beslöt föräldrarna att grunda en finsk privat folkskola i Gamlakarleby.

Genom att samla in medel på egen hand och genom att organisera syföreningar samlade man in medel så mycket att en privat finsk folkskola kunde börja sin verksamhet hösten 1896 i Thorströms fastighet på Packhusgatan 1. Vid den första terminsstarten var det 27 elever.

Det var naturligt att driva en privatskola blev en orimlig börda för föräldrarna redan från början. Därför beslöt man att skicka en ansökan till stadsfullmäktige, undertecknad av bland annat järnvägskonduktör Tiitus Eriksson, om att staden skulle ta över den nygrundade skolan och ansvara för dess underhåll.

Innan beslutet fattades anskaffade fullmäktige folkskoleinspektörens och skoldirektionens utlåtanden. Inspektören (rektor J.F. Sandelin) stödde ansökan, eftersom han i sitt utlåtande konstaterar: "*Den gällande folkskolans reglering ger vem som helst, oberoende av det verkliga behovet, rätt att kräva att en finsk skola grundas, så snart han eller hon inte vill ge barnen undervisning på svenska*".

Skoldirektionens utlånande, som tycks ha baserats på Norra Postens skrivelser, var negativt. Det ansåg att det var onödigt att ta över en privat finsk folkskola i staden, att hela den finska skolan

var onödig, eftersom dess elever enligt direktionens uppfattning *"behärskar båda språken, även om finska är det ursprungliga språket"*.

Det bör också noteras att direktionen i sitt skriftliga yttrande betraktade de finskspråkigas framställning mer som finsk partifanatism än som en saklig och motiverad skolfråga. Direktionen ansåg därför att den finska skolan inte var nödvändig och beslöt "mycket häftigt" motsätta sig dess grundandet.

Som en liten detalj kan berättas, att direktionen bifogade till sitt eget utlåtande ett skriftligt utlåtande av lärare A. Sandkulla i ärendet, i vilket han efter 10 år som lärare i Gamlakarleby konstaterar att *"... Endast en elev har haft svårt att förstå svenskspråkig undervisning och har brutit på finska, och att elever i en privat finsk skola oftast använder svenska som samtalspråk på sin skolväg."*

Efter att ha bekantat sig med den utlåtanden som man begärt och gjort egna beräkningar av stadens finskspråkiga barn kom stadsfullmäktige fram till att det inte fanns ett enda barn i Gamlakarleby som behövde finskspråkig skolundervisning. På basis av detta avtog fullmäktige stadens ansökan från finskspråkiga om att ta över en privat finskspråkig folkskola.

Stadsfullmäktiges beslut var orättvist och grundade sig på felaktiga uppgifter och tolkningar. Det var naturligt att beslutet överklagades till guvernör i Vasa län. Fullmäktiges beslut upphävdes och guvernörens beslut stipulerade att *"... Eftersom det finns så många finska barn i Gamlakarleby är det finska folkskolan nödvändig. Därför borde staden redan nästa höst (1898) antingen överta den nuvarande finska folkskolan eller grunda en ny finskspråkig skola."*

Trots guvernörens beslut blev grundandet av den finsk folkskola ännu inte av, utan stadsfullmäktige beslöt att överklaga till senaten. Som grund för sitt besvär anförde fullmäktige att det inte fanns några skolbarn i behov av finskspråkig folkskoleutbildning i Gamlakarleby.

När senaten hade anskaffat utlåtande av de föräldrar som krävde en finskspråkig folkskola, ansåg den det vara riktigt att sända följande beslut till Gamlakarlebys stadsfullmäktige: "Genom att fastställa Vasa läns guvernörs beslut har den kejsrerliga senaten förpliktat Gamlakarleby stad att grunda och upprätthålla en högre finskspråkig folkskola från början av läsåret 1899–1900 och samtidigt upphävt fullmäktiges besvär i ärendet."

Det var först efter senatens förpliktelse som fullmäktige gav efter och instruerade folkskolektionen att vidta åtgärder för att inrätta en finskspråkig folkskola.

Vid sitt sammanträde den 19 juni 1899 beslöt direktionen att göra de ändringar i folkskolans stadgar som var nödvändiga vid inrättandet av en högre finskspråkig folkskola. Samtidigt beslöt man också att utlysa en ledig tjänst som lärare vid finsk folkskola. Vid direktionsmötet den 27 juli 1899 valdes fröken *Aino Hassinen* från Kauhava till den lediga posten, men då hon vägrade att ta emot posten, valdes slutligen *Hanna Qwick* från Kuopio till posten.

Enligt senatens beslut förpliktades Gamlakarleby stad att inrätta en finskspråkig *högre* folkskola. Många finskspråkiga stadsbor ansåg att det var nödvändigt att grunda också en lågstadieskola och ansökte därför hos direktionen om att grunda också en lägre folkskola i anslutning till den högre folkskolan. Det kom inte längre som en överraskning för petitionärerna att direktionen avsåg förslaget om att inrätta en lägre folkskola med motiveringen att senatens beslut endast hade krävt inrättandet av en högre folkskola. Dessutom uttalade styrelsen att om en lägre folkskola nu också inrättades, "skulle skolan inte längre vara en högre folkskola, utan en större läroanstalt".

Kommunfullmäktige verkar nu ha fått nog av uppbromsning och håller inte med om direktionens tolkning. Det slutliga beslutet var att även en lägre folkskola skulle inrättas, och för detta ändamål beviljade fullmäktige ett tilläggsanslag på 300 mark.

När den finska folkskolan inledde sin verksamhet den 1 november 1899 i Gamlakarleby stad, i fastigheten på Borgmästaregatan 8, innebar det slutet på en tvist i flera skeden om grundandet av en skola. Samtidigt betydde det också att den privatdrivna finska folkskolan upphörde med sin 3-åriga existens. Den finskspråkiga befolkningens önskemål och förväntningar om en kommunal folkskola på det egna språket hade äntligen gått i uppfyllelse.

Gamlakarleby finskspråkiga folkskola

Hösten 1899 var lokalerna för den finskspråkiga folkskolan ganska anspråkslösa. Skolan inledde sin verksamhet den 1 november i en fastighet på Borgmästaregatan 8. Skolans lärare och rektor var Hanna Qwick, som hade förbundit sig till tjänsten med en årslön på 950 mark. Eftersom undervisning också skulle ges till lägre folkskoleelever, fick läraren en tilläggslöns på 200 mark per år för denna uppgift.

Behovet av läromedel hade redan erkänts av fullmäktige, eftersom stadsfullmäktige beviljade 100 mark för detta ändamål under skolans första verksamhetsår.

Klassrummen i de lägre och högre folkskolorna hade erhållits genom att utvidga den tidigare privata bostaden genom att ta bort

mellanväggar. Ljudisoleringen var obefintlig, eftersom pratet hördes tydligt från rum till rum. Det värsta problemet var dock kylan i skolans lokaler. Det sägs att temperaturen inne i skolan sjönk under fryspunkten under de kallaste perioderna, och det är fullt troligt, eftersom brandmyndigheterna beordrade att skolans eldstäder skulle rivas strax efter att skolarbetet började 1899 på grund av deras dåliga skick. Det är inget under att också Skolöverstyrelsen uppmärksammade skollokalernas dåliga skick och uppmanade staden att – med risk för att förlora statsunderstöd – skaffa bättre lägenhet för den finsk folkskolan.

Men det rådde brist på skollokaler i staden, eftersom staden först 1901 lyckades hyra skollokalerna i Finells fastighet på Storgatan, där den finskspråkiga folkskolan verkade i fem år.

År 1906 var de tvungna att flytta igen, och nu flyttade de till Haikola huset, där skollokalerna inte ens var tillfredsställande. I april 1907 meddelade överinspektör A. Haapanen till direktionen att den finskspråkiga skolans lokaler var trånga och kalla och i övrigt olämpliga för skoländamål. Ännu en gång fick direktionen uppdrag att försöka hitta bättre lokaler för den finskspråkiga folkskolan.

År 1908 färdigställdes ett nytt och modernt skolhus i Gamlakarleby, ursprungligen avsett att användas som svenskspråkig folkskola. Färdigställandet av det nya skolhuset gynnade också den finskspråkiga folkskolan, eftersom den nu fick de lokaler som den svenska skolan lämnat i det gamla församlingshemmet i hörnet av Storgatan och Packhusgatan.

Fyra separata klassrum fanns nu tillgängliga, varav det största användes som fest- och bönsal. Slöjdsalen och toaletterna var belägna i gårdsbyggnaden, och den nya svenska folkskolans festsal upplärs för gymnastikundervisning. Lärarna fick också ett eget rum, även om det var väldigt trångt. Det bästa var dock att skolans lokaler var varma.

Församlingshemmets lokaler blev med tiden trånga. År 1914 hyrde man ytterligare lokaler av Lassilas hus mittemot församlingshemmet och 1915 skaffade man ytterligare lokaler av brandkårshuset, där verksamheten i den lägre folkskolan var koncentrerad.

Det bör nämnas att det redan då var en del av det finskspråkiga skolväsendet att studera enligt ett roterande schema, eftersom skolan hade 136 elever. Under kriget, mellan 1917 och 1918, minskade antalet elever i skolan något. Vårterminen 1917 verkade skolan på Kokkolan yhteiskoulu, i finska lyceums lägenhet, och våren 1918 stängdes stadens skolor från och med slutet av januari. När förhållandena åter stabiliserades efter kriget fortsatte

folkskolan sin verksamhet i sina tidigare lokaler i församlingshemmet och brandkårshuset.

I takt med att folkmängden i Gamlakarleby ökade på 1920-talet ökade också antalet elever i den finskspråkiga folkskolan. Den finskspråkiga befolkningen började därför kräva moderna och tillräckliga skollokaler också för den finskspråkiga folkskoleverksamheten.

Officiellt togs frågan upp första gången år 1927, då rektor Matti Herlevi föreslog för fullmäktige att ett nytt skolhus skulle byggas för en finskspråkig folkskola. Så blev det, och fullmäktiges ståndpunkt var positiv. En kommitté tillsattes för att rita skolhuset, som gav arkitekt Salervo i uppdrag att göra skisser.

Kommittés arbete ledde dock inte till resultat, och utvecklingen av byggprojektet anförtroddes stadsbyggnadskammaren. Den utlyste en tävling, som resulterade i att arkitekt Englund fick i uppdrag att rita skolhuset.

Byggandet av det nya skolhuset inleddes 1929 och i september 1930 kunde den finskspråkiga folkskolan inleda sin verksamhet i en ny, tidsenlig skolbyggnad i den nuvarande Mäntykangas folkskolas fastighet. Nu hade skolan tillräckligt många klassrum, en gymnastiksal och specialklassrum till sitt förfogande. Även gårdsplanen var tillräckligt stor och det fanns nästan orörd natur i skolans omedelbara närhet, fanns förutsättningarna för ett framgångsrikt skolarbete för första gången också i en finskspråkig folkskola.

Det fanns dock inte många skollokaler som överskred behovet vid den tidpunkten, för när 6 lärare och 168 elever flyttades till stadens nya skola i och med annekteringen av Hakalax 1931 var nästan alla skolans lokaler i effektivt bruk. För första gången hade antalet elever i skolan stigit till över 300 och var nu 327.

Arbetet i de nya skollokalerna har pågick under åren av brist. Det fanns tillräckligt med utrymme och staden var relativt generös med att anslå medel för inköp av möbler och undervisningsutrustning. Men sparsamhet eftersträvades också. Sålunda sände stadsstyrelsen 17.12.1932 följande brev till direktionen: "Eftersom alla folkskolor i staden endast har en skuggbildaapparat, nämligen den finska folkskolan, frågar stadsstyrelsen vördnadsfullt om nämnda skuggbildaapparat utan hinder kan användas för observationsändamål även i andra folkskolor i staden".

Krigstida händelser orsakade naturligtvis avbrott i skolverksamheten. Skolfastigheten hade överlåtits till Försvarsmakten vid flera tillfällen. Från 1939 till 1945 fungerade skolan i drift i totalt cirka fyra år.

Under krigsåren var man tvungen att skaffa skollokaler på annat håll. Läsåret 1942–43 bedrevs således i finska samlyceums beskydd och följande läsår anskaffades lokaler från en svensk skola.

En egen skola och vanligt skolarbete återupptogs i januari 1945. Under krigsåren hade elevantalet ökat med över 200 elever och uppgick till 618 år 1946, då den finska folkskolan i Gamlakarleby firade sitt 50-årsjubileum. Samma år var antalet lärare var 21.

Efter kriget började folkmängden i Gamlakarleby öka snabbt. Detta berodde främst på att emigranterna flyttade till området och att den industriella verksamheten fick ett uppsving. Befolkningsökningen ledde också till en betydande ökning av elevantalet. Lokalerna i den finska folkskolan blev så småningom otillräckliga, och ytterligare lokaler måste hyras av den svenska skolan och församlingshemmet.

Strax efter kriget, när förhållandena lugnade ner sig, uppstod en situation där man i takt med att elevantalet fortsatte att öka väckte tanken på att grunda en annan finskspråkig folkskola i den egentliga stadsregionen.

Den finska folkskolan, som stod färdig 1930, var en relativt stor och betydelsefull byggnad i Gamlakarleby. Längre kallades skolan för Stenskolans bland den finskspråkiga befolkningen, och senare döptes skolan om till Keskuskansakoulu. I folkskolestadgan som godkändes 1967 bestämdes skolans namn till Mäntykangas skola på grund av dess läge. Det är den äldsta skolfastigheten i egentlig stadsmiljö som byggts för en finsk folkskola, och många gamllakarlebybor har fått undervisning under dess beskydd.

I samband med renoveringen av skolan 1971 utökades skolans lokaler med en flygelbyggnad till skolan den så kallade skivskolan. Efter utbyggnaden blir Mäntykangas folkskola den största finskspråkiga folkskolan i Gamlakarleby. Vid utgången av läsåret 1973–1974 har skolan 508 elever och totalt 22 lärare, om man räknar med ämnes- och speciallärare.

I den finska folkskolan, Suomalainen kansakoulu – som nu heter Mäntykangas folkskola – har följande lärare fungerat som föreståndare:

Hanna Qwick	1899–1910
And. Hallbäck	1910–1911
Selma Wickman	1911–1912
Lauri Heikkinen	1912–1923

Juho Heiskala	1923–1937
Nikolai Keskinen	1937–1970
Arne Niskala	1970–

Utvecklingen av den finska folkskolan från en anspråkslös och tvångsgrundad skola vid sekelskiftet till en modern storskola är utan tvekan ett stycke kulturhistoria i Gamlakarleby.

Dess faser speglar varje periods särdrag, ibland intensiva språkpolitiska händelser, ibland livlig kommunal utveckling. Utvecklingen av den finländska folkskolan har till stor del varit ett resultat av lärarnas entusiastiska och självuppoftande arbete.

Under årens lopp har lärarna varit villiga att göra ekonomiska uppoffringar. Ett exempel på detta är att Mäntykangas skolas piano en gång i tiden anskaffades på bekostnad av skolans lärare. Skolan sysselsätter många lärare och personal som har utfört årtionden av omfattande livsverk. Var och en av dem har bidragit till att göra skolan funktionell och traditionsrik.

Torkinmäki skola

Efter krigsåren började den finskspråkiga folkskolan i Gamlakarleby sakna skollokaler. Ytterligare faciliteter tillhandahölls i viss mån från den svenska skolan och församlingshemmet. I och med att elevantalet fortsatte att öka och man övergick till partiella skiftundervisning började den allmänna opinionen kräva en ny skolbyggnad för det finskspråkiga skolväsendet.

Det första officiella ställningstagandet i frågan togs den 3 juli 1945, då den finskspråkiga folkskoledirektionen vid sitt möte i protokollet antecknade direktionens enhälliga ståndpunkt att en ny skola snabbt borde grundas i Hakalax stadsdelen. När samtidigt en liten men tydlig minskning av elevantalet i en svensk skola började visa sig, stod det klart att den svenska folkskolan på Torggatan 4, Chydenius skola, så småningom skulle bli onödig för den svenska skolverksamheten.

År 1946 kunde svenska elever placeras i Renlunds skola, och Chydenius skolbyggnad ställdes till den finskspråkiga folkskolans förfogande. Skolan fortsatte sin verksamhet under sitt tidigare namn, men på finska.

Fastigheten på Torggatan 4 var gammal, i dåligt skick och hade dålig brandsäkerhet. Även om flytten av Chydenius skola till finskspråkiga elever var tänkt som en tillfällig lösning, erbjöd

skolan ändå skollokaler för den ständigt växande finskspråkiga skolverksamheten i tjugo år.

Skolans utrustning och undervisningsutrustning var gammal och i dåligt skick. På 1960-talet blev situationen gradvis ohållbar när säkerheten i skolfastigheten ifrågasattes. Än en gång hade skollokalerna blivit otillräckliga och man var tvungen att ta till skiftundervisning.

Man hade redan varit tvungen att skaffa tilläggs lokaler på annat håll. Klasser från finska Chydenius skola, Chydeniuksen koulu, verkade i finska fortsättningsskolan, i Suomalainen jatkokoulu, i elbolagets fastighet och i Svenska Gården. Det bör nämnas att våren 1957 var de klasser som verkade i Chydenius folkskola och som var placerade i Svenska Gården utgångspunkten för den nuvarande Kokkolan yhteiskoulu, samskolan.

Behovet av en ny skola i Hakalax stadsdelen kunde dock inte förnekas. Från början av 1960-talet försökte folkskoledirektionen hitta en positiv lösning. Den dåvarande direktions ordföranden, kontraktsprost Sillanpää, agerade energiskt och var helt avgörande för att starta och påskynda det nya skolprojektet.

Hösten 1965 färdigställdes en skolbyggnad ritad av arkitekt O. Sipari, som tack vare sin modernitet och tillräckliga utrustning erbjöd helt nya möjligheter till ett framgångsrikt skolarbete i Hakalax.

Den nya skolan fick namnet Torkinmäen kansakoulu. I slutet av läsåret 1973–1974 har Torkinmäki folkskola 297 elever och sammanlagt 12 klasslärare, ämneslärare och speciallärare. Torkinmäki folkskola (Chydenius finska folkskola) har letts av följande lärare:

Kustaa Mattila	1946–1951
Aki Isoherranen	1951–1973
Elias Laine	1973–

Hollihaka folkskola

I och med att invånarantalet i Gamlakarleby ökade betydligt i slutet av 1950-talet, särskilt i Leenala, ökade elevtrycket i Mäntykangas skola, Keskuskansakoulu.

När Chydenius folkskola inte hade möjlighet att lindra situationen, blev det nödvändigt att skaffa en ny skola. Skolhuset i sten, som byggts enligt ritningar av arkitekt Krister Korpela, färdigställdes

och togs i bruk hösten 1960. På grund av dess läge fick skolan namnet Hollihaan kansakoulu.

Skolbyggnaden har 14 klasser och är utrustad för att uppfylla moderna krav. Åren 1960–1972 verkade förutom folkskoleklasserna även den finskspråkiga hjälpskolan i Hollihaka skolas lokaler. I slutet av läsåret 1973–1974 har Hollihaka folkskola 428 elever och sammanlagt 19 lärare, om man räknar med klasslärare och ämnes- och speciallärare. Följande lärare har varit föreståndare för Hollihaka folkskola:

Sulo Tilus	1960–1968
Kalle Kandelberg	1968–

Ykspihlaja privata folkskola

Befolkningen i Ykspihlaja har alltid varit huvudsakligt finskspråkig. Befolkningen har förtjänat sitt levebröd genom att arbeta i Friis maskinverkstad och hamnen.

I takt med att befolkningen fortsatte att öka blev det alltmer nödvändigt att starta folkskoleverksamhet. Ägarna till Friis maskinverkstad, Juhani och Tuomas Pohjanpalo, ansåg att det var särskilt nödvändigt att grunda en finsk skola i Yxpila, och med deras hjälp grundades en privat finsk folkskola i Yxpila 1906.

De medel som behövdes för skolans verksamhet erhöles genom donationer och genom att ordna syföreningsverksamhet. Med betydande bidrag deltog ägarna av Friis maskinverkstad i skolans verksamhet och tillhandahöll bland annat nödvändig utrustning för skolan. Staden stödde också verksamheten av Ykspihlaja privatskola med betydande bidrag.

Skolan, som inledde sin verksamhet 1906, fick under sitt första verksamhetsår lokaler i köpman Sundqvists hus och skolan bedrev undervisning för både högre och lägre folkskolebarn. Lärare var Roosa Riuttavaara och Hanna och Martta Friis. Antalet elever var 48.

Följande höst flyttade skolan till läsesalen i Friis maskinverkstad, där den verkade i två år. Läsesalen användes effektivt, eftersom den lägre skolan var öppen på förmiddagarna, och högre skola på eftermiddagarna och på kvällarna samlades föräldrar i syföreningar för att samla in pengar till skolan. Det bör nämnas att pojarna på skolan instruerades i slöjd i verkstadens verkstad, och deras lärare var snickare i maskinverkstaden.

Den privata folkskolan i Yxpila hade en egen direktions som leddes av E. Siikanen och medlemmar var V. Ukkola, H. Nuorala, Sakari

Junttila, J. Pohjanpalo och Maria Kaislaranta.
Direktionsmedlemmar och föräldrar försökte ivrigt arbeta för skolan, men det blev så småningom tydligt att det med tiden skulle bli en överväldigande uppgift att driva skolan med privata medel.

År 1908 föreslog skolans direktion att staden skulle överta privatskolan i Yxpila. År 1909 beslöt stadsfullmäktige på förslag av direktionen att grunda endast en lägre folkskola i Yxpila. Fullmäktige beslöt att placera eleverna i högre folkskola i Gamlakarlebyns finska högre folkskola, och eleverna fick rätt att använda tåget på väg till skolan på stadens bekostnad.

Fullmäktiges beslut var inte tillfredsställande för invånarna i Yxpila. De ansåg att det också borde ha inrättats en högre folkskola i Yxpila. Besväret som lämnades in till Skolöverstyrelsen avslogs dock, eftersom staden inte kunde förpliktas att grunda en högre folkskola i Yxpila, eftersom staden hade lovat att bekosta elevernas skolresor till Gamlakarleby.

Efter Skolöverstyrelsens beslut ansågs det inte längre lämpligt att driva en privat folkskola, varför skolan lades ner våren 1909 efter tre års framgångsrik verksamhet.

Trots sin korta funktionstid var verksamheten i Yxpila privata skola ett tecken på den entusiastiska inställningen till skolverksamheten bland lokalbefolkningen. Det var tack vare den privata skolan som den kommunala folkskolan kunde få en bra start och bedriva en produktiv verksamhet efter grundandet.

Ykspihlaja folkskola

Hösten 1909 inleddes den kommunala folkskoleverksamheten i Yxpila. Fröken *Selma Wickman* hade valts ut bland 12 sökande till tjänsten som folkskollärare. Folkskolan inhystes åter i köpman Sundqvists hus, som drevs fram till 1913, då den flyttade till lokaler i en före detta nykterhetsrestaurang som ägdes av staden, belägen i hamnen nära nuvarande Rodénska gården.

Skolbyggnaden var två våningar hög och mycket kall. På övervåningen fanns slöjdsalen och lärarbostaden, på nedervåningen korridoren och tre små klassrum. Utrustning och läromedel var otillräckliga. Pulpeter och klasstavlor hade tillhandahållits av andra skolor i staden. Inte undra på att skolinspektören många gånger uppmärksammade att skolans läromedel och utrustning var otillräckliga och i dåligt skick.

I och med att elevantalet i Yxpila-området fortsatte att öka, blev skolan år 1917 också tvungen att inrätta de två lägsta årskurserna i den högre folkskolan, årskurserna III och IV. År 1932, när elevantalet i Yxpila hade stigit till 78, föreslog ingenjör T.

Pohjanpalo att man skulle bygga ett helt nytt skolhus i Yxpila för det ständigt växande skolarbetet.

Fullmäktige förhöll sig positivt till projektet och efter tillräcklig förberedelse tid påbörjades byggarbetena på den tidigare Nuorala tomt. Den sten byggda skolbyggnaden i två våningar var ett stort byggprojekt i sig på den tiden. Efter att ha blivit färdig vid årsskiftet 1925–1926 skapade den länge goda verksamhetsförutsättningar för den lokala skolverksamheten i Yxpila.

Skolans invigningsfest, som ägde rum i slutet av vårterminen 1926, presenterades av skolans dåvarande föreståndare, läraren Elin Hyypä, en poetisk historia som hon skrivit om händelserna i den gamla skolan och om den nya skolans födelse- och byggnadsskeden. I den långa och högtidliga dikten finner vi följande hälsning riktad till åhörarna vid invigningsceremonin:

"Täksi päiväksi kutsun saanehet olemme.

Käsketty myös juhlapuku päälle panna, että vierasten keralla, ois talon asukit arvolliset juhlimaan uuden koulun vihkiäistä, kastajaista kauniin lapsen, nimi antoa armahan.

Juhlamielin, toivorinnoin lausuelen, tervetulleeksi toivottelen, vieraat vihkijuhlahamme, kuulun koulun kastehelle, nimenpanolle parahan, koulumme Kokkolan komeimman. Meille muistoksi mieluisaksi, ehtymättömäksi elon polulle.

Ylinnä ollos kuitenkin, vieraanamme Taivaan Korkehin. Levitä kätes avarat, ylitse koulumme siunaten. Luo kotimme pyhätoks, sovun rakkauden. Sen asukit nöyriksi, kuuliaisiksi. Sitä toivoo meiltä tää uusi kotimme, tää koulumme Toivonkumpu."

- - -

(På svenska:)

"Vi är inbjudna i dag.

Befalldes också att ta på sig högtidsdräkt, att husets invånare tillsammans med gästerna skulle vara värdiga att fira invigningen av den nya skolan, dopet av ett vackert barn, namnet gett av min käraste.

Jag hälsar högtidligt, med hopp, gäster välkomna till vår invigningsfest, den berömda skolans dop, namngivning av den bästa skolan, den vackraste skolan i Gamlakarleby. Som ett minne för oss, en behaglig, outtömlig väg i livet.

Högst upp är dock vår gäst Himlens Högste. Räck ut dina händer över vår skola, välsignande. Skapa vårt hem som en fristad, kärleken till försoning. Dess invånare blir ödmjuka, lydiga.

Det ar vad det här nya hemmet, vår skola Toivonkumpu, önskar av oss."

- - -

På 1930-talet ökade elevantalet i Ykspihlaja skola betydligt. Läsåret 1928–1929 hade 6-årsskolan 138 elever, men läsåret 1939–1940 hade redan 168 elever. Vid det här laget hade skolan blivit trång och diskussioner inleddes inom styrelsen om att bygga ut skolan. När elevantalet var 181 under läsåret 1946–47 efter kriget hade skolans verksamhetsförutsättningar försämrats avsevärt på grund av lokalbrist. Under dessa år fanns det planer på att höja skolbyggnaden med en våning för att få mer utrymme, men detta övergavs. Ytterligare lokaler erhöles genom att hyra lokaler för lägre folkskolan i en fastighet som låg intill skolan. Samtidigt fortsatte dock planerna på att bygga ut skolan.

År 1954 färdigställdes en ny flygelbyggnad för skolan med fem (5) klassrum och ett lärarrum. Dessa tillbyggnader överlevde i några år, men när elevantalet nådde en rekordnivå (332) i slutet av 1950-talet drevs skolan i partiella skiftundervisning.

På grund av bristen på skollokaler inleddes återigen projekt för att bygga ut skolan, men man beslöt att överge de långt framskridna planerna när skolans elevprognoser pekade på att elevantalet skulle minska. I stället för den egentliga utbyggnaden grundrenoverades skolan 1966, då festsalen utvidgades, kokrummet moderniserades och en separat byggnad byggdes på gårdsområdet, som inrymmer vaktmästarbostaden, elevtoaletterna och lokalerna som reserverats för stadens filialbibliotek.

Skolan har för närvarande 10 klassrum, specialundervisningslokaler saknas och skollocalerna har återigen blivit otillräckliga, främst på grund av elevtrycket i Björkhagen. När läsåret avslutades våren 1974 har skolan årskurserna I-IV och skolan 286 elever. Det finns nio (9) klasslärare i skolan.

Följande lärare har varit föreståndare för Ykspihlaja kansakoulu:

Roosa Riuttavaara	1906–1909
Selma Wickman	1909–1911
Ingen information	finns från 1911 till 1920
Elin Hyypä	1920–1926
Ernst Järvi	1926–1937

Mary Mustonen	1937–1945
Uno Kärkkäinen	1945–1948
Lauri Siesko	1948–1952
Johannes Peiju	1952–1962
Aaro Timonen	1962–

Finskspråkig medborgarskola

I anslutning till den finskspråkiga folkskolan hade det sedan slutet av 1920-talet funnits en kvällsfortsättningsskola. Skolstyrelsen hade redan flera gånger påpekat att det borde grundas en finskspråkig dagfortsättningsskola i Gamlakarleby. Staden var dock motvillig till detta, eftersom man i praktiken skulle ha varit tvungen att skapa nya tjänster. Så sent som 1931 beslöt stadsfullmäktige att fortsättningsskolan skulle vara öppen på kvällarna. Så var det ännu några år, men hösten 1935 inledde den finskspråkiga fortsättningsskolan sin verksamhet som en dagskola. Skolan verkade i anslutning till den nuvarande Mäntykangas skola, och den första fortsättningsskolans lärare var J E Hannula. Administrativt var fortsättningsskolan en del av den egentliga folkskolan, så den hade ingen egen föreståndare. Fortsättningseleverna i Yxpilaområdet gick i stadens fortsättningsskola, men från 1945 till 1954 fanns det en dagfortsättningsskola i Yxpila i anslutning till folkskolan.

Arbetsförhållandena för den finskspråkiga fortsättningsskola förbättrades i skolans lokaler hösten 1954, då skolan flyttade till sin nuvarande plats, det tidigare Gamlakarleby finska samlyceums Kokkolan yhteislyseos fastighet. Även om byggnaden var gammal och i dåligt skick, innebar en egen skolbyggnad början på en självständig verksamhet, eftersom fortsättningsskolan nu administrativt separerades från folkskolan och skolan fick en egen föreståndare. I och med att folkskolelagen trädde i kraft 1958 blev fortsättningsskolan en medborgarskola.

Under den finskspråkiga medborgarskolans existens har dess verksamhet i hög grad försvårats av utrymmesbrist. Detta har ytterligare förstärkts av att medborgarskolan i slutet av 1950-talet var tvungen att placera folkskoleklasser i sina lokaler utöver sina egna elever. En del av skolans verksamhet har genom åren varit att agera resande i lokaler som hyrs från olika delar av staden. Under olika år har ytterligare lokaler anskaffats bl.a. från Handelskolan, Chydenius och Renlunds skola, den nuvarande Tekniska skolfastigheten, Gamlakarleby tryckerifastighet och Idrottshuset. Trots de mycket svåra förhållandena var det inte möjligt att skaffa tillräckliga och moderna skollokaler för medborgarskolan. Trots

sina år av svårigheter har medborgarskolan på ett utmärkt sätt uppfyllt sin funktion som sekundärskola i läropliktsskolan.

I slutet av vårterminen 1974 har den finskspråkiga Gamlakarleby medborgarskola, Kokkolan kansalaiskoulu sex (6) klasser med sammanlagt 192 elever. Antalet lärare i skolan är 12.

Finska medborgarskola (fortsättningsskolan) i Gamlakarleby, Kokkolan kansalaiskoulu, har letts av följande föreståndare:

J E Hannula	1954-1960
Arne Niskala	1960-1962
Olavi Siekkinen	1962-1964
Kalevi Koivu	1964-1966
Seppo Puronvarsi	1966-

Hjälpskola och annan specialundervisning

Specialundervisning i form av hjälpskolor inleddes i Gamlakarleby år 1951. Under läsåren 1951-1954 verkade hjälpskoleklassen i anslutning till Chydeniuksen kansakoulu, som en K-klass. Den första läraren var Maire Maunumäki (Päällysahto). Under läsåren 1954-1956 fick hjälpskoleklassen lokaler från den dåvarande fortsättningsskolan. År 1956 var den tvungen att flytta igen, och den fick lokaler för fyra år i skydd av den nuvarande Mäntykangas skola. Läsåret 1958-1959 fanns det redan två sammansatta hjälpskoleklasser.

Hösten 1960 inledde Hollihaka folkskola sin verksamhet och specialklasserna flyttade till lokalerna. Nu fick hjälpskolan en egen skolledare, som var Kaarlo Autio under läsåret 1960-1961. Våren 1964 var betydelsefull i hjälpskolans historia i och med att de första utsläppsbevisen delades ut från hjälpskolan. Den 3.6.1965 fastställde skolan en egen läroplan för en 8-årig hjälpskola.

Läsåret 1972-1973 återvände hjälpskolan till samma byggnad, skolan på Torggatan 4, där hjälpskolan hade inlett sin verksamhet. I november 1972 påbörjades bygget för att ge hjälpskolan en egen lokal intill skolan i Hollihagen. Hösten 1973 kunde hjälpskolan starta i egna, nyligen färdigställda lokaler. Slöjd- och gymnastiklokalerna är fortfarande gemensamma med Hollihaka skola, undervisningen i metallslöjd och huslig ekonomi sker i medborgarskolans speciallokaler. Det bör också nämnas att

hjälpsskolan numera är gemensam för Gamlakarleby stad och Karleby kommun.

Vid slutet av läsåret 1973-1974 har hjälpsskolan 8 klasser, skolan har 33 elever och tre lärare.

Följande lärare har varit föreståndare i hjälpsskolan:

Kaarlo Autio	1960-1961
Maire Pällysaho	1961-1963
Tellervo Tunkkari	1963-1964
Erkki Öörni	1964-

Annan specialundervisning

Hösten 1972 inleddes en observationklassverksamhet i Mäntykangas skolas lokaler. Elever från olika skolor som var svåra att anpassa till arbetet i en normal klassgemenskap eller som annars ansågs vara i behov av undervisning i form av observationsklasser placerades i klassen. Försöksverksamheten fortsatte också under läsåret 1973-1974 och vintern 1974 beslöt stadsfullmäktige att göra observationsklassverksamheten permanent från och med hösten 1974.

Administrativt har observationsklassen tillhört Mäntykangas skola. Läsåret 1973-1974 hade klassen 5 elever och lärare var Marja Ruotsalainen.

Hösten 1972 startade specialundervisning för elever med läs- och skrivsvårigheter i stadens folkskolor. Skolorna hade en gemensam lärare och undervisningen gavs i små grupper en timme i veckan. Undervisningen har fortsatt även under läsåret 1973-1974.

Specialundervisningen för elever med talsvårigheter inledde sin verksamhet hösten 1973. Skolorna har en gemensam lärare och undervisningen sker antingen i små grupper eller individuellt. Erfarenheten av det som började som ett experiment är mycket lovande.

Administration av folkskoleväsendet i Gamlakarleby

När den finskspråkiga folkskolaväsendet inledde sin verksamhet i Gamlakarleby hade skolan ingen egen direktion, utan den svenska folkskolans direktion skötte också administrationen av den

finskspråkiga folkskolan. Till en början hade de finskspråkiga inte ens en representant i direktionen, först 1912 valdes en representant för en finskspråkig skola in i direktion. En gemensam direktion administrerade hela staden fram till 1928, då separata direktioner valdes för varje skola. Enligt folkskolestadgan, som trädde i kraft 1933, blev den finskspråkiga folkskoleverksamheten en gemensam direktion i hela staden. Under årens lopp har bland annat rektor Matti Herlevi, ingenjör Tuomas Pohjanpalo, bankdirektör Juho Vähä-Erkkilä, folkskoleinspektör Mikko Ylitalo och kontraktsprost Johannes Sillanpää varit långvariga och meriterade styrelseordförande.

När Gamlakarleby folkskoleväsendet avslutar sin sista period som folkskoleväsendets form år 1974 är följande personer medlemmar i folkskoledirektionen: ordförande J. E. Hannula, medlemmarna Aarne Silvennoinen, Ismo Gustafsson, Jouko Äijänen, Esko Poranen, Heikki Latva-aro och lärarnas representat Vilho Myllylä, direktionens sekreterare är skoldirektör Paavo Grönholm och t.f. ekonomichef Anna-Liisa Granskog.

Inspektörer för lågstadieskolorna i Gamlakarleby

Inspektörerna för den finskspråkiga folkskolan var den svenskspråkiga skolans inspektörer fram till 1928, då de finskspråkiga folkskolorna fick en egen inspektör. Inspektörernas uppgifter sköttes länge på deltid, och först år 1961 inrättades en inspektörstjänst på heltid i Gamlakarleby stad, som var gemensam för både det finsk- och svenskspråkiga skoleväsendet. I enlighet med lagen om utbildningsnämnden och underområdesförvaltningen överfördes uppgifterna som stadens folkskoleinspektör år 1970 till länsstyrelsens skolavdelning.

Följande personer har fungerat som inspektörer för den finskspråkiga folkskolan i Gamlakarleby:

J F Sandelin	1896-1898
K M Mellberg	1898-1907
Torsten Ström	1907-1913
J F Sandelin	1913-1926
A Sandbacka	1926-1928
Heino Aulanko	1928-1931
Eero Borg	1931-1955
Mikko Ylitalo	1955-1961
Eino Isohanni	1961-1970

Epilog

Gamlakarlebys finskspråkiga folkskoleväsendets historia har under årens lopp haft många färgstarka drag. Direktionsprotokollen och skolornas arkiv innehåller ett rikligt material, av vilket endast en liten del har kunnat användas i denna artikel. Skolväsendet har anställt ett stort antal lärare och skolpersonal som samvetsgrant har utfört sina uppgifter i årtionden. I propositionen har det inte funnits någon möjlighet att ingripa i alla frågor som gäller folkskoleverksamheten i Gamlakarleby. Skolläkaren och skolhälsovården har alltså inte diskuterats alls, trots att det finns en ganska lång tradition inom skoltjänsterna i Gamlakarleby på området. På samma sätt har man varit tvungen att inte behandla verksamheten inom sommarkolonierna och skolidrotten. Många färgstarka skolpersonligheter från årtionden sedan skulle också ha förtjänat sin eget kapitel.

Gamlakarleby folkskoleväsendet har under sina 100 verksamhetsår bidragit till att skapa den grund för kunskap och kompetens som har varit nödvändig för att utveckla Gamlakarleby stad till en modern och levande industri- och kulturstad. Det 100-årsjubileum som nu äger rum berättar om många händelser, vars inverkan inte bara sträcker sig till den andliga utvecklingens område, utan också till den materiella utvecklingen. I takt med att skolverksamheten tog fart och växte under årens lopp, ökade också företagsamheten och aktiviteten i stadsbornas ekonomiska liv.

Ökningen av utbildningen har åtföljts av en ökning av den ekonomiska utlysningen. Man kan onekligen säga att resultaten av Gamlakarlebys folkskolesystem har varit ganska uppmuntrande efter slutet av dess 100-åriga resa. Men utvecklingen kan inte och får inte stanna där. Samtidigt som utbildningssystemet förnyas i Finland förnyas också skolsystemet i Gamlakarleby, vilket sker under folkskoltjänsternas jubileumsår. Kunskap och färdigheter kommer att behövas mer och mer i framtiden. Allt detta kan endast tillhandahållas av ett välorganiserat och välskött kommunalt utbildningsväsende. En framgångsrik verksamhet inom Gamlakarleby folkskolesystem, som firar sitt jubileum, kan ge oss optimism och tillförsikt inför framtidens skolsystem.

Gamlakarleby den 7 maj 1974

Aaro Timonen

Aaro Timonen (1933–2021)

Aaro Timonen föddes 1933 i Harlu kommun, som låg i Ladoga-Karelen nära Sordavala. År 1946 flyttade familjen som evakuerad permanent till Yxpila i Gamlakarleby.

Timonen gick först i Ykspihlaja folkskola, men i 1946 efter två månader gick han över till andra klass i Kokkolan Yhteislyseo 1946 och tog studenten där år 1953.⁵

Därefter utförde han sin beväringstjänst i Marinen och hemförlovades från Sjökrigsskolan som underlöjtnant sommaren 1954. Han arbetade som vikariat vid Hirvikoski folkskola i Toholampi läsåret 1954–1955. Därefter studerade han vid Helsingfors tillfälliga lärarhögskola, från vilken han utexaminerades som folkskollärare 1956. Under sin karriär studerade han också psykologi och pedagogik vid Jyväskylän kasvatusopillinen korkeakoulu. Han hade också avlagt bibliotekarieexamen och examen i skolförvaltning.

Åren 1956–1957 arbetade Timonen som lärare i Gamlakarleby i så kallade bastuskolan, som var ett informellt läroverks första klass, varifrån eleverna antogs till andra klassen i den finska mellanskolan i Svenska Gården, senare till den kommunala mellanskolan i Stenängen. Den tillfälliga verksamheten i bastuskolan var underordnad Chydenius finska folkskola.

Aaro Timonen arbetade som lärare vid Ykspihlaja folkskola 1957–1961. Timonen utnämndes till föreståndare för skolan 1961 och efter att Gamlakarleby övergått till grundskolan system 1974 var han rektor för Ykspihlaja lågstadieskola fram till sin pensionering 1993.

Somrarna 1959 och 1960 var Aaro Timonen föreståndare för Gamlakarleby sommarkoloni för finskspråkiga folkskolor på Elba.

Han innehade kommunala förtroendeuppdrag som ledamot av stadsstyrelsen 1969 och som ledamot av socialnämnden 1959–1963 och 1971–1981. Han var medlem i Karleby kyrkliga församlingsförbunds gemensamma kyrkoråd 2011–2014.

År 1974 skrev Timonen om den finska folkskolans historia i Gamlakarleby för stadens skolväsendets publikation som firade Gamlakarleby folkskoleväsendes 100-åriga historia. Hans skrifter publicerades i många verk, till exempel Kokkola-Seura ry:s böcker. Han skrev bordtennisklubb Vanas 30-åriga historia och Karleby hjärtförenings 50-åriga historia.

Aaro Timonen var en skicklig talare och bjöds ofta in som festtalare vid privata fester och evenemang i olika organisationer. Han läste inspelningar för synskadade på YLE:s redaktion i Karleby.

Han var aktiv i många organisationer, bland annat som ordförande i Mellersta Österbottens OAJ distrikt 1978–1987 och som ordförande för Karlebys veteranlärare 1996–2000. Han var också länge som ordförande för Karleby hjärtförening under lång tid. Timonen var styrelseledamot i Karleby Andelsbank på 1970- och 1980-talen.

Han valdes till Karleby stads Gamla Kalle år 2008 - 2009.

Aaro Timonen avled i Karleby den 12.12.2021.

**KOKKOLAN KAUPUNGIN KANSAKOULUT
1874–1974
GAMLA KARLEBY STADS FOLKSKOLOR**

Alkusanat

Kokkolan kaupungin kansakoululaitos täyttää vuonna 1974 100 vuotta. Kaupunginhallitus asetti tammikuussa 1974 juhlatoimikunnan suunnittelemaan 100-vuotisjuhlan viettoa. Toimikunta ryhtyi kiireellisesti valmistelemaan tarvittavia toimenpiteitä ja päätti tällöin, että – lyhyestä ajasta huolimatta – myös suppea historiikki kaupungin kansakoululaitoksen vaiheista oli aikaansaattava.

Ruotsinkielisen historiikin lupautui kirjoittamaan koulutoimenjohtaja Yngve Jungner ja suomenkielisen koulunjohtaja Aaro Timonen. Määrärahojen niukkuuden vuoksi historiikkia ei voitu painattaa, siksi se ilmestyi monistettuna kaupungin offset-painossa. Suppeudestaan huolimatta historiikki antanee yleiskuvan Kokkolan kaupungin sekä ruotsin- että suomenkielisen kansakoululaitoksen vaiheista.

Kun ruotsinkielinen koulu on suomalaista vanhempi, on sen historiikki sijoitettu ensiksi ja suomenkielinen sen jälkeen. Ruotsinkielisessä historiikissa on samalla myös selvitetty kansan opetuksen yleistä taustaa, joten sen sijoittaminen alkuun on siksikin perusteltua.

Parhaat kiitokset kirjoittajille, jotka ajan lyhyydestä huolimatta ovat käsityksemme mukaan saaneet valaisevan esityksen aikaan.

Kokkolassa 10. päivänä toukokuuta 1974

Paavo Grönholm
Juhlatoimikunnan puheenjohtaja

KOKKOLAN KAUPUNGIN KANSAKOULUTOIMI 100 VUOTTA – LYHYT HISTORIIKKI

Yngve Jungner

Taustaa

Yleisen julkisen koulutuksen tarve juontaa juurensa uskonpuhdistukseen ja sen muodolliseen periaatteeseen. Raamatun, joka on ainoa ohjenuora kirkon opeille ja uskolle, tulisi olla kaikkien luettavissa. Tätä taustaa vasten tulisi tarkastella kirkon toimintaa yleisen lukutaidon edistämiseksi. Erityisesti Turun piispat olivat innostuneita lukutaidon yleistämisestä.

Vuonna 1660 piispa Johan Terserus selitti kirjeessään kreivi Per Brahelle, että useimmat pohjalaiset, erityisesti pohjoisen rovastikunnissa, osaavat "lukea kirjoista". Sama näkemys toistettiin vuonna 1662 piispa Terseruksen katekismuksen esipuheessa.

Vuodelta 1699 alkaen on laadittu tilastoja seurakuntiemme lukutaidosta, jotka Uudenkaarlepyyn koulumestari on antanut seurakunnissa käyntien jälkeen.

Koulumestari erottaa tilastoissa ne, jotka lukevat "aliquo modo" (jollain tavalla) niistä, jotka lukevat "exacti" (tarkasti)⁶.

	1880				1890			
	Suomenkieliset		Ruotsinkieliset		Suomenkieliset		Ruotsinkieliset	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
Henkilöt, joilla korkea koulusivistys	1	-	85	101	2	-	177	170
Luku- ja kirjoitustaitoiset	22	12	351	335	56	21	325	288
Yli 10-vuotias ja lukutaidoton	-	-	2	1	1	-	4	4
Muut lukutaidottomat alaikäiset lapset	4	3	107	129	33	27	136	153
	157	161	867	985	201	183	929	989

	1900				1910				1920			
	Suomenkieliset		Ruotsinkieliset		Suomenkieliset		Ruotsinkieliset		Suomenkieliset		Ruotsinkieliset	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
> 15 v.												
Korkeampi koulusivistys kuin kansakoulu	9	6	106	93	36	22	123	107	74	43	216	199
Luku- ja kirjoitustaitoinen	75	80	424	438	127	202	322	438	217	327	367	493
Vain lukutaitoinen	144	202	210	219	153	219	65	156	67	160	52	76
Lukutaidoton	1	2	1	2	-	-	1	2	-	-	-	-
< 15 v.												
Korkeampi koulusivistys kuin kansakoulu	4	3	31	19	7	5	27	29	18	22	45	49
Luku- ja kirjoitustaitoinen	30	20	67	86	59	76	68	93	100	114	101	114
Vain lukutaitoinen	3	6	17	10	37	20	55	34	24	21	21	19
Lukutaidoton	49	50	108	132	110	112	170	168	153	129	102	117
	315	369	964	999	529	656	831	1 027	653	816	904	1 067

Pedagogiosta oppikouluun

1600-luvulla Ruotsi-Suomen koulut ja kouluopetus herättivät paljon kiinnostusta myös kirkollisen piirin ulkopuolella. Maailmankuulu pedagogi Johan Amos Comenius vieraili Ruotsissa vuonna 1641. Comenius on ensimmäinen, joka kannattaa yleistä julkista koulutusta yhtenäiskoulujen pohjalta. Vierailu Ruotsiin johti uusiin kouluihin, uusiin oppikirjoihin ja kuuluisaan koulujärjestykseen vuonna 1649.

Näkyvä tulos toiminnasta 1600-luvulla oli pedagogioiden perustaminen, jotka olivat eräänlaisia pohjakouluja. Kokkolaan perustettiin pedagogio 1600-luvun alkupuoliskolla. Tämä pedagogio näyttää olleen ensimmäinen Pohjanmaalla.

Vuonna 1696 Kokkolan pedagogio sai oman koulutalon. Tämä koulurakennus on säilytetty ja sitä käytetään nykyään museona. Kouluhistoriallisesti pedagogiorakennus on hyvin ainutlaatuinen.

Vuoden 1649 kouluasetuksessa mainitaan kolmenlaisia kouluja: akatemit, gymnaasit ja triviaalikoulut. Triviaalikoulut jaettiin korkeampiin ja alempiin triviaalikouluihin.

Historiallisesti pedagogioita, joita perustettiin yksittäisiä myös maaseudulle, on pidetty kansakoulujen edeltäjinä. Vähäpätöisinä kouluina kaupunkien triviaalikoulut olivat kuitenkin osa ketjua, joka johti oppikouluihimme.

Kokkolan pedagogio oli sidoksissa kirkkoon siten, että pitäjän apupappi toimi koulussa opettajana.

1700-luvulla ja 1800-luvun alussa koulutoimen käytännön rakenteessa ei tapahtunut suuria muutoksia. Vasta vuoden 1843 koulujärjestyksessä koulutoimi järjestettiin uudelleen. Nyt erotettiin toisistaan alakansakoulut (elementarskolor), joissa on kaksi luokkaa, yläkansakoulut, joissa on neljä luokkaa, korkeakouluihin valmistavat lukiot ja lopulta erilliset naisväenkoulut (fruntimmersskolor). Kokkolan pedagogio muuttui silloin kaksiluokkaiseksi alakouluksi.

Toisesta kouluvuodesta lähtien edellä mainituilla triviaalikouluilla oli rinnakkainen luokka, joka oli käytännöllisesti suuntautunut ja jota kutsuttiin usein kirjoitusluokaksi. Kokkolassa koulun tarkastaja, kirkkoherra S. W. Appelgren onnistui perustamaan kolmannen luokan kaksivuotisen alakoulun jatkeeksi. Tässä luokassa latina korvattiin nykyaikaisilla kielillä, kuten venäjällä, saksalla ja ranskalla. Kokkolan kaupungin kehittyminen Suomen johtavaksi merenkulkukaupungiksi 1830-luvulla oli lisännyt kielitaidon tarvetta. Sodan 1808–09 jälkeisinä vuosina muun muassa kauppiat Roos ja Donner olivat lähettäneet poikansa Pietariin opiskelemaan venäjää.

Vuonna 1861 Kokkolaan perustettiin neliluokkainen ylempi kansakoulu (högre elementarskola). Samaan aikaan yläkoulun määräyskirjassa päätettiin, että alakoulusta tulee jälleen kaksiluokkainen koulu. Yläkoulu toimi aluksi Roosin talossa, mutta vuonna 1866 se muutti omaan koulurakennukseensa, joka oli sama koulurakennus, jota uhkasi tulipalo edellisenä talvena.

Vuoden 1872 koulujärjestyksellä yhdistettiin ala- ja yläkoulut ja lukiot 7-luokkaisiksi lyseoiksi. Vuodesta 1874 lähtien Gamlakarleby elementarskola – koulua alettiin kutsua Gamlakarleby lycéumiksi. Nimenmuutos oli luonteeltaan vain muodollinen, koska vuosiluokat eivät pidentyneet.

Vuodesta 1883 lähtien oli mahdollista perustaa reaalityseo ilman latinan kielenopetusta. Gamlakarleby lycéum omaksui tämän uuden linjauksen, ja latina menetti enemmässä määrin hallitsevaa asemaansa.

Gamlakarleby elementarskolan rinnalla Kokkolassa toimi vuonna 1859 perustettu yksityinen tyttökoulu. Tämä koulu sulautui kansakouluun vuonna 1899. Vuonna 1899 perustettiin yksityinen ruotsalainen yhteiskoulu Privata svenska samskolan, jossa oli keskikoulun jatkoluokkia. Ensimmäinen opiskelijaryhmä valmistui vuonna 1907.

Pientenlastenkoulu

Jos seurataan Kokkolan kaupungin koulutoimen kehitystä 1800-luvun jälkipuoliskolla ja 1900-luvun alussa, voidaan erottaa kolme päälinjaa:

- 1) Opetus, jonka pääpaino on latinassa ja jonka tavoitteena on jatkaa opintoja korkeakoulutuksessa.
- 2) Reaaliaineiden ja nykykielten opetus.
- 3) Yleinen julkinen kansanopetus.

Kokkolan kaupungin koulutoimen perustaminen ja kehittäminen on nähtävä tässä valossa.

1800-luvulla kaupunkien yhteiskunnalliset olot heikkenivät ja myös Kokkolassa merkittävästi. Merenkulku oli herkkä suhdanteille. Huonoina vuosina monet merimiehet olivat työttömiä, ja heidän perheensä, joilla oli muutenkin vaikeaa, joutuivat ahdinkoon. Myös muut ammatit joutuivat kurjuuteen. 1830-luvun huippuvuosien jälkeen Kokkolan talouselämä taantui maastamuuton ja väestön vähenemisen myötä.

Hyväsydämiset kaupunkilaiset yrittivät huolehtia köyhistä pelastaakseen heidät moraalisesta rappeutumisesta. Yksi tällainen yritys oli pientenlastenkoulu. Idea tuli Englannista, josta se levisi Kokkolaan.

Suomen ensimmäinen pientenlastenkoulu perustettiin vuonna 1839 Kokkolaan. Aloitteen tekijöinä olivat kauppiaat Anders Donner ja Matts Hongell. He lähettivät B.S. Pasasen ja hänen tyttärensä Tukholmaan tutustumaan pientenlastenkoulun opetusmenetelmiin. Helsingissä Morgonbladet (nro 65) - lehdessä vuonna 1847 oli yksityiskohtainen selostus Kokkolan pientenlastenkoulusta. Selostus oli aiemmin julkaistu Wasa Tidning -lehdessä.

Perustetun koulun nimi oli Småbarnsskola ja Slöjdskola för medellösa flickor eli Pientenlastenkoulu ja Vähävaraisten tyttöjen käsityökoulu.

”Samoin kuin nämä oppilaitokset todistavat mitä kiistattomimmalla tavalla kaupungin asukkaiden ihmisystävällisyydestä, niin myös porvariston yleisestä järjestäytyneisyydestä ja yrittelijäisyydestä, joka ei säästele uhrauksia kaupungin yleisen edun hyväksi, se on ilmiselvästi osoitus aktiivisesta ja valistuneesta Maistraatista.”

”Nykyinen pikkulasten koulu perustettiin vuonna 1839, josta lähtien se oli lyhyitä lomina lukuun ottamatta ollut keskeytymättömässä toiminnassa ja yhteisön jäsenet ovat ottaneet

sen yhtä luottavaisesti vastaan, josta mainittuun laitokseen ilmoittautuneiden oppilaiden nykyinen lukumäärä, 129, antaa paljonpuhuvan todistuksen."

"Opetusta tässä koulussa antaa kaksi opettajataria, joiden lisäksi, lasten hoidon vuoksi on piika; ja jotta lasten vanhemmat, jos he saavat työtä kodin ulkopuolella, olisivat koulupäivän aikana huoletta omista lapsistaan, jotka käyvät koulua. On sallittua, että oppilaille tarjotaan ruokaa päivälliseksi, heidät voidaan ottaa sisään kello 6 aamulla ja pitää siellä opettajattarien valvonnassa kello 9 asti illalla, jolloin vanhempien tulee viedä heidät kotiin palattuaan töistä kotiin." (Wasa Tidning 1874)

Lastentarhat ja avainkaulalasten hoito eivät ole meidän aikamme keksintöjä, vaan ne olivat toiminnassa jo vuodesta 1839 lähtien meidän hyvässä kaupungissamme.

Edellä mainitun Morgonbladetin selvityksen jatkoksi kuvataan uutta koulurakennusta, joka vihittiin juhlallisesti käyttöön 18. joulukuuta. Tämä uusi koulurakennus tuli pientenlastenkoulun jatkoksi ja toimi vuoteen 1872 asti, jolloin tämä koulumuoto siirrettiin vasta perustettuun alempaan kansakouluun. Kun kansakoulun ylemmät luokat olivat aloittaneet toimintansa, uusi koulurakennus asetettiin näiden luokkien käyttöön ja kansakoulun alemmat luokat sijoitettiin pedagogion taloon. Meidän aikamme koulurakennusta on käytetty kaupungin ruotsalaisen seurakunnan seurakuntatalona. Väliaikaisesti koulurakennusta käytettiin suomenkielisenä kansakouluna, mutta siitä kerrotaan tarkemmin suomenkielisen kansakouluopetuksen kehittämistä käsittelevässä osassa.

Kesäkuun alussa 1847 perustettiin Slöjdskolan för flickor eli tyttöjen käsityökoulu pientenlastenkoulun jatkeeksi. Yhteensä 22 tyttöä ilmoittautui välittömästi tähän kouluun. Pientenlastenkoulun kehitys Kokkolassa on erittäin mielenkiintoista. Jos tavanomaisia koulutusmuotoja ei noudateta aivan tiukasti, voidaan väittää, että Kokkolassa on käytännössä ollut kansakoulua vastaava järjestetty julkinen kansanopetus jo vuodesta 1839 alkaen.

Kansanopetuksen ajatuksen läpimurto 1860-luvulla

1860-luvulla valtava koulutustahto pyyhkäisi seudun ylle. Kruununvouti ja ritari J Holm sekä komentaja J G Jung, jonka nimi elää Jungsborgissa, tarttuivat molemmat kansansivistyksen aatteeseen. Vaikka he asuivat tuolloin Kaarlelan puolella kaupungin rajaa, heidän vaikutuksensa tuntui myös Kokkolan kaupungissa. 6. toukokuuta 1860 Kokkolassa pidetyssä yleisessä kirkonkokouksessa, jossa kaupunkiseurakunta oli edustettuna,

ritari ja kruununvouti J Holm saneli pöytäkirjaan liitetyn asiakirjan. Tässä asiakirjassa todetaan muun muassa:

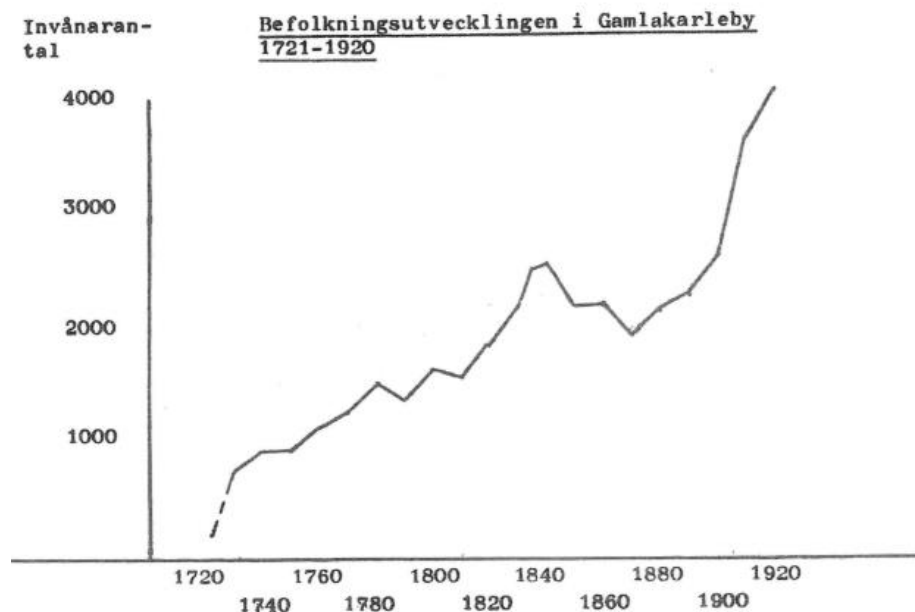
"Kaikkialta kuuluu maassa suuremman sivistyksen vaatimuksia, varsinkin tavalliselle kansalle ja heidän lapsilleen, kuin tähän asti on heidän osalleen langennut, ja tämän johtoajatuksen vuoksi kansakouluja on poikkeuksetta pidetty tarpeellisina..."

Vuonna 1860 Villan irtisanotulle kappalaisentaloon yritettiin sinnikkäästi perustaa kansakoulu, jonka suhteen Kokkolan kaupungilla oli myös oma intressinsä valvottavana. Vuonna 1869 työ kruunattiin menestyksellä ja silloin perustettiin kansakoulu yhdessä Kaarlelan, Kokkolan kaupungin ja Alavetelin kappeliseurakunnan alueelle. Villan kouluun tuli kuitenkin vain kymmenkunta oppilasta kaupunkiseurakunnasta.

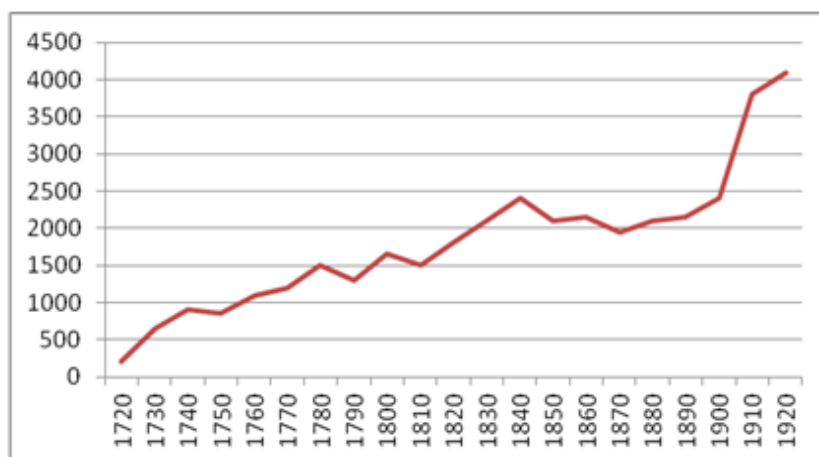
Vuoden 1866 kansakoulujärjestys loi vankan perustan kansakoulujen kehittämiseksi. Nälänhädän vuodet 1867–68 näyttivät jonkin aikaa lamaanuttavilta, mutta kansakoulun kasvun tukemista ei enää haluttu pysäyttää.

1830-luvulta lähtien negatiivinen väestönkehitys kääntyi 1870-luvun alusta lähtien, ja Kokkolan väkiluku kasvoi nopeasti. Kuten meidän aikanamme nuorten lisääntynyt muutto kaupunkiin lisäsi koulujen tarvetta.

Kokkolan väestönkehitys 1721–1920

Kuvio 1. Kokkolan asukasluvun kehitys v. 1721–1920 (Jungner 1974, alkuperäinen kuvio)

Kuvio 2. Kokkolan asukasluvun kehitys v. 1721–1920 (Jungner 1974) Grafiikka: Kokkolan sivistyskeskus 2014

Kansakoulu perustetaan Kokkolaan

Uno Cygnaeukselle kansakoulun käsite tarkoitti sitä, mitä myöhemmin kutsuttiin yleemmäksi kansakouluksi. Lukutaito oli siis edellytys kansakouluun pääsyyllä. Alkuopetus olisi annettava kotona. Kokkolassa kansakoulu toteutettiin alhaalta käsin kolmessa vaiheessa kolmen eri vuoden aikana.

Suora sysäys kansakoulun perustamiseen Kokkolaan tuli Vaasan kuvernöörin kansliasta. Huhtikuussa 1871 senaatti oli määrännyt kuvernöörit ryhtymään toimenpiteisiin kaupunkien kansakoulutoimen järjestämiseksi. Kokkolassa kansakoulutoimi yritettiin järjestää ensisijaisesti olemassa olevien koulujen puitteissa, mutta ehdotus ei saanut hyväksyntää tuomiokapitulissa, jolla oli toimivalta asiassa. Päätöksen saatuaan kirkkovaltuusto päätti, että pidempi, tytöille ja pojille yhteinen kansakoulu aloittaisi toimintansa syksyllä 1872. Kyseistä vuotta on pidetty Kokkolan kansakoulutoimen syntymävuotena, ja siihen nähden 100-vuotisjuhlaa vietetään siis kaksi vuotta liian myöhään.

Historiikissa "Koulun 50-vuotisjuhlan kunniaksi" ensimmäinen otsikko on "Gamlakarleby svenska folkskola 1872–1924". J. L. Birck mainitsee laajassa katsauksessaan Pietarsaaren koulujärjestelmään, että Kokkola sai kansakoulunsa vuonna 1872 eli vuotta aikaisemmin kuin naapurikaupunki Pietarsaari.

Jos jatkuvuus otetaan huomioon, esitetyt perustelut ovat oikeat. Jos sitä vastoin otetaan huomioon se, että alempi kansakoulu perustettiin kirkolliskokouksen päätöksellä ja että se oli siten kirkollisten viranomaisten alainen ja että opettajien palkkoihin ei

maksettu valtion varoja, se kuuluu kirkollisten alakoulujen piiriin. Ero entisen pikkulasten koulun ja uuden alemman alakansakoulun välillä oli käytännössä hyvin pieni. Yläkansakoulun rahoitus perustui suurelta osin hyväntekeväisyyteen, kun taas alemmalla kansakoululla oli seurakunnan ja kaupungin viranomaisien tuki, mikä ilmeni koulun johtokunnan valinnassa.

Joulukuussa 1872 johtokunta haki valtionavustusta ylemmän kansakoulun opettajattaren ja opettajan palkkaan, jonka oli tarkoitus aloittaa toimintansa syksyllä 1873. Kouluylhallitus myönsi myös opettajien palkkoihin 1 000 markkaa vuodessa laskettuna ajalta, jolloin Kokkolan kansakoulujärjestelmä oli täysin järjestetty.

Opettajapulan vuoksi vain tyttöjen ylempi kansakoulu saattoi aloittaa toimintansa syksyllä 1873. Seuraavana syksynä voitiin täyttää myös miesopettajan virka, ja ylempi eli varsinainen kansakoulu oli siten täydessä toiminnassa syksystä 1874 alkaen. Kuten nähtävissä on, on tulkinnanvaraista, onko vuotta 1872, 1873 vai 1874 pidettävä Kokkolan kaupungin kansakoulutoimen syntymävuotena.

Ensimmäiset opettajat

Uno Cygnaeus oli alun perin visioinut, että Jyväskylässä koulutettaisiin sekä suomen- että ruotsinkielisiä kansakoulunopettajia. Pian hän muutti mielensä ja ruotsinkieliset seminaarit perustettiin Tammisaareen ja Uuteenkaarlepyyhyn. Vuonna 1875 valmistuivat ensimmäiset naisopettajat ja kaksi vuotta myöhemmin ensimmäiset miesopettajat. Siksi alkuvuosina oli palkattava epäpäteviä opettajia.

Vuonna 1849 syntynyt neiti Amelie Häggström pääsi vuonna 1872 vastaperustetun kansakoulun aloittajaksi. Aiemmin hän oli palvellut ns. pientenlastenkoulussa, jossa hän sovelsi vuorottelevaa opetusta Bell-Lancaster-järjestelmän mukaan. Asiakirjoista ei käy ilmi, missä määrin tämä koulutusjärjestelmä oli käytössä Kokkolassa vielä vuoden 1872 jälkeen. Neiti Häggströmiä, joka erosi oltuaan kolme vuotta alemmassa kansakoulussa, on pidettävä Kokkolan kaupungin ensimmäisenä kansakoulunopettajana.

Kun tyttöjen kansakoulu perustettiin vuonna 1873, hakijoita ei tullut. Tämän jälkeen johtokunta suostutteli Maria Kristina Viklundin ottamaan tehtävän hoitaakseen. Neiti Viklund ei ollut pätevä, mutta hänellä oli hyvä pohjakoulutus.

Vuonna 1875 Kokkolan kaupunki sai ensimmäisen pätevän kansakoulunopettajan Rosa Dahlin, joka oli valmistunut keväällä 1875 Tammisaaren seminaarista. Rosa Dahl otti vastaan tyttöjen yläkansakoulun viran, kun taas Maria Viklund siirrettiin alempaan kansakouluun, jossa hän palveli virassa kevätlukukauden 1902 loppuun asti.

Poikien yläkansakoulun virkaan oli erittäin vaikea löytää opettajia. Nuori Anders William Kullman, josta myöhemmin tuli konttoristi, vastasi poikien opetuksesta syyslukukauden alusta 1874 maaliskuun 18. päivään 1876. Opiskelija Karl Gustaf Krohn hoiti virkaa lukuvuoden loppuun asti.

Lukuvuonna 1876–1877 poikien luokalle ei löytynyt opettajaa ja virka jäi täyttämättä.

Vuonna 1877 ensimmäinen miesopettajien vuosikurssi valmistui Uudenkaarlepyyn seminaarista. Näiden opettajien joukossa oli Alavetelissä vuonna 1853 syntynyt Anders Gustaf Nyström. Anders Nyström työskenteli poikien luokkien opettajana ja palveli opettajanvirassa Kokkolassa kolmekymmentä vuotta.

Opettaja Nyströmin nimityksen myötä koulutyö sai kiinteän rakenteen lukujärjestysten ja opetussuunnitelmien osalta. Nyt luodulla perustalla koulutyö saattoi jatkaa Kokkolassa pitkälle 1900-luvulle. Poikien ja tyttöjen erillisluokkajärjestelmä vaikutti kuitenkin pysyvän kouluorganisaation kehittymiseen ja opettajaresurssien tehokkaaseen käyttöön.

Kokkolan kansakoulujen sisäinen kehittäminen

Yleistä lukutaitoa pidettiin pitkään kansakoulujen ensisijaisena tehtävänä. Vuodesta 1880 lähtien väestölaskentataulukoissa oli sarakkeita, joihin papiston oli kirjattava tietoja väestön lukutaidosta. Nämä muistiinpanot eivät tee täyttä oikeutta Kokkolan kehitykselle, koska muuttajia virtasi merkittävästi paikkakunnilta, joissa ei ollut luotu kansakoulutointa.

Silmiinpistävää on suuri ero tuntien jakautumisessa poikien ja tyttöjen välillä. Lukuvuonna 1878–1879 pojilla oli kuusi viikkotuntia matematiikkaa, kun taas tytöt joutuivat tyytymään kahteen viikkotuntiin.

Ajatus siitä, että opetus tulisi järjestää siten, että kansakoulu voisi toimia oppilaiden pohjakouluna ennen oppikouluun siirtymistä, toistuu usein pöytäkirjoissa. Rehtori Sandelinin, tohtori Staudingerin, pastori Forsmanin ja opettaja Nyströmin muodostama työryhmä oli laatinut Kokkolan kansakoululaitokselle

uudet ohjesäännöt, jotka kouluhallitus hyväksyi 14. elokuuta 1893. Sääntöjen mukaan alemman kansakoulun oppimäärää oli lyhennettävä kolmesta kahteen vuoteen ja poika- ja tyttökoulujen työtä oli koordinoitava. Yläkansakoulu toimi alun perin vain yhdellä "osastolla". Lukuvuodesta 1878–1879 oli kaksi "osastoa". Vasta vuosisadan vaihteessa ylempi kansakoulu jaettiin neljään luokkaan.

Heti vuosisadan vaihteen jälkeen nousi esiin kysymys poikien ja tyttöjen luokkien yhdistämisestä. Päätös yhdistymisestä tehtiin 13. joulukuuta 1905. Syyslukukauden alusta 1906 toteutettiin yhteisopetusta. Kuitenkin vasta syksyllä 1908 nimitettiin ruotsinkielisen kansakoulun yhteinen johtajaopettaja. Vuonna 1904 Erik Viklund aloitti opettajana Kokkolassa. Opettaja Viklund näyttää olleen erittäin voimakastahtoinen ja hänet nimitettiin kansakoulun johtajaksi vuonna 1908. Valitettavasti hän jätti tehtävänsä vuonna 1919 ryhtyäkseen laulun ja musiikin lehtoriksi Vaasan pientenlastenkoulun opettajaseminaariin.

Uusi koulutalo Kokkolaan

Yli neljännesvuosisadan ajan korkeamman peruskoulun kaksi osastoa työskentelivät ns. Hongellin koulutalossa, joka toimii nykyisin Kokkolan ruotsalaisen seurakunnan seurakuntatalona. Alempi kansakoulu puolestaan sijaitsi uudessa kirjastorakennuksessa. Kun peruskoulu sai lisää luokkia, luokkatilan tarve kasvoi. Poika- ja tyttöluokkien yhdistäminen vuonna 1906 korosti entisestään koulutilojen puutetta. Kuntosalin ja muiden erityistilojen tarve tuli yhä ilmeisemmäksi.

Kaupunginvaltuusto asetti lautakunnan, joka 9. elokuuta 1906 antoi mietintönsä konkreettisine ehdotuksineen uuden koulurakennuksen rakentamiseksi. Raporttiin liitettiin koulurakennuksen luonnospiirustukset.

Kaupunginvaltuusto päätti kokouksessaan 29. syyskuuta 1906, että on rakennettava uusi puinen koulurakennus ja julistettava kaavakilpailu. Palkintoja jaettiin kolme, 800, 500 ja 300 markkaa. Rakentamisen kokonaiskustannukset saivat olla enintään 100 000 markkaa. Tonttikysymys ei näytä aiheuttaneen keskustelua.

Kilpailuun jätettiin peräti 30 ehdotusta. Arkkitehtien Valter ja Ivar Thomé laatima ehdotus voitti ensimmäisen palkinnon. Rakennuttaja K K Myllylä sitoutui rakentamaan koulurakennuksen 90 046,90 markan urakkasummalla. Rakennuksen piti valmistua 1. syyskuuta 1908, mutta koulu vihittiin käyttöön vasta 26. marraskuuta.

Koulutaloa pidettiin ulkonäöltään yksinkertaisena ja tyylipuhtaana. Jugend-tyyli, joka oli tuolloin vallitseva rakennustaiteessa, ei tule niin selvästi esille ulkopuolella kuin sisällä.

Renlundin koulussa on vuosien varrella pidetty monia opettajakokouksia. Pienten kyläkoulujen opettajat olivat vaikuttuneita kaarista, pilareista, koristeellisista kaakeliuuneista, juhlasalin kattofriisistä ja ikkunaseinästä. Tietty patos tuntuu edelleen vanhassa juhlasalissa. Viktor Rydbergin runot, joita William Häggblom lausui niin eläytyen, kaikuivat täällä edelleen. Ikkunaseinän puoliympyrän muotoisessa ulkonemassa on kipsimalli Mannerheiminaukion Vapaudenpatsaasta. Opettajille, jotka lukivat Elva årtionden - historiankirjaa, jäi arkkitehtiveljesten nimistä pysyvä muisto.

Koulun avajaisissa 26. marraskuuta 1908 oli läsnä noin 800 ihmistä. Loistavia puheita pidettiin. Pastori K. M. Mellberg toivoi, että "koulun työssä etsittäisiin oikeaa valoa siihen, että koulu kykenisi täyttämään tehtävänsä kodin ja isänmaan hyväksi."

Koulun tarkastaja, maisteri T. Ström piti vihkiäispuheenpuheen ja toivoi, että "nuoret, joille nämä seinähirret on koottu, voisivat täällä viihtyisässä hengessä työskennellä ideoiden ja ahkeruuden palveluksessa ja tuntea velvollisuutensa ja päämääränsä: että tästä talosta tulisi temppeli, jossa sopusointu, usko ja rakkaus löytävät paikkansa, ja tulisija kotiseudun ja äidinkielen ylistämiselle". Koulun johtaja mainitsi puheessaan, että koulun ensisijainen tehtävä on "hankkia taistelijoita hyvyyden joukkoihin, ja luoda loistoa ja arvoa jokapäiväiseen elämään". Tällainen kaunopuheisuus voi tuntua ontolta ja jopa erittäin valheelliselta meidän aikanamme, mutta lainaukset on sisällytetty tähän, jotta jälkipolvet tietäisivät, mitä toiveita ja perinteitä ruotsinkieliseen kansakouluun eli Svenska folkskolan i Gamlakarleby, myöhemmin Renlunds folkskolaan, liittyy.

Uusi koulu oli alusta alkaen liian pieni. Ensimmäistä maailmansotaa edeltävinä vuosina oppilaiden määrä kasvoi ja luokkia oli yhdeksän, kun taas koulutalossa oli vain kuusi luokkahuonetta. Kysymys lisärakennuksesta oli siksi ajankohtainen. Tilanne kuitenkin muuttui 1920-luvulla, jolloin oppilasmäärä laski jyrkästi ja luokkien määrä laski kuuteen. 1930-luvulla oppilasmäärä oli jälleen verrattain suuri, luokkien määrä kasvoi ja lisätilojen tarve korostui. Lisäksi tarvittiin tilaa jatkoluokille.

Tiilinen lisärakennus pystytettiin ja vihittiin käyttöön lokakuussa 1938. Ajankohta oli epäsuotuisa koulurakentamiselle. Vanhan jugendtyylisen puurakennuksen kanssa harmoninen laajennus ei ollut mahdollinen. Yhtä vaikeaa oli löytää sopiva ratkaisu

moderniin tyyliin. Tuloksena oli kivikolossi, jolla ei ollut varsinaisia tyyllisiä piirteitä.

Chydeniuksen kansakoulu

Vuonna 1931 Kokkolan kaupunkiin liitetyllä Hakalahden alueella väkiluku kasvoi nopeasti 1900-luvun alussa, ja tarve omalle kansakoululle kävi yhä kiireellisemmäksi. Alue kuului Kaarlelan kunnan Villan kansakoulupiiriin, eikä kuntakokous (kommunalstämman) halunnut muuttaa piirijakoa. Kaarlelan kuntakokous hyväksyi 17. joulukuuta 1910 uuden piirijaon, joka ei kuitenkaan muuttanut Hakalahden aluetta. Toistuvat yritykset saada muutos aikaan muutoksenhaun avulla epäonnistuivat. Kaarlelan kuntakokous hyväksyi vasta 29. joulukuuta 1917 Närvilä-Hakalahden alueen asukkaita tyydyttävän piirijaon.

Närvilän kylään perustettiin jo vuonna 1912 yksityinen ruotsinkielinen kansakoulu. A L Hagström, josta tuli myöhemmin teollisuusneuvos, oli uuden koulun liikkeellepaneva voima. Närvilän kansakoulu, joksi se ensin nimitettiin, pääsi muuttamaan omiin tiloihinsa jo vuonna 1913.

Hilda Sarlund (Björkqvist) nimitettiin koulun opettajaksi. Yksityisellä koululla, jolla oli omat tilat, oma opettaja ja turvattu oppilasmäärä, oli ratkaiseva merkitys, kun Kaarlelan kunnan viranomaiset joutuivat vuonna 1917 hyväksymään Närvilän alueen omaksi kunnan koulupiirikseen.

Myöhemmin, aluejaon valmistuttua Kaarlelan kunta joutui valitsemaan joko yksityisen koulurakennuksen tai uuden rakentamisen. Kaarlela päätti ostaa koulukiinteistön.

Kun Närvilän koulu siirtyi kunnan haltuun, vakinaisen opettajan virka muuttui naisopettajasta miesopettajaksi. Gunnar Vedenberg nimitettiin koulun opettajaksi, ja hänen johdollaan Närvilän kansakoulusta kehittyi verrattain suuri koulu. Vuonna 1931 koulu sai nimekseen Chydeniuksen kansakoulu, samalla kun koulu siirtyi Kokkolan kaupungille. Chydeniuksen koulurakennus kävi pian liian pieneksi ja sitä jouduttiin muuttamaan ja laajentamaan vaiheittain. Vuonna 1935 valmistui suurin laajennusosa, joka vihittiin käyttöön 13. lokakuuta suurin juhlallisuuksin. Kirkkoherra Max Oterdahl toimitti koulurakennuksen vihkiäiset ja piti arvostetun puheen, joka julkaistiin kokonaisuudessaan Österbottningen-lehdessä 15. lokakuuta 1935. Suomenkielisen väestön nopea kasvu viime sodan jälkeen merkitsi sitä, että Chydeniuksen koulurakennus siirtyi suomenkielisen koulutoimen käyttöön syksyllä 1946. Ruotsinkieliset oppilaat siirrettiin Renlundin kansakouluun.

Syksyllä 1964 Chydenius folkskola (ruotsinkielinen) nimi otettiin uudelleen käyttöön 18 vuoden tauon jälkeen. Uuden koulun rakentamista ohjasi lähinnä kansalaiskoululle soveltuvien tilojen tarve.

Kysymys lisäopetuksesta varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelman lisäksi näyttää nousseen esiin jo varhaisessa vaiheessa. 3. marraskuuta 1874 päivätyssä pöytäkirjassa mainitaan, että molempien sukupuolten lasten iltakoulu alkoi vuonna 1875. Tämän iltakoulun laajuus ei käy ilmi pöytäkirjojen pintapuolisesta tarkastelusta. 1930-luvun alussa otettiin käyttöön niin sanottu jatkokoulu, josta kaupungeissa tuli pian päiväkouluja. Tammikuun 18. päivänä 1932 Österbottningen-sanomalehdessä julkaistiin ilmoitus, jonka mukaan Kokkolaan järjestettiin jatkokoulu kevätlukukaudeksi 1932. Syksystä 1938 alkaen jatkokoulu muuttui päiväkouluksi. Siirtyminen kansalaiskouluun 1950-luvun lopulla oli siksi vain muodollinen muutos.

Nimityksestään, syksystä 1939 lähtien Håkan Teir opetti pääasiassa jatkoluokkia, ja hänestä tuli kansalaiskoulun johtaja vuodesta 1960. John Hellberg toimi johtajana vuosina 1958–1960.

Kaupunginarkkitehti Marjatta Mäkisen suunnittelema Chydeniuksen uusi koulurakennus on kaunis ja tarkoituksenmukainen rakennus, joka on tarkoitettu ruotsinkieliselle kansalaiskoululle ja Chydeniuksen kansakoululle.

Uusi koulurakennus vihittiin juhlallisesti käyttöön vuosi valmistumisensa jälkeen muun muassa kouluneuvos Gösta Cavoniuksen läsnä ollessa.

Kokkolan kaupungin hyväksytyn koulusuunnitelman mukaan Chydeniuksen koulurakennuksesta tulee osa ruotsinkielistä lukioiden, yläasteen ja Chydeniuksen ala-asteen koulukeskusta.

Luettelo Chydeniuksen koulussa pidempään työskennelleistä opettajista		
Gunnar Vedenberg	1919–1947	koulunjohtaja 1919–1945
Hilda Sarlund	1912–1919	Chydeniuksen koulun ensimmäinen opettaja
Helfrid Lindström	1923–1965	
Signe Pelo	1923–1958	
Ruth Lönnqvist	1924–1958	
Lennart Stenman	1931–1968	vuonna 1959 kansalaiskouluun
Gunnar Lindström	1933–1967	koulunjohtaja 1964–1967
Allan Sandström	1935–1950	
Nykyiset opettajat Chydeniuksen kansakoulussa		
Carl-Gustav Bjön	1951-	koulunjohtaja
Fanny Åkerman.	1940-	
Kerttu Silvander	1965-	
Elmer Ågren	1967-	

Kansakoulun 50-vuotisjuhlavuosi 1924

Kokkolan kansakoulutoimen 50-vuotisjuhlaa juhlistettiin suurilla juhlilla. Juhlallisuuksien oli määrä alkaa 1. syyskuuta, ja jo 13. helmikuuta nimitettiin juhlakomitea. Koulun silloinen johtaja M E Kulenius sai tehtäväkseen laatia historiikin, jossa oli 88 sivua.

Juhlallisuudet alkoivat juhla jumalanpalveluksella kaupungin kirkossa 1. syyskuuta klo 12. Rehtori J. F. Sandelin ja pastori Tor Krook olivat liturgeja. Kuoro esitti Knapen kappaleen ”Livet är stort och skönt”. Laulaja John Halin esitti Mendelsohnin Eliaksen oratorion, ja kuoro lauloi yhdessä herra Halinin kanssa, joka esitti soolo-osan Wennerbergin, ”Guds lov i naturen”.

Saarnan tekstiksi valittiin: ”Ottakaa minun ikeeni harteillenne ja oppikaa minusta, sillä minä olen sydämeltäni sävyisä ja nöyrä, ja te löydätte levon sielussanne.”

Päätapahtuma pidettiin koulun juhlasalissa klo 18. Österbottningen-lehdessä 26. elokuuta julkaistussa ilmoituksessa ilmoitettiin, että ”juhliin koululle pääsevät vain kutsuvieraat ja kutsukortin hankkineet”.

Sanomalehti Österbottningenissä oli hyvin yksityiskohtainen raportti juhlallisuuksista. ”Illan juhlia leimasi ylevä, lämmin ilmapiiri ja niihin osallistui niin monta ihmistä kuin koulun saleihin mahtui.” Ohjelmassa oli useita puheita, julistus, kuorolaulua, Halinin ja neiti Helfrid Nyqvistin yksinlaulu sekä kanttori Lybäckin käyrätorviorkesterin musiikkia. ”Opettaja William Häggblom lausui Viktor Rydbergin suurenmoisen runon ”Vårdträdet” tavalla, joka antoi yleisön tuntea elämän voimakkaan ja ikuisen kuiskauksen vanhassa sukupuussa, Ygdrasilissa, jonka lehtiä me kaikki olemme.” M E Kulenius kunnioitti Uno Cygnaeusta ja puhui edesmenneen muistoksi. Päätöspuheessaan rehtori Sandelin hahmotteli koulun tavoitetta: ”Kasvattaa oppilaista todellisia luonteita, jaloja miehiä ja naisia, halukkaita palvelemaan Jumalaa, kansaa ja maata, antamaan sydäntään, elämää ja verta Suomen, yksin Suomen, puolesta.”

Meidän aikanamme tällaiset puheet kuulostavat epäaidoilta, mutta koulun vihkiäisissä vuonna 1904 ja 50-vuotisjuhlissa vuonna 1924 sanat kuulostivat aidoilta. Kateellisina katsomme taaksepäin aikoja, jolloin ihmisiä saattoi hurrata ja usko ideoiden voittokulkuun oli katkeamaton. Mutta sen ajan opettajille nuo sanat vahvistivat luottamusta ja itsevarmuutta.

Luettelo opettajista, jotka ovat palvelleet pitkään Renlundin kansakoulussa viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana		
Opettaja palveluksessa 1924		
Anna Andersson	1899–1933	
Sigrid Ljung	1906–1935	
M E Kulenius	1910–1929	koulunjohtaja 1919–1929
Hanna Lybäck	1912–1936	
Majlis Mellberg	1920–1964	
William Häggblom	1920–1950	koulunjohtaja 1930–1950
Herman Häggqvist	1922–1939	
Vuoden 1924 jälkeen palkatut opettajat		
John Hellberg	1929–1966	koulunjohtaja 1950–1966
Gunnevi Stenman	1933–1962	
Astrid Andelin	1935–1947	
Margit Cygnel	1936-	toiminut erityisopettajana
Håkan Teir	1939–1973	siirretty kansalaiskouluun
Doris Teir	1947-	
Rufus Hill	1948–1955	
Verner Vidberg	1950–1969	
Signe Jänkälä	1950–1968	
Unigitta Hellberg	1953–1958	
John Storbacka	1955-	koulunjohtaja vuodesta 1966
Silvander satula	1956	
Ringa-Lill Brandt	1957-	toimi osa-aikaisena opettajana kansalaiskoulussa
Håkan Cygnell	1962-	
Mariann Lillhonga	1965-	

Tarkastus

Kun maaseutukunnat jaettiin kansakoulujen tarkastuspiireihin, kaupungeille annettiin oikeus palkata omia tarkastajiaan paikallisesti. Kokkolan kaupungissa papit ja lukioiden rehtorit ja opettajat ovat työskennelleet osa-aikaisesti kansakoulutarkastajina. Järjestelmällä on ollut hyvät puolensa, mutta myös haittapuolensa. Edut olivat siinä, että tehdyt päätökset voitiin panna sujuvasti täytäntöön. Haittapuolena oli, että valituilla tarkastajilla ei aina ollut kokemuksen kautta hankittua ymmärrystä hallinnollisista ja pedagogisista kysymyksistä.

Oppilaat

On hyvin vaikeaa laatia oppilastilastoja, jotka antaisivat täydellisen kuvan oppilasmäärän kehityksestä viimeisen sadan vuoden aikana, koska siirtyminen oppikouluun on ollut hyvin erilaista eri aikoina. Tämä pätee erityisesti viimeiseen kymmeneen vuoteen, jolloin siirtyminen (kansakoulusta) oppikouluun on joinakin vuosina ollut jopa 90 prosenttia. Oppilaiden määrän väheneminen tilastoissa 1960-luvun lopulta lähtien on siksi harhaanjohtavaa.

Taulukko ruotsinkielisten oppilaiden määrästä vuosiluokilla I-IV			
1872–1873	59 oppilasta	1924–1925	136 oppilasta
1874–1874	75 oppilasta	1929–1930	165 oppilasta
1874–1875	98 oppilasta	1934–1935	352 oppilasta
1879–1880	123 oppilasta	1939–1940	276 oppilasta
1884–1885	153 oppilasta	1944–1945	269 oppilasta
1889–1890	144 oppilasta	1949–1950	310 oppilasta
1894–1895	171 oppilasta	1954–1955	391 oppilasta
1899–1900	155 oppilasta	1959–1960	325 oppilasta
1904–1905	133 oppilasta	1964–1965	292 oppilasta
1909–1910	186 oppilasta	1968–1919	229 oppilasta
1914–1915	217 oppilasta	1973–1974	203 oppilasta
1919–1920	177 oppilasta		

Loppusanat

Tämä Kokkolan koulutoimen 100-vuotiskatsaus oli alun perin tarkoitettu julkaista painettuna, ja sisältö haluttiin rajata yhden painoarkin sivumäärään kummankin kieliryhmän koulutoimea varten. Tämän seurauksena vain muutamia hajanaisia havaintoja on voitu esittää.

Erityiset jaksot olisi pitänyt omistaa koulujen henkilökunnalle, joka olivat hoitaneet tehtävänsä uskollisesti, johtokunnan jäsenille, jotka olivat huolehtineet koulusta ja kannustaneet työhön opettajia, jotka olivat palvelleet koulussa pidempiä tai lyhyempiä aikoja osa-aikaisina opettajina tai sijaisina, ja muille, jotka olivat tavalla tai toisella vieneet työtä eteenpäin.

Kokkolassa ilmeisen hyvin hoidettu oppilashuolto olisi vaatinut yksityiskohtaista selvitystä. Opetuksen menetelmien ja sisällön aluetta ei voitu tutkia aineiston pintapuolisessa tarkastelussa. Se miten opettajat ovat olleet herkkiä ja reagoineet pedagogisiin virtauksiin, riippuu luonnollisesti opettajien valppaudesta ja kiinnostuksesta, mutta myös siitä, että opettajilla on ollut mahdollisuus saada auskultaatio- ja matka-apurahoja.

Arkistoaineisto on rikasta ja monipuolista, ja se tarjoaisi aineistoa kasvatustieteelliseen tutkimukseen.

Pöytäkirjat on kirjoitettu huolellisesti ja arvokkaasti. Toisinaan vakavuudessa on myös hieman huumoria, kuten silloin kun, toukokuun 23. päivänä 1879 pidetyssä pöytäkirjassa mainitaan, että "Kaupungin anniskelu- ja vähittäismyyntiyhtiö on luovuttanut 200 markkaa jaettavaksi kansakoulujen ahkerille ja hyvin käyttäytyville oppilaille sairausvakuutusrahaston perustamista varten".

Huolimatta itseluottamuksesta ja uskosta tehtävään, jota pöytäkirjat huokuvat, vaikutelmat sekoittuvat ajatukseen, että kansakoulu on köyhien koulu. Unelma kansakoulusta yleisenä pohjakouluna merkitsi siis vapautumista tästä enemmän tai vähemmän piilotetusta kompleksista.

Sadan toimintavuoden jälkeen Kokkolan kansakoulutoimi lakkautetaan tämän vuoden (1974) heinäkuun lopussa ja korvataan peruskoululla. Jos katsot koko maata, näet, kuinka valtava rooli kansakoululla on ollut maan kasvatushistoriassa. Peruskoulun käyttöönotto merkitsee lopullista ratkaisua vanhaan kysymykseen julkisesta koulusta yhtenäisen koulujärjestelmän pohjakouluna

Gamlakarleby / Kokkola 30. huhtikuuta 1974

Yngve Jungner

Yngve Jungner (1917–1996)

Yngve Jungner syntyi Kruunupyssä opettajaperheeseen vuonna 1917. Hän valmistui opettajaksi Uudenkaarlepyyn seminaarista vuonna 1939. Hän aloitti ensimmäisenä opettajana Kaarlelan Yli-Korpilahden koulussa samana vuonna. Hän siirtyi vuonna 1950 Kruunupyyn kirkonkylän kansankoulun rehtoriksi, mutta palasi 1951 Kaarlelaan Villan kansankouluun opettajaksi ja valittiin koulun johtajaopettajaksi vuonna 1953.

Vuonna 1958 Karleby Svenska Medborgarskola aloitti toimintansa Villan koulussa Yngve Jungnerin johdolla ja hän toimi myös kansalaiskoulun johtajana, kunnes hänet nimitettiin ruotsinkieliseksi koulutoimenjohtajaksi Kokkolan kaupunkiin ja Kaarlelan kuntaan vuonna 1971. Kuntaliitoksen jälkeen vuonna 1977 alkaen hän toimi Kokkolan kaupungin ruotsinkielisenä koulutoimenjohtajana eläkkeelle jäämiseen asti vuonna 1980.

Lyhyiden vikavapausjaksojen aikana Yngve Jungner toimi valtion vt. koulutarkastajana Pietarsaareissa ja myöhemmin koulutoimentarkastajana Vaasan lääninhallituksessa.

Vuonna 1947 hän suoritti yksityisopiskelijana ylioppilastutkinnon Gamlakarleby Svenska Samlyceumissa. Vuonna 1968 hän sai humanististen tieteiden kandidaatin tutkinnon Åbo Akademista ja 1969 filosofian kandidaatin tutkinnon. Åbo Akademian filosofian lisensiaatin tutkinnon hän suoritti vuonna 1974. Presidentti Urho Kekkonen myönsi hänelle opetusneuvoksen arvonimen 5.6.1981.

Opettajana ja koulunjohtajana toimiessaan Yngve Jungner oli tunnettu uusien pedagogisten ideoiden puolestapuhujana. Koulun joulujuhlat järjestettiin koulutyön kohokohdiksi ja niiden suunnittelu alkoi alkusyksystä. Hän suunnitteli, teki lavasteita ja pukuja juhliin ja näytelmiin. Musiikilla oli keskeinen rooli juhlien ohjelmissa. Hän sävelsi itse musiikkia, jota esitti koulun oma oppilasorkesteri. Hän sai SFV:n mitalin innovatiivisesta musiikkitoiminnasta.

Hän oli Kaarlelan kunnanvaltuuston jäsen ja useiden vuosien ajan kirjastotoimikunnan puheenjohtaja sekä eri toimikuntien jäsenenä. Kaarlelan seurakunnassa hän oli pitkään vuodesta 1955 taloudenhoitajana ja hän hoiti myös sihteerin tehtäviä kirkkoneuvostossa ja -valtuustossa.

Hän toimi pitkään Svenska Österbottens Norra Folkskolläraryörening, ruotsinkielisen kansankoulunopettajien yhdistyksen puheenjohtajana. Hän oli myös Finlands Svenska Folkskolalläraryörening, kansankoulunopettajien liiton hallituksen jäsen.

Jungner teki kansalaiskoulun käyttöön tarkoitetun kirjanpidon oppikirjan.

Hänen kiinnostuksensa tutkimustyöhön johti kirjan tekemiseen Kaarlelan seudun muuttoliikkeistä ja artikkeleiden julkaisemiseen eri aikakauslehdissä historiallisista ja kasvatuksen aiheista.⁷

Yngve Jungner kuoli Kokkolassa 20.5.1996.

Lisätietoja koulutoimesta 1800-luvulla

Kaupungeissa oli 7–8-vuotiaille alakouluja. Kansakoulusta saattoi pyrkiä myös oppikouluun, vuodesta 1905 kahden luokan jälkeen. Oppikouluun pyrittiin 9–13-vuotiaina. Aikaisempina vuosina valmistavan koulun oppimäärää ei välttämättä oppikouluun pyrkiviltä vaadittu, jos oli esimerkiksi ollut kotiopetuksessa ja oli riittävän osaava pääsykokeessa.

Oppikoulussa saattoi olla yli 18-vuotiaita opiskelijoita. Muutenkin varhaisessa koulujärjestelmässä oppilaiden ikäraajat eivät olleet kovin sitovia.

IKÄ

18		OPPIKOULU	
17			
16			
15		Lukio	
14		Keskikoulu	
13	KANSAKOULU		
12			
11			Ylempi kansakoulu
10		VALMISTAVA KOULU	
9			
8	Alempi kansakoulu		
7			

Kuvio1. Rinnakkaiskoulujärjestelmä v. 1866 kansakouluasetuksen ja v. 1872 koulujärjestyksen mukaan.⁸

Kansakoulujärjestelmän perustaa luotiin seuraavilla päätöksillä:

Vuosi

- 1866 Senaatti julkaisi kansakouluasetuksen*
- 1869 Koulu irrotettiin kirkon hallinnosta*
- 1872 Kouluylihallitus antoi oppikoulujen uuden koulujärjestyksen*
- 1898 Senaatti julkaisi kansakoulujen piirijakoasetuksen*
- 1921 Laki yleisestä oppivelvollisuudesta⁹*

KOKKOLAN SUOMENKIELISTEN KANSAKOULUJEN VAIHEET

Aaro Timonen

Kokkolan suomenkielisen kansakoulun varhaisimmat vaiheet

Suomenkielisen kansakoululaitoksen perustamisen ajankohtana, 1800-luvun viimeisenä vuosikymmenenä, olivat olosuhteet Kokkolassa varsin epäsuotuisat. Suomenkielistä väestöä oli kaupungissa niukasti, ja kaupungin ruotsinkielinen väestönosa pyrki valppaasti estämään kaupungin ylläpitämän suomenkielisen kansakoulun perustamisen.

Silloinen kokkolalainen sanomalehti ”Norra Posten” julistautui suomenkielisen koulutoimen innokkaimmaksi vastustajaksi. Seurauksena lehden omaksuma jyrkän kielteisestä kannasta suomenkieliseen kansakouluun nähden oli, että päätöksentekijät – lähinnä kaupunginvaltuusto, käynnistivät monivaiheisen ja huvittaviakin piirteitä sisältäneen oikeustaistelun välttyäkseen suomenkielisen kansakoulun perustamiselta. Silloisissa olosuhteissa olivat kaupungin pyrkimykset säilyttää paikkakunta mahdollisimman ruotsinkielisenä ymmärrettävää, sillä muuttoliike toi kaupunkiin jatkuvasti suomenkielistä väestöä, kuten ”Norra Postenin” kirjoituksesta noilta vuosilta ilmenee:

”Vahva suomalainen kansanaines tunkeutuu voimakkaasti idästä. Meillä on täällä Kokkolassa puolustusasema...Emme saa perääntyä, sillä kokemus on usein osoittanut, että missä suomalaistuttamistyötä kerran sallitaan, siellä se ei milloinkaan peräydy, eikä pelkää mitään keinoja ympäristöönsä syöpyäkseen”.

Vaikka olosuhteet kunnallisen suomenkielisen kansakoulutoimen perustamiselle eivät 1980-luvun jälkipuoliskolla olleet erityisen rohkaisevat, voidaan kuitenkin todeta, että päätös Kokkolaan perustettavasta kunnallisesta suomenkielisestä ylemmästä kansakoulusta tehtiin – tosin Suomen senaatin velvoittamana – vuonna 1899, jolloin myös Kokkolan kaupungin ylläpitämä suomenkielinen kansakoulu aloitti toimintansa.

Rautatieläisten koulu

Ennen kaupungin ylläpitämän suomenkielisen koulun toiminnan aloittamista, oli Kokkolassa jo toiminut yksityinen suomalainen koulu. Kokkola – Oulu rautatien rakentamisen aikoina, vuosina 1880–1890 asui Kokkolassa suomenkielisiä rautatietyömiehiä, joiden lapsille annettiin opetusta useiden vuosien ajan yksityisessä suomalaisessa koulussa.

Koulun opettajasta, oppilasmäärästä eikä muustakaan koulun toimintaan liittyvästä ole säilynyt yksityiskohtaisempia tietoja. Koulun toiminta kuitenkin vähitellen lakkasi, kun ratatyö etäännytti Kokkolasta, ja työmiehet muuttivat perheineen niihin kuntiin, joiden alueilla työkohteet kulloinkin sijaitsivat. Rautatieläisten koulu on ollut ensimmäinen suomenkielinen kansakoulutasoinen koulu Kokkolassa.

Kokkolan yksityinen suomalainen koulu

Suomenkielisen kansakoulun tarve oli Kokkolassa 1890-luvun loppupuolella ilmeinen. Kaupunkiin oli noina vuosina perustettu ”Suomalaisen kansakoulun ystävät” – niminen yhdistys, jonka toiminnassa näyttää olleen päätavoitteena suomenkielisen kansakoulutoiminnan aloittaminen Kokkolan suomenkielisen väestön keskuudessa.

Yhdistyksen toimesta oli jo vuonna 1893 suoritettu kysely, montako suomenkielistä kouluikäistä lasta asuu Kokkolassa. Kyselyn tarkoitus oli selvä: yritettiin löytää perusteita vaatimukselle saada suomenkielinen kansakoulutasoinen koulu toimintaan. Kun suomenkielisiä kouluikäisiä olevia lapsia löytyi kaupungista vain kuusi (6) oli luovuttava suomenkielisen koulun hankkeesta.

Suomenkielisen väestön lukumäärän kuitenkin kasvaessa päättivät lasten vanhemmat v. 1895 luetteloida kaupungin suomenkieliset lapset uudestaan. Kun kouluikäisten lasten lukumääräksi saatiin 50, ja alle kouluikäisten hieman enemmän, päättivät lasten vanhemmat perustaa Kokkolaan yksityisen suomalaisen kansakoulun.

Omatoimisella varojen keruulla ja ompeluseuroja järjestämällä onnistuttiin hankkimaan varoja siinä määrin, että yksityinen suomalainen kansakoulu pääsi aloittamaan toimintansa syksyllä 1896 Pakkahuoneenkatu 1:ssä sijainneessa Thorströmin kiinteistössä. Oppilaita oli ensimmäisen toimintakauden alkaessa 27.

Oli luonnollista, että yksityisen koulun ylläpitäminen muodostui heti alusta alkaen vanhemmille kohtuuttomaksi rasitukseksi. Tämän vuoksi päätettiin lähettää kaupunginvaltuustolle anomus–allekirjoittajana mm. konduktööri Tiitus Eriksson, että kaupunki ottaisi vastaperustetun koulun huostaansa ja vastaisi sen ylläpidosta.

Ennen päätöksen tekoa hankki valtuusto kansakoulutarkastajan ja johtokunnan lausunnot. Tarkastaja, rehtori J.F.Sandelin asetti puoltamaan anomusta, sillä lausunnossaan hän toteaa: *”Voimassa oleva kansakouluasetus oikeuttaa kenen hyvänsä, todellisesta*

tarpeesta huolimatta, vaatimaan suomalaisen koulun perustamista, niin pian kun ei haluta antaa lapsille ruotsinkielistä opetusta”.

Johtokunnan antama lausunto, joka näyttää perustuneen ”Norra Postenin” kirjoituksiin, oli kielteinen. Sen mielestä yksityisen suomalaisen koulun ottaminen kaupungin huostaan oli tarpeetonta, koko suomalainen koulu oli tarpeeton, koska sen oppilaat, johtokunnan mielestä, ”osaavat molempia kieliä, vaikkakin suomi olisi ollut alkuperäisenä kielenä”.

Todettakoon vielä, että johtokunta kirjallisessa lausunnossaan näki suomenkielisten anomuksen enemmän suomalaisena puoluekiihkona kuin asiallisena ja perusteltuna koulukysymyksenä. Johtokunnan mielestä suomalainen koulu siis ei ollut tarpeellinen ja se päättikin ”mitä jyrkimmin” vastustaa sen perustamista.

Pienenä yksityiskohtana mainittakoon, että johtokunta liitti omaan lausuntoonsa opettaja A. Sandkullan asian johdosta antaman kirjallisen lausunnon, jossa hän 10 vuotta Kokkolassa opettajana toimittuaan toteaa havainneensa, että ”...ainoastaan yhden oppilaan on ollut vaikeata ymmärtää ruotsinkielistä opetusta ja on hän murtanut suomeksi, ja että yksityisen suomalaisen koulun oppilaat yleensä keskustelukielenään käyttävät koulumatkoillaan ruotsia”.

Tutustuttuaan pyytämiinsä lausuntoihin ja suoritettuaan omia laskelmia kaupungin suomenkielisistä lapsista päätyi kaupunginvaltuusto siihen, että Kokkolassa ei ollut ainoatakaan lasta, joka olisi ollut suomenkielisen kouluopetuksen tarpeessa. Tällä perusteella valtuusto hylkäsi kaupungin suomenkielisten anomuksen yksityisen suomenkielisen kansakoulun ottamisesta kaupungin huostaan.

Kaupunginvaltuuston päätös oli epäoikeudenmukainen ja perustui virheellisiin tietoihin ja tulkintoihin. Olikin luonnollista, että päätöksestä valitettiin Vaasan läänin kuvernöörille. Valtuuston päätös kumottiin ja kuvernöörin päätöksessä määrättiin, että ”...koska Kokkolassa niin paljon löytyy suomalaisia lapsia, on suomalainen kansakoulun välttämätön. Siksi kaupunki jo ensi syksynä (1898) joko ottakoon haltuunsa nykyisen suomalaisen kansakoulun, tai perustakoon uuden suomenkielisen koulun”.

Suomenkielisen kansakoulun perustaminen ei kuvernöörin päätöksestä huolimatta vielääkään toteutunut, sillä kaupunginvaltuusto päätti valittaa senaattiin. Valituksensa perusteluina valtuusto ilmoitti, että Kokkolassa ei ollut suomenkielisen kansakouluopetuksen tarpeessa olevia koululaisia.

Kun senaatti oli hankkinut suomenkielistä kansakoulua vaatineitten vanhempien lausunnon, harkitsi se oikeaksi lähettää Kokkolan kaupunginvaltuustolle seuraavan päätöksen: ”Vahvistamalla

Vaasan läänin kuvernöörin päätöksen, on Keisarillinen Senaatti velvoittanut Kokkolan kaupungin perustamaan ja ylläpitämään ylemmän suomenkielisen kansakoulun lukuvuoden 1899–1900 alusta ja samalla kumonnut valtuuston valituksen mainitun asian suhteen”.

Vasta senaatin antaman velvoitteen jälkeen alistui valtuusto ja antoi kansakoulun johtokunnalle tehtäväksi ryhtyä toimiin suomenkielisen kansakoulun perustamiseksi.

Kesäkuun 19.päivänä 1899 pitämässään kokouksessa päätti johtokunta tehdä kansakoulun ohjesääntöön muutokset, jotka olivat välttämättömät suomenkielistä ylempää kansakoulun perustettaessa. Samalla päätettiin myöskin julistaa haettavaksi suomalaisen kansakoulun opettajattaren virka. Heinäkuun 27. pñä 1899 pidetyssä johtokunnan kokouksessa valittiin haettavana olleeseen virkaan neiti *Aino Hassinen* Kauhavalta, mutta hänen kieltäytyttyä vastaanottamasta virkaa, tuli virkaan lopullisesti valituksi rouva *Hanna Qwick* Kuopiosta.

Senaatin antamassa päätöksessä oli Kokkolan kaupunki velvoitettu perustamaan *ylempi* suomenkielinen kansakoulu. Monien suomenkielisten kaupunkilaisten mielestä myöskin alemman kansakoulun perustaminen oli tarpeellista, ja siinä mielessä anottiin johtokunnalta, että ylemmän kansakoulun yhteyteen perustettaisiin myöskin alempi kansakoulu. Anomuksen tekijöille ei tullut enää yllätyksenä, että johtokunta hylkäsi esityksen alemman kansakoulun perustamisesta, sillä perusteella, että Senaatin päätös oli velvoittanut vain ylemmän kansakoulun perustamiseen. Lisäksi johtokunta totesi, että mikäli nyt perustettaisiin myös alempi kansakoulu, ”koulu ei olisi enää ylempi kansakoulu, vaan laajempi oppilaitos”.

Kaupunginvaltuusto näyttää nyt saaneen jo tarpeekseen jarrutustoimista ja on eri mieltä johtokunnan tulkinnan kanssa. Lopulliseksi päätökseksi tuli, että myöskin alempi kansakoulu on perustettava, ja tätä tarkoitusta varten valtuusto vielä myönsi 300 mk:n suuruisen lisämäärärahan.

Kun suomalainen kansakoulu marraskuun 1. päivänä 1899 aloitti toimintansa Kokkolan kaupungissa Pormestarinkatu 8:ssa sijainneessa kiinteistössä, merkitsi se monivaiheisen, koulun perustamista koskeneen kiistan päättymistä. Samalla se merkitsi myös sitä, että yksityisten ylläpitämä suomalainen kansakoulu lopetti 3 vuotta kestäneen toimintansa. Kaupungin suomenkielisen väestön toiveet ja odotukset omakielisen, kunnallisen kansakoulun saamisesta olivat viimeinkin toteutuneet.

Kokkolan suomenkielinen kansakoulu

Kunnallisen suomenkielisen kansakoulutoimen käyttöön osoitetut tilat olivat syksyllä 1899 varsin vaatimattomat. Koulu aloitti toimintansa marraskuun 1. päivänä Pormestarinkatu 8:ssa sijainneessa kiinteistössä. Opettajana ja koulun johtajana oli Hanna Qwick, joka oli sitoutunut 950 silloisen markan vuosipalkalla hoitamaan virkaa. Kun opetusta oli annettava myös alemman kansakoulun oppilaille, sai opettaja tästä tehtävästä 200 markan suuruisen lisäpalkan vuodessa.

Opetusvälineitten tarpeellisuus oli oivallettu jo valtuustossa, sillä tähän tarkoitukseen valtuusto myönsi koulun ensimmäisenä toimintavuonna rahaa 100 markkaa.

Alemman ja ylemmän kansakoulun luokkahuoneet oli saatu entistä yksityisasuntoa suurentamalla väliseiniä poistamalla. Äänieristys oli olematon sillä puhe kuului selvästi huoneesta toiseen. Pahin ongelma oli kuitenkin koulutilojen kylmyys. Kerrotaan lämpötilan koulun sisätiloissa laskeneen kylmimpinä aikoina pakkasen puolelle, ja tämä onkin täysin uskottavaa, sillä paloviranomaisten määräyksestä oli koulun tulisijat niiden huonon kunnon vuoksi hajotettu pian koulutyön alettua v. 1899. Ei ihme, että Kouluylihallituskin kiinnitti huomionsa koulutilojen huonoon kuntoon kehoittaen kaupunkia – valtionavun menettämisen uhalla, hankkimaan paremman huoneiston suomenkieliselle kansakoululle.

Mutta koulukäyttöön soveltuvista tiloista oli kaupungissa puutetta, sillä vasta vuonna 1901 onnistui kaupunki vuokraamaan Isonkadun varrella olevasta Finellin kiinteistöstä koulutilat, joissa suomenkielinen kansakoulu toimi viisi vuotta.

Vuonna 1906 oli jälleen muutto edessä, ja nyt siirryttiin Haikolan taloon, josta saadut koulutilat eivät kylläkään olleet edes tyydyttävät. Niinpä huhtikuussa 1907 totesikin ylitarkastaja A. Haapanen johtokunnalle, että suomenkielisen koulun käytössä olevat tilat ovat ahtaat ja kylmät sekä muutoinkin koulutarkoitukseen sopimattomat. Johtokunta saikin jälleen kerran tehtäväkseen yrittää löytää suomenkieliselle kansakoululle paremmat toimitilat.

Vuonna 1908 valmistui Kokkolassa uusi ja silloisissa oloissa ajanmukainen koulutalo, joka alun alkaen oli suunniteltu ruotsinkielisen kansakoulun käyttöön. Uuden koulutalon valmistuminen hyödytti kyllä myös suomenkielistä kansakoulua, sillä se sai nyt käyttöönsä ruotsalaiselta koululta vapautuneet tilat vanhasta seurakuntatalosta Isonkadun ja Pakkahuoneenkadun kulmauksessa.

Nyt saatiin käyttöön neljä erillistä luokkahuonetta, joista suurinta käytettiin juhla- ja rukoussalina. Veistosali ja käymälät sijaitsivat

piharakennuksessa, voimistelutunteja varten käyttöön saatiin käyttöoikeus uuden ruotsalaisen koulun juhlasaliin. Opettajatkin saivat nyt oman huoneensa, tosin kovin ahtaan. Parasta oli kuitenkin se, että koulutilat olivat lämpöiset.

Seurakuntatalonkin tilat kävivät aikaa myöten ahtaiksi. Niinpä vuonna 1914 vuokrattiin lisätiloja seurakuntatalon vastapäätä sijainneesta Lassilan talosta, ja vuonna 1915 saatiin lisätiloja Palokunnan talolta, jonne keskitettiin alemman kansakoulun toimintaa.

Mainittakoon, että näinä vuosina oli jo suomenkielisen koulutoimen osana opiskella vuorolukua noudattaen, sillä koulun oppilasmäärä oli 136. Sota-aikana vuosina 1917–1918 koulun oppilasmäärässä tapahtui lievää laskua. Kevätlukukautena 1917 koulu toimi suomalaisen yhteislyseon kiinteistössä, ja keväällä 1918 kaupungin koulut olivat suljettuina tammikuun loppupuolelta alkaen. Olojen jälleen vakiinnuttua sodan jälkeen kansakoulu jatkoi toimintaansa entisissä tiloissa Seurakuntatalolla ja Palokunnan talolla.

Kokkola asukasmäärän kasvaessa 1920-luvulla kasvoi myös suomenkielisen kansakoulun oppilasmäärä. Niinpä suomenkielinen väestö alkoi ponnekkaasti vaatia ajanmukaisia ja riittäviä koulutiloja myös suomenkielistä kansakoulutoimintaa varten.

Virallisesti asia tuli ensimmäisen kerran esille v. 1927, jolloin rehtori Matti Herlevi esitti valtuustolle uuden koulutalon rakentamista suomenkieliselle kansakoululle. Näin tapahtuikin, ja valtuuston kanta oli myönteinen. Koulutaltoa suunnittelemaan asetettiin toimikunta, joka antoi arkkitehti Salervon tehtäväksi luonnospiirrustusten laatimisen.

Toimikunnan työ ei kuitenkaan johtanut tulokseen, ja rakennushankkeen kehittäminen annettiin kaupungin rakennuskamarin tehtäväksi. Sen toimesta julistettiin kilpailu, jonka tuloksena arkkitehti Englund sai tehtäväkseen koulutalon piirtämisen.

Uuden koulutalon rakentamiseen päästiin v. 1929, ja syyskuussa 1930 pääsi suomenkielinen kansakoulu aloittamaan uudessa, ajanmukaisessa koulurakennuksessa, nykyisen Mäntykankaan kansakoulun kiinteistössä. Nyt koulun käytössä oli riittävästi luokkatilaa, voimistelusalua ja erikoisluokkatiloja. Kun piha-aluekin oli riittävän suuruinen ja koulun välittömässä läheisyydessä oli lähes koskematon luonto, olivat edellytykset onnistuneelle koulutyölle olemassa ensimmäistä kertaa myös suomenkielisellä kansakoululla.

Koulutiloja ei kuitenkaan ollut kovin runsaasti yli silloisen tarpeen, sillä kun vuonna 1931 tapahtuneen Hakalahden alueliitoksen myötä

6 opettaja ja 168 oppilasta siirrettiin kaupungin uuteen kouluun, olivat koulun tilat lähes kokonaisuudessaan tehokkaassa käytössä. Koulun oppilasmäärä oli ensimmäisen kerran kohonnut yli kolmen sadan ollen nyt 327.

Uusissa koulutiloissa työskenneltiin yli pulavuosien. Tilaa oli riittävästi, kaupunki oli verrattain suopea myöntäessään varoja kalusto- ja opetusvälinehankintoihin. Tosin säästäväisyyttäkin pyrittiin harrastamaan. Niinpä kaupunginhallitus lähetti johtokunnalle 17.12.1932 seuraavan sisältöisen kirjelmän: ”Koska kaupungin kaikilla kansakouluilla on ainoastaan yksi varjokuvalaite, nimittäin suomalaisen kansakoulun, tiedustelee kaupunginhallitus kunnioittaen, voitaisiinko sanottua varjokuvalaitetta haitatta käyttää myöskin kaupungin muissa kansakouluissa havaintotarkoituksiin”.

Sota-ajan tapahtumat aiheuttivat luonnollisesti keskeytyksiä koulun toiminnassa. Koulukiinteistö oli useampaan otteeseen luovutettuna puolustusvoimien käyttöön. Vuosina 1939–1945 oli koulu toiminnassa yhteensä noin neljän vuoden ajan.

Koulutiloja jouduttiin sotavuosina hankkimaan muualta. Niinpä lukuvuosi 1942–43 toimittiin Suomalaisen yhteislyseon suojissa, ja seuraavana lukuvuotena saatiin tilat ruotsalaiselta koululta.

Omaan kouluun ja säännölliseen koulutyöhön päästiin jälleen tammikuussa 1945. Oppilasmäärä oli sotavuosina kohonnut yli 200:lla ollen vuonna 1946, jolloin Kokkolan suomalainen kansakoulu vietti perustamisensa 50-vuotisjuhlaa, yhteensä jo 618. Opettajien lukumäärä oli samana vuonna 21.

Sotien jälkeen Kokkolan asukasmäärä alkoi nopeasti kohota. Tämän aiheuttivat lähinnä paikkakunnalle muuttanut siirtoväki ja teollisen toiminnan viriäminen. Väestön kasvu aiheutti myös oppilasmäärän huomattavaa lisääntymistä. Suomalaisen kansakoulun tilat kävivät vähitellen riittämättömäksi, ja lisätiloja jouduttiin vuokraamaan ruotsalaiselta koululta ja seurakuntatalolta.

Kohta olojen rauhoituttua sodan jälkeen jouduttiinkin tilanteeseen, jolloin oppilasmäärän jatkuvasti lisääntyessä esitettiin ajatus toisen suomenkielisen kansakoulun saamiseksi varsinaiselle kaupunkialueelle.

Vuonna 1930 valmistunut suomalainen kansakoulu oli aikanaan verrattain mittava ja huomattava rakennus Kokkolassa. Suomenkielisen väestön keskuudessa koulua kutsuttiin pitkään Kivikouluksi, ja myöhemmässä vaiheessa koulu sai nimekseen Keskuskansakoulu. Vuonna 1967 vahvistetussa kansakoulujen ohjesäännössä koulun nimeksi määrättiin sijaintinsa perusteella Mäntykankaan koulu. Se on vanhin suomalaisen kansakoulun

käyttöön rakennettu koulukiinteistö varsinaisella kaupunkialueella, ja sen suojissa on moni kokkolalainen saanut opetusta.

Vuonna 1971 suoritetun koulun peruskorjauksen yhteydessä koulun tiloja laajennettiin rakentamalla koululle kevytrakenteinen siipirakennus, ns. viipalekoulu. Tämän laajennuksen jälkeen Mäntykankaan kansakoulu on suurin suomenkielinen kansakoulun Kokkolassa. Lukuvuoden 1973–1974 päättyessä koulun oppilasmäärä on 508 ja opettajia on, aine- ja erityisopettajat huomioiden, yhteensä 22.

Suomalaisen kansakoulun -nykyiseltä nimeltään Mäntykankaan kansakoulu – johtajina ovat toimineet seuraavat opettajat:

Hanna Qwick	1899–1910
And. Hallbäck	1910–1911
Selma Wickman	1911–1912
Lauri Heikkinen	1912–1923
Juho Heiskala	1923–1937
Nikolai Keskinen	1937–1970
Aarne Niskala	1970–

Suomalaisen kansakoulun kehitys vuosisadan vaihteen vaatimattomasta ja pakolla perustetusta koulusta nykyaikaiseksi suorkouluksi on eittämättä palanen Kokkolan kulttuurihistoriaa.

Sen vaiheet heijastavat kullekin ajalle ominaisia erikoispiirteitä, milloin kiihkeitä kielipoliittisia tapahtumia, milloin vireätä kunnallista kehitystä. Suomalaisen kansakoulun kehittyminen on paljolti ollut seurausta koulun opettajien innostuneesta ja uhrautuvasta työstä.

Vuosien kuluessa ovat opettajat olleet valmiit taloudellisiinkin uhrauksiin. Esimerkkinä tästä mainittakoon, että Mäntykankaan koulun piano on aikoinaan hankittu koulun opettajien kustannuksella. Koulun palveluksessa ovat lukuisat opettajat ja koulun henkilökuntaan kuuluneet suorittaneet vuosikymmeniä kestäneen, mittavan elämäntyön. Kukin heistä on ollut omalta osaltaan luomassa koulua toimintakykyisiksi ja perinteistä rikkaaksi oppilaitokseksi.

Torkinmäen koulu

Sotavuosien jälkeen alkoi Kokkolan suomenkielisessä kansakoulussa olla koulutiloista puutetta. Lisätiloja saatiin jossakin

määrin ruotsalaiselta koululta ja seurakuntatalolta. Oppilasmäärän jatkuvasti lisääntyessä ja siirryttäessä osittaiseen vuorolukuun, alkoi yleinen mielipide vaatia uutta koulurakennusta nimenomaan suomenkielistä koulutointa varten.

Virallisesti asiaan otettiin ensimmäisen kerran kantaa heinäkuun 3. päivänä 1945, jolloin suomenkielisen kansakoulujohtokunnan kokouksessa merkittiin pöytäkirjaan johtokunnan yksimielinen kanta, että Hakalahden kaupunginosaan tuli nopeasti saada uusi koulu. Kun samoihin aikoihin ruotsalaisen koulun oppilasmäärissä alkoi ilmetä lievää, mutta selvää alenemista, kävi ilmeiseksi, että Torikatu 4:ssä sijainnut ruotsalainen kansakoulu, Chydeniuksen koulu, tulisi aikaa myöten ruotsalaiselle koulutoimelle tarpeettomaksi.

Vuonna 1946 ruotsalaiset oppilaat pystyttiin sijoittamaan Renlundin koululle, ja niin Chydeniuksen koulurakennus saatiin suomenkielisen kansakoulun käyttöön. Koulu jatkoi toimintaansa entisellä nimellään, mutta suomenkielisenä.

Torikatu 4:ssä sijaitseva kiinteistö oli vanha, huonokuntoinen ja paloturvallisuudeltaan heikko. Vaikka Chydeniuksen koulun siirtyminen suomenkielisille piti olla väliaikainen ratkaisu, tarjosi koulu kuitenkin parinkymmenen vuoden ajaksi koulutilat yhä paisuvalle suomenkieliselle koulutoimelle.

Koulun kalusto ja opetusvälineistö oli vanhaa ja heikkokuntoista. 1960-luvulla kävi tilanne vähitellen kestävämmäksi, kun koulukiinteistön turvallisuus asetettiin kyseenalaiseksi. Koulutilat olivat jälleen kerran käyneet riittämättömäksi, ja näin oli turvaututtava vuorolukuun.

Lisätiloja oli jo aikaisemmin jouduttu hankkimaan muualta. Niinpä Chydeniuksen koulun nimissä olleita luokkia toimi Suomalaisella jatkokoululla, sähkölaitoksen kiinteistössä ja Svenska Gårdenilla. Mainittakoon, että keväällä 1957 Chydeniuksen kansakoululla toimineista ja Svenska Gårdenille sijoitetuista luokista on nykyisen Kokkolan Yhteiskoulun toiminta aikanaan päässyt alkuun.

Uuden koulun tarpeellisuutta Hakalahden kaupunginosaan ei kuitenkaan voinut kiistää. Kansakoulujohtokunta pyrki 1960-luvun alkupuolelta lähtien saamaan myönteistä ratkaisua aikaan. Uuden kouluhankkeen aloittamisessa ja kiirehtimisessä olivat silloisen johtokunnan puheenjohtajan, lääninrovasti Sillanpään tarmokkaat toimet aivan ratkaisevat.

Syksyllä 1965 valmistui arkkitehti O. Siparin suunnittelema koulurakennus, joka nykyaikaisuudellaan ja riittävällä varustetasollaan tarjosi aivan uudet mahdollisuudet onnistuvalle koulutyölle Hakalahden kaupunginosassa.

Uusi koulu sai nimekseen Torkinmäen kansakoulu. Lukuvuoden 1973–1974 päättyessä Torkinmäen kansakoulun oppilasmäärä on 297 ja luokanopettajia sekä aine- ja erityisopettajia on koulussa yhteensä 12. Torkinmäen kansakoulun (Chydeniuksen kansakoulun) johtajina ovat toimineet seuraavat opettajat:

Kustaa Mattila	1946–1951
Aki Isoherranen	1951–1973
Elias Laine	1973–

Hollihaan kansakoulu

Kokkolan asukasmäärän kasvaessa 1950-luvun loppupuolella varsin tuntuvasti erityisesti Leenalan kaupunginosassa, kasvoi oppilaspaine Mäntykankaan (Keskuskansakoulu) koulussa.

Kun Chydeniuksen koululla ei ollut mahdollisuutta helpottaa tilannetta, kävi välttämättömäksi uuden koulun hankkiminen. Arkkitehti A. Korpelan laatimien piirustusten mukaan rakennettu kivirakenteinen koulutalo valmistui ja otettiin käyttöön syksyllä 1960. Sijaintinsa mukaan koulu sai nimekseen Hollihaan kansakoulu.

Koulurakennus on 14-luokkainen, ja se on varustetasoltaan nykyajan vaatimusten mukainen. Varsinaisten kansakoululuokkien lisäksi suomenkielinen apukoulu on toiminut Hollihaan koulun tiloissa vuosina 1960–1972. Hollihaan kansakoulun oppilasmäärä on lukuvuoden 1973–1974 päättyessä 428 ja opettajia on luokanopettajat sekä aine- ja erityisopettajat huomioiden yhteensä 19. Hollihaan kansakoulun johtajina ovat toimineet seuraavat opettajat:

Sulo Tilus	1960–1968
Kalle Kandelberg	1968–

Ykspihlajan yksityinen kansakoulu

Ykspihlajan kaupunginosan väestö on jo vanhastaan ollut pääasiassa suomenkielistä. Toimeentulonsa väestö on saanut työskentelemällä Friisin konepajalla ja satamassa.

Asutuksen jatkuvasti lisääntyessä kävi kansakoulutoiminnan aloittaminen yhä välttämättömämmäksi. Friisin konepajan omistajat, Juhani ja Tuomas Pohjanpalo, pitivät suomalaisen koulun perustamista Ykspihlajaan erityisen tarpeellisena, ja heidän

myötävaikutuksellaan perustettiinkin Ykspihlajaan yksityinen suomalainen kansakoulu v. 1906.

Koulun toiminnassa tarvittavat varat saatiin lahjoituksin ja järjestämällä ompeluseuratoimintaa. Huomattavin avustuksin osallistuivat koulun toimintaan Friisin konepajan omistajat, joilta saatiin mm. koululla tarvittava kalusto. Myöskin kaupunki oli tukemassa Ykspihlajan yksityisen koulun toimintaa huomattavin avustuksin.

Vuonna 1906 toimintansa aloittanut koulu sai ensimmäisenä toimintavuotenaan tilat kauppias Sundqvistin talosta, ja koulussa annettiin opetusta sekä ylä että alakoululaisille. Opettajina olivat Roosa Riuttavaara sekä Hanna ja Martta Friis. Oppilaita oli yhteensä 48.

Seuraavana syksynä koulu siirtyi Friisin konepajan lukusaliin, jossa toimittiin kaksi vuotta. Lukusali oli tehokkaassa käytössä, sillä alakoulu toimi aamupäivisin, yläkoulu iltapäivisin, ja iltaisin kokoontuivat vanhemmat ompeluseuroihin kerätäkseen varoja koulun hyväksi. Mainittakoon, että koulun pojille annettiin veiston opetusta konepajan työsalissa, ja heidän opettajanaan oli konepajan puuseppä.

Ykspihlajan yksityisellä kansakoululla oli oman johtokunta, jonka puheenjohtajana oli E. Siikanen ja jäseninä olivat V.Ukkola, H.Nuorala, Sakari Junttila, J.Pohjanpalo ja Maria Kaislaranta. Johtokunnan jäsenet ja lasten vanhemmat pyrkivät innokkaasti toimimaan koulun hyväksi, mutta vähitellen kävi selväksi, että koulun ylläpitäminen yksityisten varoin kävisi aikaa myöten ylivoimaiseksi tehtäväksi.

Niinpä koulun johtokunta esitti v. 1908, että kaupunki ottaisi Ykspihlajan yksityisen koulun huostaansa. Vuonna 1909 valtuusto päätti johtokunnan ehdotuksesta perustaa Ykspihlajaan ainoastaan alemman kansakoulun. Ylemmän kansakoulun oppilaat päätti valtuusto sijoittaa Kokkolan ylempään kansakouluun, ja oppilaat oikeutettiin käyttämään koulumatkoillaan junaan kaupungin kustannuksella.

Valtuuston päätös ei tyydyttänyt ykspihlajalaisia. Heidän mielestään Ykspihlajaan olisi pitänyt perustaa myös ylempi kansakoulu. Kouluylihallitukseen toimitettu valitus ei kuitenkaan tuottanut tulosta, sillä kaupunkia ei voitu velvoittaa perustamaan Ykspihlajaan ylempää kansakoulua, koska kaupunki oli luvannut kustantaa oppilaitten koulumatkat Kokkolaan.

Kouluylihallituksen antaman päätöksen jälkeen ei yksityisen kansakoulun toimintaa pidetty enää tarkoituksenmukaisena, ja niin koulu lopetti toimintansa keväällä 1909 kolmen vuoden menestyksellisen toiminnan jälkeen.

Ykspihlajan yksityisen kansakoulun toiminta oli lyhyestä toimintakaudestaan huolimatta osoitus paikallisen väestön innostuneesta suhtautumisesta koulutoimintaa kohtaan. Yksityisen koulun ansiota oli, että kunnallinen kansakoulutoimi pääsi perustamisensa jälkeen hyvään alkuun ja tulokselliseen toimintaan.

Ykspihlajan kansakoulu

Kunnallinen kansakoulutoimi aloitti siis Ykspihlajassa syksyllä 1909. Alemman kansakoulun opettajattaren virkaan oli valittu 12 hakijasta neiti Selma *Wickman*. Kansakoulu sai tilat jälleen kauppias Sundqvistin talosta, jossa toimittiin vuoteen 1913, jolloin siirryttiin satamassa, nykyisen Rodenin talon läheisyydessä sijainneeseen, kaupungin omistamaan entisen raittiusravintolan huoneustoon.

Koulurakennus oli kaksikerroksinen ja erittäin kylmä. Yläkerrassa sijaitsivat veistosali ja opettajan asunto, alakerrassa eteinen ja kolme pientä luokkahuonetta. Kalusto ja opetusvälineet olivat puutteelliset. Pulpetit ja luokkataulut oli saatu kaupungin muilta kouluilta. Ei ihme, että kansakoulujen tarkastaja useaan otteeseen kiinnitti huomiota koulun opetusvälineitten ja kaluston puutteellisuuteen ja huonoon kuntoon.

Kun Ykspihlajan alueen oppilasmäärä jatkuvasti kasvoi, oli kouluun perustettava v. 1917 myös ylemmän kansakoulun kaksi alinta luokkaa eli luokat III ja IV. Vuonna 1932, jolloin Ykspihlajan koulun oppilasmäärä oli kohonnut 78:aan, ehdotti insinööri T. Pohjanpalo, että Ykspihlajaan tuli rakentaa kokonaan uusi koulutalo jatkuvasti kasvavaa koulutoimintaa varten.

Valtuusto otti hankkeeseen myönteisen kannan, ja riittävän valmisteluajan jälkeen päästiin rakennustöihin entisellä Nuoralan tontilla. Kivirakenteinen, kaksikerroksinen koulurakennus oli niihin aikoihin mittava rakennustyö sinänsä. Valmistuttuaan vuosien 1925–1926 vaihteessa se mahdollisti Ykspihlajan kaupunginosassa hyvät toimintaedellytykset paikalliselle koulutoimelle pitkäksi aikaa.

Koulun vihkiäisjuhlaa, jota vietettiin loppupuolella kevätlukukautta 1926, esitti silloinen koulun johtaja, opettaja Elin Hyypä, kirjoittamansa runomuotoisen historiikin vanhan koulun tapahtumista ja uuden koulun synty- ja rakennusvaiheista. Pitkästä ja juhlavasta runosta löytyy seuraava, vihkiäisjuhlan yleisölle osoitettu tervehdys:

”Täksi päiväksi kutsun saanehet olemme.

Käsketty myös juhlapuku päälle panna,

että vierasten keralla, ois talon asukit arvolliset juhlimaan uuden koulun vihkiäistä, kastajaista kauniin lapsen, nimi antoa armahan.

Juhlamielin, toivorinnoin lausuelen, tervetulleeksi toivottelen, vieraat vihkijuhlahamme, kuulun koulun kastehelle, nimenpanolle parahan, koulumme Kokkolan komeimman. Meille muistoksi mieluisaksi, ehtymättömäksi elon polulle.

Ylinnä ollos kuitenkin, vieraanamme Taivaan Korkehin. Levitä kätes avarat, ylitse koulumme siunaten. Luo kotimme pyhätöks, sovun rakkauden. Sen asukit nöyriksi, kuuliaisiksi. Sitä toivoo meiltä tää uusi kotimme, tää koulumme Toivonkumpu.”

Ykspihlajan koulun oppilasmäärässä tapahtui 1930-luvulla varsin tuntuva nousua. Kun 6-luokkaisessa koulussa lukuvuonna 1928–1929 oli ollut 138 oppilasta, niin lukuvuonna 1939–1940 oppilaita oli jo 168. Tässä vaiheessa koulu oli jo käynyt ahtaaksi, ja johtokunnan piirissä aloitettiin keskustelut koulun laajentamisesta. Kun sotien jälkeen lukuvuonna 1946–47 oppilasmäärä oli 181, olivat koulun toimintaedellytykset tilanpuutteen vuoksi tuntuvasti heikentyneet. Niinä vuosina oli suunnitteilla koulurakennuksen korottaminen yhdellä kerroksella lisätilan saamiseksi, mutta tästä kuitenkin luovuttiin. Lisätiloja saatiin vuokraamalla alakoulun käyttöön tilaa koulun vieressä sijaitsevasta kiinteistöstä. Samaan aikaan jatkettiin kuitenkin suunnitelmia koulun laajentamiseksi.

V. 1954 valmistui koululle uusi siipirakennus, jossa on viisi (5) luokkahuonetta ja opettajain huone. Näillä lisätiloilla selviydyttiin muutaman vuoden ajan, mutta kun koulun oppilasmäärä nousi 1950-luvun lopulla ennätykseensä (332), toimi koulu osittaisessa vuoroluvussa.

Koulutilojen niukkuudesta johtuen käynnistettiin jälleen hankkeet koulun laajentamiseksi, mutta varsin pitkällä olleista suunnitelmista päätettiin luopua, kun koulun oppilasennusteet osoittivat, että oppilasmäärät tulisivat laskemaan. Varsinaisen laajentamisen sijasta toteutettiin v. 1966 koulun peruskorjaus, jonka yhteydessä juhlasalia suurennettiin, keittola nykyaikaistettiin ja piha-alueelle rakennettiin erillinen rakennus, jossa sijaitsevat talonmiehen asunto, oppilaskäymälät ja kaupungin sivukirjastolle varatut tilat.

Koulussa on tällä hetkellä 10 luokkahuonetta, erityisopetustilat puuttuvat, ja lähinnä Koivuhaan alueen aiheuttamasta oppilaspaineesta johtuen koulutilat ovat jälleen käyneet riittämättömäksi. Lukuvuoden työn päättyessä keväällä 1974 koululla toimivat vuosiluokat I–IV, ja koulun oppilasmäärä on 286. Luokanopettajia on koulussa yhdeksän (9). Ykspihlajan kansakoulun johtajina ovat toimineet seuraavat opettajat:

Roosa Riuttavaara	1906–1909
Selma Wickman	1909–1911
Vuosilta 1911–1920	ei ole säilynyt tietoja

Elin Hyyppä	1920–1926
Ernst Järvi	1926–1937
Mary Mustonen	1937–1945
Uuno Kärkkäinen	1945–1948
Lauri Siesko	1948–1952
Johannes Peiju	1952–1962
Aaro Timonen	1962–

Suomalainen kansalaiskoulu

Suomenkielisen kansakoulun yhteydessä oli toiminut jo 1920-luvun loppupuolelta alkaen iltajatkokoulu. Kouluhallitus oli jo useaan otteeseen huomauttanut, että Kokkolaan tulisi perustaa suomenkielinen päiväjätkokoulu. Kaupunki oli kuitenkin haluton tällaiseen, sillä käytännössä olisi jouduttu perustamaan uusia virkoja. Vielä vuonna 1931 kaupunginvaltuusto päätti, että jatkokoulu toimikoon iltaisin. Näin meneteltiin vielä muutaman vuoden ajan, mutta syksyllä 1935 aloitti suomenkielinen jatkokoulu toimintansa päiväkouluna. Koulu toimi nykyisen Mäntykankaan koulun yhteydessä, ja päiväjätkokoulun ensimmäisenä opettajana oli J E Hannula. Jatkokoulu oli hallinnollisesti osa varsinaista kansakoulua, joten sillä ei ollut omaa johtajaansa. Ykspihlajan alueen jatkokoululaiset kävivät kaupungin jatkokoulussa, mutta vuosina 1945-1954 toimi Ykspihlajassa oma päiväjätkokoulu kansakoulun yhteydessä.

Suomenkielisen jatkokoulun työskentelyolosuhteet paranivat koulutilojen osalta syksyllä 1954, jolloin koulu siirtyi nykyiselle paikalleen, entisen Kokkolan yhteislyseon kiinteistöön. Vaikka rakennus oli vanha ja heikkokuntoinen, merkitsi oman koulurakennuksen saaminen itsenäisen toiminnan alkua, sillä nyt jatkokoulu irtaantui hallinnollisesti kansakoulusta, ja koulu sai oman johtajan. Vuonna 1958 voimaan tulleen kansakoululain myötä jatkokoulu muuttui kansalaiskouluksi.

Suomenkielisen kansalaiskoulun olemassaolon ajan sen toimintaan on suuresti vaikeuttanut tilanpuute. Tätä on ollut vielä lisäämässä se, että omien oppilaittensa lisäksi kansalaiskoulu joutui sijoittamaan tiloihinsa kansakoululuokkia 1950-luvun lopulla. Koulun osana on ollut vuosien saatossa toimia kiertolaisena eri puolilta kaupunkia vuokratuissa tiloissa. Lisätiloja on eri vuosina saatu mm. Kauppaoppilaitokselta, Chydeniuksen ja Renlundin koululta, nykyisen Teknillisen koulun kiinteistöstä, Kokkolan

kirjapainon kiinteistöstä sekä Urheilutalolta. Erittäin vaikeista olosuhteista huolimatta kansalaiskoululle ei onnistuttu hankkimaan riittäviä ja ajanmukaisia koulutiloja. Vuosia kestäneistä vaikeuksistaan huolimatta kansalaiskoulu on erinomaisesti täyttänyt tehtävänsä oppivelvollisuuskoulun yläasteena.

Kevätlukukauden 1974 työn päättyessä Kokkolan suomenkielisessä kansalaiskoulussa on kuusi (6) luokkaa ja niillä yhteensä 192 oppilasta. Koulun opettajien lukumäärä on 12.

Kokkolan suomenkielisen kansalaiskoulun (jatkokoulun) johtajina ovat toimineet seuraavat opettajat:

J E Hannula	1954-1960
Aarne Niskala	1960-1962
Olavi Siekkinen	1962-1964
Kalevi Koivu	1964-1966
Seppo Puronvarsi	1966-

Apukoulu ja muu erityisopetus

Apukoulumuotoinen erityisopetus alkoi Kokkolassa vuonna 1951. Lukuvuosina 1951-1954 apukoululuokka toimi Chydeniuksen kansakoulun yhteydessä ns. K-luokkana. Ensimmäisenä opettajan oli Maire Maunmäki (Päällysaho). Lukuvuosiksi 1954-1956 apukoululuokka sai tilat silloiselta jatkokoululta. Vuonna 1956 oli jälleen edessä muutto, ja nyt saatiin tilat neljäksi vuodeksi nykyisen Mäntykankaan koulun suojista. Lukuvuonna 1958-1959 oli jo toiminnassa kaksi yhdistettyä apukoululuokkaa.

Syksyllä 1960 aloitti toimintansa Hollihaan kansakoulu, jonka tiloihin erityisluokat siirtyivät. Nyt apukoulu sai oman koulunjohtajan, jona toimi lukuvuonna 1960-1961 Kaarlo Autio. Kevät 1964 oli apukoulun historiassa sikäli merkityksellinen, että silloin jaettiin apukoulusta ensimmäiset päästökirjat. 3.6.1965 koululle vahvistettiin oma opetussuunnitelma 8-vuotista apukoulua varten.

Lukuvuodeksi 1972-1973 apukoulu palasi samaan rakennukseen, Torikatu 4:ssä sijaitsevaan kouluun, jossa apukoulu oli aikanaan aloittanut toimintansa. Marraskuussa 1972 käynnistettiin rakennustyöt apukoulun omien tilojen saamiseksi Hollihaan koulun viereen. Syksyllä 1973 apukoulu pääsi aloittamaan omissa, juuri valmistuneissa tiloissaan. Veisto- ja voimistelutilat ovat

edelleen yhteiset Hollihaan koulun kanssa, metallityön ja kotitalouden opetus tapahtuu kansalaiskoulun erikoistiloissa. Mainittakoon vielä, että nykyisin apukoulu on Kokkolan kaupungin ja Kaarlelan kunnan yhteinen.

Lukuvuoden 1973-1974 päättyessä apukoulu on 8-luokkainen, koulun oppilasmäärä on 33 ja koulussa on kolme opettajaa.

Apukoulun johtajina ovat toimineet seuraavat opettajat:

Kaarlo Autio	1960-1961
Maire Päällysaho	1961-1963
Tellervo Tunkkari	1963-1964
Erkki Öörni	1964-

Muu erityisopetus

Syksyllä 1972 aloitettiin Mäntykankaan koulun tiloissa tarkkailuluokkatoiminta. Luokalle sijoitettiin eri kouluilta sellaisia oppilaita, joiden sopeutuminen normaalin luokkayhteisön työhön oli vaikeata tai joiden katsottiin muutoin olevan tarkkailuluokkamuoitoisen opetuksen tarpeessa. Kokeiluluonteinen toiminta jatkui myös lukuvuonna 1973-1974, ja talvella 1974 kaupunginvaltuusto päätti tarkkailuluokkatoiminnan vakinaistamisesta syksystä 1974 alkaen.

Tarkkailuluokka on kuulunut hallinnollisesti Mäntykankaan kouluun. Lukuvuonna 1973-1974 luokalla on ollut 5 oppilasta ja opettajana on ollut Marja Ruotsalainen.

Syksyllä 1972 aloitettiin kaupungin kansakouluissa luku- ja kirjoitushäiriöisten oppilaitten erityisopetus. Kouluilla oli yhteinen opettaja, ja opetusta annettiin luokittain pienryhmissä yksi tunti viikossa. Opetus on jatkunut myös lukuvuonna 1973-1974.

Puhehäiriöisille oppilaille tarkoitettu erityisopetus aloitti toimintansa syksyllä 1973. Kouluilla on yhteinen opettaja, ja opetus tapahtuu joko pienryhmissä tai yksilöllisesti. Kokeiluluonteisena aloitetusta toiminnasta saadut kokemukset ovat varsin lupaavia.

Kokkolan kansakoulutoimen hallinto

Kun suomenkielinen kansakoulutoimi aloitti toimintansa Kokkolassa, ei koululla ollut omaa johtokuntaa, vaan ruotsalaisen koulun johtokunta hoiti myös suomenkielisen kansakoulun hallintoon kuuluvat asiat. Suomenkielisillä ei aluksi ollut johtokunnassa edustajaakaan, vasta vuonna 1912 johtokuntaan valittiin suomenkielisen koulun edustaja. Yhteinen johtokunta hoiti koko kaupungin koulutointa aina vuoteen 1928, jolloin kullekin koululle valittiin omat johtokuntansa. Vuonna 1933 voimaan tulleen kansakouluohjesäännön mukaan suomenkieliselle kansakoulutoimelle tuli yhteinen johtokunta koko kaupungissa. Pitkäaikaisina ja ansioikkaina johtokuntien puheenjohtajina ovat vuosien kuluessa toimineet mm. rehtori Matti Herlevi, insinööri Soini Pohjanpalo, pankinjohtaja Juho Vähä-Erkkilä, kansakouluntarkastaja Mikko Ylitalo ja lääninrovasti Johannes Sillanpää.

Kun Kokkolan kansakoulutoimi päättää vuonna 1974 viimeisen toimintakautensa kansakoulumuotoisena koululaitoksena, ovat kansakoulujohtokunnan jäseninä seuraavat henkilöt: puheenjohtaja J E Hannula, jäseninä Arne Silvennoinen, Ismo Gustafsson, Jouko Äijänen, Esko Poranen, Heikki Latva-aro, sekä opettajiston edustajana Vilho Myllylä, johtokunnan sihteerinä on koulutoimenjohtaja Paavo Grönholm ja vt. taluspäällikkönä Anna-Liisa Granskog.

Kokkolan kansakoulujen tarkastajat

Suomenkielisen kansakoulun tarkastajina toimivat ruotsinkielisen koulun tarkastajat aina vuoteen 1928, jolloin suomenkieliset kansakoulut saivat oman tarkastajansa. Tarkastajan tehtäviä hoidettiin pitkään sivutoimisesti, vasta vuonna 1961 Kokkolan kaupunkiin perustettiin päätoiminen tarkastajan virka, yhteinen sekä suomen- että ruotsinkieliselle koulutoimelle. Kouluhallituksesta ja sen alaisesta piirihallinnosta annetun lain mukaisesti kaupungin kansakouluntarkastajalle kuuluneet tehtävät siirtyivät vuonna 1970 lääninhallituksen kouluosastolle.

Kokkolan suomenkielisen kansakoulun tarkastajina ovat toimineet seuraavat henkilöt:

J F Sandelin	1896-1898
K M Mellberg	1898-1907
Torsten Ström	1907-1913
J F Sandelin	1913-1926
A Sandbacka	1926-1928

Heino Aulanko	1928-1931
Eero Borg	1931-1955
Mikko Ylitalo	1955-1961
Eino Isohanni	1961-1970

Loppusanat

Kokkolan suomenkielisen kansakoululaitoksen historiassa on vuosien myötä ollut havaittavissa monia värikkäitäkin piirteitä. Johtokunnan pöytäkirjat ja koulujen arkistot sisältävät runsaan aineiston, josta on tässä esityksessä voitu käyttää vain vähäinen osa. Koululaitoksen palveluksessa on ollut lukuisia opettajia ja kouluhenkilökuntaan kuuluneita, jotka ovat aikanaan tunnollisesti hoitaneet tehtäviään vuosikymmenien ajan. Tässä esityksessä ei ole ollut mahdollisuuksia puuttua kaikkiin Kokkolan kansakoulutoimintaan sivuaviin seikkoihin. Niinpä koululääkäri- ja kouluterveydenhoitoa ei ole lainkaan käsitelty, vaikka sillä alueella Kokkolan koulutoimessa on varsin pitkäaikaiset perinteet. Samoin kesäsiirtola- ja koulu-urheilutoiminta on ollut pakko jättää käsittelemättä. Oman lukunsa olisivat myös ansainneet monet värikkäät koulupersonallisuudet jo vuosikymmenten takaa.

Kokkolan kansakoululaitos on 100 vuotta kestäneen toimintansa aikana ollut omalta osaltaan luomassa sitä tiedon ja taidon perustaa, joka on ollut tarpeen Kokkolan kaupungin kehittyessä nykyaikaiseksi, vireäksi teollisuus- ja kulttuurikaupungiksi. Nyt vietettävät 100-vuotisjuhlat kertovat monista tapahtumista, joiden vaikutus ei ulotu vain henkisen, vaan myös aineellisen kehityksen alueelle. Koulutoimen vilkastuttua ja kasvettua vuosien kuluessa lisääntyi myös yritteliäisyys ja toimeliaisuus kaupunkilaisten taloudellisessa elämässä..

Koulutoimen kasvun myötä on tapahtunut taloudellisen valistuneisuuden kasvua. Voidaan kiistatta todeta, että Kokkolan kansakoulutoimen saavutukset ovat 100 vuotta kestäneen taipaleen päätyttyä olleet varsin rohkaisevat. Mutta kehityksen kulku ei voi eikä saa pysähtyä tähän. Kun maamme koululaitosta parhaillaan uudistetaan, on Kokkolankin koululaitos uudistumassa, ja tämä tapahtuu juuri koulutoimen juhlavuotena. Tietoa ja taitoa tarvitaan tulevaisuudessa entistä enemmän. Kaiken tämän voi tarjota vain hyvin järjestetty ja hoidettu kunnallinen koululaitos. Juhlavuottaan viettävän Kokkolan kansakoululaitoksen menestyksellinen toiminta valakoon meihin optimismia ja luottamusta tulevaisuudenkin koululaitosta kohtaan.

Kokkolassa toukokuun 7. päivänä 1974

Aaro Timonen

Aaro Timonen (1933–2021)

Aaro Timonen syntyi vuonna 1933 Harlun kunnassa, joka sijaitsi Laatokan Karjalassa lähellä Sortavalaa. Vuonna 1946 hänen perheensä muutti evakkovuosien jälkeen pysyvästi Kokkolan Ykspihlajaan.

Hän meni Kokkolassa ensin Ykspihlajan kansakouluun, mutta vuonna 1946 hän siirtyi kahden kuukauden kuluttua Kokkolan yhteislyseon toiselle luokalle ja kirjoitti sieltä ylioppilaaksi vuonna 1953.

Sen jälkeen hän suoritti varusmiespalveluksen laivastossa ja kotiutui Merisotakoulusta aliluutnanttina kesällä 1954. Hän toimi määräaikaisena opettajana Toholammin Hirvikosken kansakoululla lukuvuoden 1954–1955. Sen jälkeen hän opiskeli Helsingin väliaikaisessa opettajakorkeakoulussa, josta valmistui kansakoulunopettajaksi vuonna 1956. Työuran aikana hän suoritti vielä psykologian ja kasvatustieteen opintoja Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulussa. Hänellä oli myös kirjastonhoitajan tutkinto ja kouluhallinnon arvosana.

Timonen toimi lukuvuoden 1956–1957 opettajana Rantakadulla sijainneessa ns. Saunakoulussa, joka oli epävirallinen oppikoulun ensimmäinen luokka, josta oppilaat pääsivät oppikoulun toiselle luokalle Svenska Gårdenissa, myöhemmin Kiviniityssä toimineeseen kunnalliseen keskikouluun. Saunakoulun väliaikainen toiminta oli Chydeniuksen kansakoulun alaista.

Ykspihlajan kansakoulun opettajana Aaro Timonen toimi vuosina 1957–1961. Koulun johtajaksi Timonen valittiin vuonna 1961 ja peruskouluun siirtymisen 1974 jälkeen hän toimi Ykspihlajan peruskoulun ala-asteen rehtorina eläköitymiseensä vuoteen 1993 saakka¹⁰.

Kokkolan suomenkielisten kansakoulujen kesäsiirtolan Elban johtajana Aaro Timonen oli kesinä 1959 ja 1960.

Kunnallisissa luottamustehtävissä hän oli mm. kaupungin- ja kunnanvaltuutuksen jäsenenä vuonna 1969 ja sosiaalilautakunnan jäsenenä vuosina 1959–1963 ja 1971–1981. Kokkolan seurakuntayhtymän yhteisen kirkkovaltuuston jäsenenä hän oli vuosina 2011–2014.

Timonen kirjoitti vuonna 1974 Kokkolan suomenkielistä kansakoulun historiaa käsitelleen osan koulutoimen julkaisuun, kun Kokkolan kansakoululaitoksen 100-vuotista historiaa juhlistettiin. Hänen kirjoituksiaan julkaistiin monissa teoksissa kuten Kokkola-seuran kirjoissa. Hän kirjoitti pöytätennis-seura

Vanan 30-vuotishistoriikin ja Kokkolan Sydänyhdistyksen 50-vuotishistoriikkiin täydennyksen.

Aaro Timonen oli taitava puhuja ja hänet kutsuttiin usein juhlapuhujaksi yksityisiin juhliin ja eri organisaatioiden tilaisuuksiin. Hän luki Yleisradion Kokkolan aluetoimituksessa äänitteitä näkövammaisille.

Hän toimi aktiivisesti monissa järjestöissä mm. OAJ:n Keski-Pohjanmaan piirin puheenjohtajana 1978–1987 ja Kokkolan veteraaniopettajien puheenjohtajana 1996–2000. Kokkolan Sydänyhdistyksen puheenjohtajana hän toimi myös pitkään. Timonen oli Kokkolan Osuuspankin johtokunnan jäsenenä 1970- ja 1980-luvuilla.

Hänet valittiin Kokkolan kaupungin Wanhaksi Kalleksi vuosiksi 2008–2009.

Aaro Timonen kuoli Kokkolassa 12.12. 2021.

Lähteet - Källor

Ahonen. S. 2003. Kaikille yhteinen koulu. Tampere: Vastapaino

Alcenius, A.C. Handskrifter VII i Helsingfors universitetsbibliotek; Åkerblom. B.K. 1972 Munsala sockens historia, s. 204.

von Schantz. H. Nykarleby folkskolseminarium. Matrikel 1873–1957. Elevmatrikel.

Sandström. R. 1996. Jungner, Yngve. Minnesrunor. Svenska folkskolans vänner.

Kokkolan yhteislyseo. 1974. Kokkolan yhteislyseo 1898–1973. Matrikkeli. Kokkola: Keski-Pohjanmaan Kirjapaino Oy

Viitteet – Referenser

¹ Alcenius; Åkerblom 1972, 204

Nykarleby folkskolseminarium. Matrikel 1873–1957. av Hans von Schantz. Elevmatrikel.

Sandström, 1996. Minnesrunor. SFV.

³ Ahonen 2003, 18

⁴ Ahonen 2003, 67

⁵ Kokkolan yhteislyseo 1974. Matrikkeli.

⁶ Alcenius; Åkerblom 1972, 204

⁷ Nykarleby folkskolseminarium. Matrikel 1873–1957. av Hans von Schantz. Elevmatrikel.

Sandström, 1996. Minnesrunor. SFV.

⁸ Ahonen 2003, 18

⁹ Ahonen 2003, 67

¹⁰ Kokkolan yhteislyseo 1974. Matrikkeli.